TĖVYNĖS SARGAS

1988.1

DR. KAZYS BOBELIS
VLIKO PIRMININKAS IR
ALTOS GARBĖS PIRMININKAS

TĖVYNĖS SARGAS — GUARDIAN OF THE FATHERLAND

Pradėtas leisti 1896 m. — Established 1896

Redaguoja — Editor: Algirdas J. Kasulaitis

Redakcijos adresas — Address of Editor: 894 East 223rd Street, Euclid, Ohio 44123. Tel. (216) 261-4994

Administracija: Adomas Viliušis, 4050 S. Campbell, Chicago, IL. 60632. Tel. (312) LA 3-8330.

Leidžia Popiežiaus Leono XIII Literatūrinis Fondas.

Antanas Rudis
Box 434
Monee, IL 60449

Published by Pope Leo XIII Literary Fund.

Viršelį piešė Paulius Jurkus.

Spaudžia PRANCIŠKONŲ spaustuvė, 341 Highland Blvd., Brooklyn, N.Y. 11207

V i r š e l y j e :

Dr. KAZYS BOBELIS yra ilgametis Vyriausiojo Lietuvos Išlaisvinimo Komiteto pirmininkas, neseniai toms pareigoms perrinktas jau ketvirtą kartą. Tai didi ir išskirtinai veikli asmenybė, visą savo gyvenimą paukojusi Lietuvai. Dr. Bobelis ilgus metus vadovavo Amerikos Lietuvių Tarybai ir yra jos garbės pirmininkas. Jam vadovaujant, VLIKo veikla dar labiau išsiplėtė į visą pasaulį, ypatingai Europą, kur jis tampriai bendradarbiauja su Europos parlamentu. Jis yra LKDS narys neseniai apdovanotas aukštu Popiežiaus ordinu.

TĖVYNĖS SARGAS

1988 Įsteigtas 1896 Nr. 1 (69)

KRIKŠČIONIŠKOJI DEMOKRATIJA LIETUVOJE

(Lietuvos Krikščionių Demokratų Partijos istorija)

ALBINAS GRAŽIŪNAS

Iki šiol neturėjome nors trumpos Lietuvos Krikščionių Demokratų Partijos istorijos. Dar kiek anksčiau prieš savo mirtį žurnalistas ALBINAS GRAŽIŪNAS tokią santraukinę istoriją buvo parašęs. Iki šiol ji nebuvo niekur spausdinta. Kai kurias tos knygos ištraukas pateikiame šiame ir pateiksime ateinančiuose "Tėvynės Sargo" numeriuose. Albinas Gražiūnas buvo lituanistas, žurnalistas ir redaktorius, sociologas ir ilgametis Lietuvių Krikščionių Demokratų Sąjungos centro komiteto narys. Jis yra ir dabartinės LKDS programos autorius. **Red.**

PIRMOSIOS DEMOKRATINĖS MINTIES APRAIŠKOS LIETUVOJE

Demokratinės minties pasireiškimas Lietuvoje artimai susijęs su josios iškilimu Vakarų Europoje. XIX a. pradžioje ten buvo iškelti du reikšmingi principai. Pirma, jog naujieji laikai visai skirtingi nuo praėjusių amžių, todėl jiems reikia ir naujos socialinio susiorganizavimo formos. Ta forma turėjo būti politinė demokratija, laisva ūkinė konkurencija ir asmens bei tautų teisių garantija. Antra, kad modernusis pasaulis pasaulėžiūriškai yra suskilęs, tad kuriuos nors tos rūšies įsitikinimus — net jei jie būtų ir teisingi — primetant jėga, būtų padaroma daugiau žalos,

Lietuvos Nacionalinė Mažvydo Biblioteka

kaip naudos. Tarp skirtingų pasaulėžiūrinių grupių turinti vyrauti tolerancija.

Naujai socialinei filosofijai vystantis netruko pasireikšti keletas jos krypčių. Ne tik nuskambėjo liberalų "laissez faire, laissez passer, le monde va de lui meme", bet 1848 m. jau pasirodė Komunistų Manifestas ir tais pat metais žymiausias krikščioniškosios demokratijos pradininkas vysk. E. Ketteleris Mainco katedroje pasakė bei netrukus atspausdino savo garsiuosius socialinius pamokslus.

Iš Vakarų šios idėjos netruko pasiekti ir Rusiją, kurios valdoma tuo metu buvo ir Lietuva. Ir tos idėjos čia rado labai palankią dirvą. Politinėj srity okupacija ir priespauda, gi socialinėj baudžiava buvo tie dalykai, kurie jaudino mąstančius ir pažangesnės dvasios žmones. Gi demokratija kaip tik siekė visa tai pašalinti. Tad aiškiai demokratinių tendencijų jau rodė Lietvos inteligentija net prieš baudžiavos panaikinimą, nors didžioji josios dalis buvo bajoriškosios kilmės. Gi po baudžiavos panaikinimo iš liaudies tarpo išėjusi nauja lietuvių inteligentija buvo jau beveik visuotinai demokratinė. Tačiau ir ši lietuvių inteligentija greitu laiku suskilo srovėmis, kurios buvo išryškėjusios moderniosios demokratijos lopšyje Vakarų Europoje ir jau persimetusios į Lietuvos kaimynų rusų ir lenkų kraštus. Išviršiniu būdu šis suskilimas ryškiai pasireiškė dar bendromis jėgomis 1883 m. pradėto leisti "Aušros" laikraščio po trejeto metų sustojimu, kadangi nė vienų jis ilgainiui nebegalėjo patenkinti. Dar panašus bandymas išleidžiant "Varpą" baigėsi ta pačia nesekme ir tik dar daugiau suskilimą išryškino. 1894 - 1895 m. nuo "Varpo" pasitraukė katalikai, o 1895 m. "Varpą" palikdami liberalų rankose, nuo jo pasitraukė ir įkūrė savo partiją socialdemokratai. 1896 m., kada katalikai išleido ir dabar lietuvių krikščionių demokratų leidžiamą "Tėvynės Sargą", o socialdemokratai paskelbė savo programą ir išleido "Lietuvos Darbininką", yra galutinio lietuvių ideologinių bei politinių srovių išryškėjimo bei išsiskyrimo metai.

Lietuvių šviesuomenės suskilimas į keletą srovių gana žymiai pakeitė ligi tol buvusią padėtį. Ligi šio suskilimo ėjo lietuvių kova su svetimaisiais už savo tikėjimą ir tautybę. Ta kova su svetimaisiais pasiliko ir po to suskilimo. Tačiau tuo pat metu gana kieta kova prasidėjo ir pačių lietuvių tarpe. Kiekviena tų grupių norėjo patraukti į savo pusę kuo didesnę lietuvių visuomenės dalį.

Ši lietuvių ideologinių bei politinių grupių savitarpinė kova kartais silpninamai atsiliepdavo lietuvių kovai su svetimųjų užmačiomis. Tačiau iš antros pusės, ji visus paskatino daugiau susidomėti pasaulėžiūriniais, socialiniais, ekonominiais bei politiniais klausimais ir susirasti jiems pakankamai išmąstytą atsakymą. Tuo atžvilgiu ypač reikšmingą vaidmenį ši srovių diferenciacija suvaidino katalikų visuomenėje. Ligi tol ji savo dėmesį buvo sutelkusi išlaikyti pačią katalikybę, atsispiriant provoslavinimo pastangoms, apginti Bažnyčią nuo rusų užmačių ją sunaikinti. Dabar teko daugiau dėmesio skirti ir klausimams, kaip krikščionybės dėsniai turi būti taikomi įvairioms gyvenimo sritims ir kuo krikščioniška tų sričių santvarka turėtų skirtis nuo pozityvistų liberalų ir materialistų socialistų skelbiamosios. Šis dalykas išryškino, jog ir katalikų visuomenėje esama keletos skirtingų tais klausimais tendencijų. Ligi tol Lietuvos katalikų tarpe ryškus buvo tik tautinis skirtumas — vieni jautėsi esą lietuviai, lietuviais norėjo būti ir brangino visa, kas lietuviška, antrieji gi jautėsi esą lenkai arba — pagal Lietuvos ir Lenkijos unijos laikais jos šalininkų sudarytą formulę — lietuvių kilties, lenkų tautos.

Kur buvo liečiamas Kristaus mokslas, Bažnyčia — visi laikėsi to paties. Tačiau, kai iškilo socialiniai, ekonominiai ir net politiniai klausimai, ne visi katalikai net ir turėjo rimčiau pagrįstą į juos atsakymą, o kurie ir turėjo, jisai buvo ne visų tasai pats. Išryškėjo bent dvi skirtingos kryptys. Viena, atstovaujama daugiau prie tradicinės tvarkos prisirišusiųjų, pripažino, jog visuomenėj blogybių esama. Tačiau laikėsi pažiūros, kad toms blogybėms pašalinti reikią ne įstatymų ar kokios socialinės reformos, o tiktai tikro krikščioniškumo. Reikią tik uoliai platinti Kristaus mokslą tiek tarp turčių, tiek tarp vargšų. Turtingieji, laikydamiesi Kristaus mokslo, priprasią vykdyti krikščionišką teisybę ir meilę, o neturtingieji išmoksią taupyti ir tenkintis savo gyvenimu. Antroji grupė reikalo platinti Kristaus mokslą neneigė. Tačiau laikėsi pažiūros, jog reikia ne tik tiek turtingiems, tiek vargšams skelbti, ko Kristus mokė, bet pagal tą mokslą tvarkyti ir visą gyvenimą — visuomenės organizaciją, įstatymus, institucijas ir visa kita. Gi to laiko gyvenimas jų akimis neatitiko Kristaus mokslo dėsnių, tad jie siekė tą gyvenimą reformuoti. Ši katalikų visuomenėje besireiškianti socialinių reformatorių grupė ir buvo besiformuojantys krikščionys demokratai. Pirmoji grupė susidarė didžiąja dalimi

iš konservatyvių krikščioniškojo patriarchalizmo atstovų, bent kiek atmiešta palyginti negausaus krikščionių liberalų būrio. Visuomeninės padėties atžvilgiu tai buvo daugiausia kiek labiau pasiturįs elementas — dvarininkai, laisvųjų profesijų atstovai, tarnautojai, verslininkai — ir dalis senesnės kartos dvasiškijos.

KRIKŠČIONIŲ DEMORKATŲ SROVĖ

Darbo pradininkai. Lietuvių visuomenės diferenciacijos procese išryškėjusi krikščionių demokratų srovė iš tikro nebuvo naujagimė. Jos pradžia buvo ankstesnė. Žymiausias to darbo pradininkas buvo ligi vyskupo sosto pakilęs valstiečių sūnus Motiejus Valančius (1801 - 1875). Jo vaidmuo krikščioniškosios demokratijos srity Lietuvoje lyginamas su vysk. E. Kettelerio vaidmeniu vakarų Europoje. Vysk. M. Valančius ne tik buvo užsibrėžęs gerai apgalvotą programą, bet ir ryžtingai ją vykdė. Jo programą trumpai galima aptarti kaip liaudies reformos programą. Jos tikslas buvo ligi tol tamsią ir suvargusią liaudį pakelti ligi tokio laipsnio, kad ji būtų pajėgi atsispirti nukatalikinimui ir nutautinimui bei kurti ir ginti savo gerovę. Tuo tikslu Valančius išplėtė liaudies švietimą ir didelę jos dalį išmokė rašto. Visoje krašto istorijoje pirmasis pradėjo liaudį organizuoti ir pratinti prie sutelktinio darbo. Rusams uždraudus lietuvių spaudą, vėl pirmasis pradėjo lietuviškas knygas spausdinti užsieny ir suorganizavo jų slaptą per sieną gabenimą ir platinimą Lietuvoje. Savo gausiais didaktiniais raštais jis liaudį mokė ne tik branginti savo tikėjimą, būti dora, bet ir gerinti savo medžiagines sąlygas, saugoti sveikatą, kratytis netikusiais papročiais ir t.t. Ir tą darbą dirbo ne vienas, bet su gausiu bendradarbių būriu.

Valančiaus ir jo bendradarbių veiklai visiškai tinka ta krikščioniškosios demokratijos aptartis, kurią vėliau Leonas XIII pateikė enciklikoje Graves de communi — jog tai *krikščioniškas veikimas liaudies naudai*. Štai yra pagrindas, kodėl lietuviai krikščionys demokratai 1954 m. jau minėjo nuo krikščioniškosios demokratijos Lietuvoje pasireiškimo 100 metų sukaktį.

Naujosios kartos kelias. Po Valančiaus ir jo bendradarbių atėjusi nauja karta priėmė jų programą ir tęsė toliau jų pradėtus darbus. Tačiau prie Valančiaus suplanuotos ir vykdytos liaudies

reformos ji dar pridėjo socialinės, ekonominės bei politinės reformos planą.

Naujosios krikščionių demokratų kartos ideologijai formuotis, kaip ir kituose kraštuose, pirmoj eilėj turėjo įtakos Leono XIII Rerum novarum, Graves de communi bei kitos socialinės enciklikos. Tai liudija jau palyginti anksti lietuvių krikščionių demokratų spaudoje pasirodę tomis enciklikomis paremti visuomeninių klausimų nagrinėjimai. Prie to žymiai prisidėjo ir kitų kraštų katalikų spauda, kurią lietuvių katalikų šviesuomenė, dar beveik neturėdama jai skirtos lietuviškos spaudos, gana gausiai skaitė. Gi kiek vėliau stipraus poveikio turėjo nemažo skaičiaus lietuvių studijos Vakarų Europos katalikų universitetuose — Šveicarijos Friburgo, Liuveno Belgijoje, Romos ir kituose. Ypač Šveicarijos Friburgo universitetas šiuo atžvilgiu yra suvaidinęs didelį vaidmenį, nes jame yra studijavusi labai žymi dalis ne tik ankstesniųjų, bet ir vėlesniųjų Lietuvos krikščionių demokratų veikėjų ir vadų.

Krikščionių demokratų ideologijai plisti platesniuose Lietuvos visuomenės sluogsniuose daugiausia padėjo jų spauda. Pirmuoju lietuvių krikščionių demokratų laikraščiu laikoma 1890 m. pradėta vokiečių valdomoj mažojoj Lietuvoj leisti "Apžvalga". Gi nuo 1896 m. "Apžvalgos" pradėtą darbą perėmė "Tėvynės Sargas", prie kurio vėliau dar pradėta leisti inteligentams skirta "Žinyčia" Šie laikraščiai net ir labai nepalankiomis spaudos draudimo sąlygomis plačiai buvo skaitomi, žymiai daugiau, kaip liberalų ar socialistų leidžiamieji. Pavyzdžiui, 1900 m. į Kauno guberniją eidavo liberalų leidžiamo "Varpo" 309 egz. ir tos pat leidyklos leisto "Ūkininko" 478 egz., o "Tėvynės Sargo" 1834 egz. ir "Žinyčios" 200 egz. Tuo būdu ir jų įtaka siekė gana plačiai.

Pirmoji programa. Lietuvių krikščionių demokratų sąjūdžio formavimąsi galutinai atbaigė 1904 m. suformulavimas pirmosios jų programos, kurią paruošė trys įžymūs ne tik katalikų visuomenėje, bet ir visoje tautoje vyrai — tautos atgimimo dainiaus vardą nusipelnęs J. Mačiulis - Maironis, vėlesnis Lietuvos universiteto Kaune rektorius ir vyskupas P. Bučys bei vėlesnis Lietuvos katalikų Mokslo Akademijos ilgametis pirmininkas A. Dambrauskas - Jakštas. Tos programos ruošimo metu jie visi trys buvo profesoriai Petrapilio (dabar Leningrado) Katalikų Dvasinės Aka-

demijos, kuri provoslaviškosios Rusijos sostinėje buvo atsiradusi čia atkėlus rusų uždaryto Vilniaus universiteto į akademiją perorganizuotą teologijos fakultetą.

Ruošimo metu atrodė, jog Rusijoj sąlygos turi pasikeisti, ir Lietuvos krikščionys demokratai galės išeiti į viešą veiklą. Tad ir ruošiamoji jų programa buvo taikoma ne pogrindžio veiklai, bet viešajai. Dėl šios priežasties ji buvo programa minimum. Autoriai josios įžangoje sako: "... tiek tereikalaujame, kiek galima tikėtis gauti, ir tiek težadame, kiek šių dienų aplinkybėse galima išpildyti. Susyk užsiimame tik tiek darbų, kiek galime aprėpti, o negraibstome visko kartu. Niekuomet nekurstysime žmonių užpulti ant priešo daug stipresnio už juos, nes gerai žinoma, kad iš to būtų nauda priešui, o nelaimė mūsų žmonėms". Taigi tokia programa buvo ne todėl, kad krikščionys demokratai didesnių reikalavimų būtų neturėję. Kai ateis tinkamas laikas, jie iškels ir žymiai toliau siekiančius reikalavimus. Tik kol kas tereikalaujama, kad provokavimas stipresnio už lietuvius priešo vietoje naudos padarytų tik žalos. Tačiau ir tos minimalinės programos reikalavimai siekė gana toli.

I skyriuje, apėmusiame bendruosius lietuvių krikščionių demokratų tikslus, sakoma:

1. Kai Rusijos Imperijoje įvyks konstitucinis ir demokratinis valstybės valdymas, Lietuvai turi būti duota autonomija su savo seimu, išrinktu visuotiniu, lygiu, tiesiu, slaptu ir priverstiniu balsavimu. Lietuvos autonomija turės apimti etnografines jos ribas ir išsitekti jose. Ribos tarp jos ir šaliminių žemių turės būti išvestos kreipiant dėmesį į kraštutinių gyventojų tautybę ir jų norą.

2. Būsiančios Rusijos parlamente L. K. D. visuomet stovės už doros, teisybės ir laisvės reikalus ir rūpinsis, kad visoms tautoms būtų duotos lygios teisės. Ji tenai visuomet kovos prieš tikėjimo suvaržymą ir persekiojimą.

Visos Lietuvos reikalus gindami, rūpinsimės eiti išvien su kitomis lietuvių partijomis.

3. Pamatiniuose neatmainomuose ir nepanaikinamuose Rusijos įstatymuose turi būti įrašyta: a. jog tos valstybės valdymas yra konstitucinis, b. jog ministeriai turi duoti žmonių atstovams atsakymą, c. jog valstybės finansai yra žmonių atstovų kontrolėje d. jog visos Rusijoje gyvenančios tautos turi teisę gauti autonomi-

ją, nacionališkai subrendusios iš karto, o nesubrendusios tai įgyti tada, kai subręs, e. visų žmonių lygybė prieš teismą, f. asmens buto ir korespondencijos neliečiamybė, g. tikėjimo ir jo viešo ir privataus apeigų atlikimo, vienuolynų, vienuolijų, kongregacijų, draugijų ir brolijų kūrimo laisvė, h. visokių politinių, mokslinių, literatūrinių, meninių, finansinių, pramoninių ir kitokių draugijų, susivienijimų, suvažiavimų ir kongresų laisvė, i. pilna teismo nepriklausomybė nuo administracijos, k. žodžio ir spaudos laivės, l. ir visoje Rusijoje ir Lietuvoje turi būti pilna laisvė asmenims, ypač Bažnyčioms, steigti visokias laisvas mokyklas nuo žemiausių ligi aukščiausių. Šią laisvę L.K.D. laiko viena iš svarbiausiųjų ir už ją reikale kuo smarkiausiai kovos.

4. Žmonių atstovai į visos Rusijos parlamentą renkami lygiu, tiesiu, slaptu, priverstiniu balsavimu be tikėjimo, tautybės, lyties ir luomo skirtumo.

Iš pacituotų punktų matome, jog lietuviai krikščionys demokratai jau prieš aštuonias dešimtis metų reikalavo tokios valstybinės santvarkos, kuri niekuo žymesniu nesiskiria ir nuo šiandien galiojančio demokratinės valstybės santvarkos plano.

Antrame skyriuje smulkiau aptarę Lietuvai reikalaujamą autonomiją, programos autoriai tuojau apsistoja prie tuo laiku ypatingai aktualaus švietimo reikalų. Čia šalia klausimų, kurie buvo lietuviams pasidarę aktualūs tik dėl to, kad kraštas buvo valdomas okupanto, randame keliamų daug dalykų, kurie turi ir platesnės reikšmės. 8 straipsnio c pastraipoje buvo iškelti du reikšmingi reikalavimai: 1. kad mokyklų programos būtų pritaikintos lietuvių kūno ir dvasios reikalams, 2. kad mokytojus pasiskirstų mokyklinės apylinkės gyvnetojai patys iš atiitnkamą mokslą išėjusių asmenų tarpo. Ir pastarasis reikalavimas buvo keliamas ne tik todėl, jog buvo nepasitikima, kad rusai paskirs lietuviams tinkamus mokytojus. Krikščionys demokratai buvo pažiūros, jog mokytojus pasirinkti yra į mokyklą vaikus leidžiančių tėvų teisė, todėl tą reikalavimą randame ne tik 1904 m. jų programoje, bet ir net 1925 m. 9 straipsnyje reikalaujama išplėsti mokyklų tinklą ir palengvinti mokslui eiti sąlygas:

a. kad pradžios mokyklose mokslas būtų nemokamas. b. vidurinių mokyklų steigti tiek, kad jose norintiems mokytis būtų lengva iš vienų įstoti į kitas, e. kad privatinių mokyklų lankymas

būtų užskaitomas atlikimu privalomo mokymosi prievolės. (Autoriai, matyt, tikėjosi, jog privalomas mokslas greit būsiąs įvestas).

O kad neliktų, nesant dar privalomo mokslo, analfabetų, 10 straipsnyje numatoma imtis darbo patiems — kiekvienam kaime surasti po asmenį, kuris mokyklų nelankančius vaikus išmokytų lietuviškai skaityti bei rašyti ir katekizmo.

Suaugusių švietimo reikalu numatoma kiekvienoj parapijoj įsteigti po knygyną, iš kurio visi apylinkės gyventojai galėtų nemokamai gauti pasiskaityti knygų.

Tuo laiku lietuviams dar žymiai trūko inteligentijos. Tad krikščionių demokratų programoj ir į tai buvo atkreipta dėmesio. 12 straipsnyje sakoma: "Lietuvos mokslui ir menui šelpti Lietuviai Krikščionys Demokratai turi įkūrę "Motinėlę", tai yra draugija; jos nariai moka po 10 rublių kas metai. Iš tų mokesčių ir vienkartinių dovanų susideda pinigų fondas, iš kurių duodamos stipendijos lietuviams neabejotinų gabumų einantiems mokslus, ypač aukštesniuosius. Tokiu būdu tikimės parengti pakankamai mokslinių jėgų, reikalingų būsimam Lietuvos universitetui". Gi 13 straipsnyje numatoma prie "Motinėlės" sudaryti greit ir antrą fondą pirmai grynai lietuviškai mokyklai įkurti.

Ketvirtasis skyrius lietė lietuvių kalbos vietą viešajame gyvenime. Jame buvo išdėstyta, kokių teisių lietuvių kalbai krikščionys demokratai reikalauja valdžios įstaigose, mokyklose, bažnyčioje ir kitur.

Ūkio reikalų skyriuje randame tokius punktus: 20. Valstybei priklausančių žemių išdalinimas bežemiams kuo labiausiai jiems palengvintomis sąlygomis. 21 Valstybė (autonominė valdžia) taiso kelius ir stato tiltus. 22. Turi būti uždrausta naikinti girias; medžių ir malkų išvežimas į užsienį turi būti apribotas, kad neturtingieji žmonės galėtų nusipirkti sau pakankamai malkų ir rąstų. 23. Valstybė teikia pašalpą: a. bežemiams arba mažažemiams ūkininkams, perkantiems nuo nusigyvenusio dvarininko žemės, b. sodiečiams besikeliantiems į viensėdžius, c. ūkininkams veisiantiems ant savo žemės giraitę, 24. Suorganizuojamas smulkiems ūkininkams kreditas, kurį jie galėtų gauti lengvai, pigiai ir greitai. 25. Išleidžiami įstatymai, kuriais dvarų ir kaimų darbininkai apsaugojami nuo samdytojų neteisingumo ir samdytojai nuo samdinių nesąžiningumo bei pasitraukimo nelaiku iš darbo. Tam reikalingos dvaruose ir kaimuose abiejų pusių

rinktos darbo inspekcijos, prižiūrinčios, kad nebūtų skriaudos nei darbininkams, nei samdytojams. 26. Kuriamos ūkio ir vartotojų draugijos, prieglaudos, savitarpinio susišelpimo organizacijos ir t.t. 27. kad iškeliaujančių į didžiuosius miestus uždarbiauti Lietuvos sodiečių aplinkybės ten nepražudytų. L.K.D. rūpinsis įkurti juose organizacijas, vienijančias ir šelpiančias tuos uždarbio ieškotojus. 28. Sodiečiams turi būti atskira nuo miestiečių savitarpinės apsaugos nuo ugnies organizacija. 29. Turi būti lengva įsigyti reikalingiausių žemės ūkio mokslo žinių: a. žemesnėse ir vidurinėse žemės ūkio mokyklose, b. pavyzdiniuose ūkiuose, c. iš instruktorių. 30. Steigiamos ligoninės ir prieglaudos bei organizuojama visiems nemokama medicinos ir juridinė pagalba. 31. Ūkio darbininkai ligos ir senatvės atvėjais aprūpinami iš visuomenės lėšų.

Pravartu pastebėti, jog cituotuose punktuose keli ekonominiai bei socialiniai reikalavimai didele dalim ligi šiandien nenustoję aktualumo ir įrašinėjami net į naujai sudarinėjamas partijų programas. Gi atsilikusioje Rusijoje tai buvo revoliuciniai reikalavimai. Cariniai biurokratai nebuvo niekad nė prileidę, kad galėtų būti visiems teikiama nemokama medicinos ar juridinė pagalba arba kad darbininkai senatvėje ir ligoje būtų aprūpinami iš visuomeninių lėšų. Jie buvo pripratę prie kitokio sprendimo — kas negalėjo pragyvenimui užsidirbti, turėjo eiti elgetauti, ir kas neturėjo kuo apmokėti gydytoją ir nusipirkti vaistų — turėjo mirti.

Socialiniai reikalai dar buvo liečiami ir sekančiam šeštajam skyriuje, pavadintam "Doros reikalai". Ten 32 straipsny reikalaujama dvaruose ir pas ūkininkus dirbančias moteris bei mergaites apsaugoti, kad vyrai prižiūrėtojai jų nenuskriaustų, kaip ne kartą atsitikdavo. 33 straipsny numatoma kiekvienos parapijos ribose krikščionis demokratus sutelkti į atskirą kuopą, kurios uždavinys būtų stabdyti savo apylinkėje girtavimą. 34 straipsny numatomos girtavimui stabdyti priemonės: kad žmonės turėtų kur ir kaip padoriai pasilinksminti bei naudingai praleisti laiką ir neturėjimas ką veikti nestumtų jų į smukles, krikščionys demokratai buvo numatę steigti sodžiuose ir miestuose chorus, ruošti vaidinimus, daryti susirinkimus ir imtis kitų švietimo bei pramogų organizavimo būdų.

Bažnyčios reikalų skyriuje reikalaujama pašalinti visus

tikėjimo ir Bažnyčios suvaržymus, kuriuos rusai buvo įvedę, siekdami nusilpninti Lietuvoje katalikybę ir jos vietoje išplatinti provoslaviją.

Su šia programa lietuviai krikščionys demokratai žengė į naują laikotarpį, kuris prasidėjo su rusams nesisekusiu 1904 m. karu ir jo sukelta revoliucija.

Tiesa, ta programa nebuvo niekieno formaliai priimta. Tačiau tai neturėjo praktinės reikšmės. Tą programą sudarė ne kokie nauji dalykai, pasiūlyti patiems krikščionims demokratams priimti, o tik susistemintos ligi tol krikščionių demokratų tarpe daugiau ar mažiau visuotinio pritarimo įgijusios pažiūros. Tai buvo ne naujos programos sudarymas, o tik konstatavimas, kokia lietuvių krikščionių demokratų programa gyvenimo eigoje yra susidariusi. Buvęs "Tėvynės sargo" redaktorius kun. J. Tumas apie lietuvių krikščionių demokratų programos susidarymą yra pasakęs: "Vyriausius programos punktus buvo pabrėžęs pats gyvenimo patyrimas; užsienių laikraščiai ir susivažiavimai juos tik paryškindavo ir sutvirtindavo. Sąjungos pamatas tad buvo ne sumanytojų, bet paties gyvenimo laisvai, natūrališkai padėtas". Jie paaiškino ir kodėl anksčiau nebuvo imtasi sąjūdžio programą parašyti: "Būtų atsiradusi ir sutvarkyta, surašyta programa, jei būtų kas tikėjęs, jog ji daugiau gyvumo įneš. Bet niekas netikėjo į didesnę galybę rašyto popiergalio, negu paties gyvenimo. Be to, rašytoji programa žymiai siaurina elgimosi būdą".

NUO 1905 M. REVOLIUCIJOS LIGI 1914 M. KARO

Krikščionių demokratų organizacijos

1905 m. Rusijos ir kartu josios valdomos Lietuvos gyvenime buvo labai reikšmingi. Revoliuciniams neramumams vis labiau plintant, caras pagaliau pasijuto priverstas padaryti didesnių nuolaidų, negu ligi tol buvo sutikęs daryti. 1905 m. spalių 30 d. jis išleido manifestą, kuriuo Rusijai buvo suteikta konstitucija, jau anksčiau įsteigtai Dumai — Rusijos atstovų rūmams — įstatymų leidžiamoji galia ir piliečiams garantuotos pilietinės laisvės.

Taip sąlygoms pakitus, pasidarė aktualus susiorganizavimo klausimas. Ligi tol lietuviai krikščionys demokratai nebuvo turėję

ne tik rašytos programos, bet ir formalios organizacijos. Nors, kaip jau minėtas kun. J. Tumas pastebi, visi veikė vienodai, tačiau kiekvienas savo atsakomyube. Tai buvusi dvasios sąjunga. Tokios dvasios sąjungos laikytis buvo keletas priežasčių. Visų pirma organizuota veikla rusų buvo uždrausta. Už organizacijų kūrimą tuomet Lietuvoje daug kas nukentėjo. Tad organizacija kartais galėjo daugiau pakenkti, kaip padėti. Antra, kad krikščionių demokratų tose sąlygose organizavimuisi nepritarė ir bažnytinė vyriausybė. Kadangi jų veikloje aktingai dalyvavo ir nemaža kunigų, tai tokios organizacijos susekimas būtų davęs rusų valdžiai tik dar vieną pretekstą imtis didesnio katalikų persekiojimo. Tačiau dabar, gavus daugiau laisvės ir imantis jau platesniu mastu darbo, susiorganizavimas pasidarė labai aktualus.

Po pilietines laisves suteikiančio caro manifesto atrodė, jog ir politinei veiklai bus laisvės. Todėl Lietuvos krikščionys demokratai pirmoj eilėj užsimojo kurti savo partiją.

Šio darbo imantis, pirmiausia buvo padaryta žygių Lietuvos vyskupijose. Norėta išvengti, kad tarp šios partijos ir episkopato ateity neiškiltų dėl programos ar kitų dalykų kokių nesusipratimų.

Vyskupams įteiktoji Petrapily paruošta programa nė vieno vyskupų nebuvo papeikta. Kai kuriose vyskupijose užsimojimas organizuoti katalikų politinę akciją susilaukė net labai gyvo pritarimo. Kauno vyskupijoj šio sąjūdžio prieky atsistojo net pats vyskupijos valdytojo pavaduotojas vysk. G. Cirtautas. Tačiau tuo pat metu Vilniaus vyskupas E. Roppas buvo jau įkūręs katalikų Konstitucionalistų Demokratų Lietuvai ir Gudijai partiją. kuriai pats buvo paruošęs ir programą. Jis tad, nepasisakydamas prieš Petrapily paruoštą programą, krikščionių demokratų partijos kūrimo iniciatorius tačiau paragino naujos partijos nekurti, o dėtis prie jo įkurtosios, nes tai iš tikro taip pat buvo krikščionių demokratų partija. Pačioje Prapily paruoštoje programoje buvo pažymėta, jog krikščionių demokratų partija su kosntitucionalistais artimai bendradarbiaus, nes tarp tų dviejų partijų esąs tik kalbos skirtumas. Kadangi Vilniaus vyskupija apėmė aplenkėjusį rytinį Lietuvos pakraštį ir Gudijos nemažą dalį, tai konstitucionalistai — bent kol jų partija teveikė šiame rajone — vartojo lenkų kalbą.

Tuo būdu atsirado Lietuvos katalikų politinio organizavimosi du projektai.

Visa tai pradėta svarstyti. Kauno vysk. M. Paliulionis, kuris daugiau linko prie vysk. E. Roppo paruoštosios programos, nors ir reikalavo dar joje keletos pataisų, 1906 m. pradžioje net paliepė savo vyskupijos kunigams dekanatų susirinkimuose apsvarstyti katalikų politinės veiklos Lietuvoje klausimą. kartu pasiųsdamas susipažinti ir vysk. Roppo paruoštą programą.

Tačiau tuo laiku Rusijoje pradėjo atsigauti reakcija. Kiek atsigavusi nuo revoliucinio sukrėtimo, caro valdžia pradėjo — formaliai jų kad ir neatšaukdama — anuliuoti savo padarytas nuolaidas ir persekioti dalyvavusius prieš ją nukreiptoje veikloje. Per dvejus metus — nuo 1905 m. spalių 30 d. ligi 1907 m. tos pat dienos — kariniai teismai Rusijoje nubaudė 18,274 politinius nusikaltėlius, iš kurių 2,717 — mirtimi. Už streiką revoliucijos metu vienų geležinkeliečių buvo atleista iš darbo 19,816. Policijos departamentas įsakė policijai suiminėti žinomus valdžios priešus visai nelaukiant, kol jis ką blogo padarys, nes laisvėje palikti įvykdavę daug nusikaltimų. Ypač žiauriai buvo pradėta persekioti spauda. Per pusantrų metų nuo 1905 m. manifesto teisman buvo patraukti 1007 redaktoriai ir per vieną pirmąjį 1907 m. pusmetį laikraščiams uždėta 1700 baudų. Vidaus reikalų ministeris uždraudė mitingus, kad Dumos atstovai, sugrįžę į savo apygardas, negalėtų daryti gyventojams pranešimų. O ir pačiai Dumai buvo užginčyta net teisė jai rūpimais klausimais susisiekti su vietine administracija.

Pagaliau viena po kitos buvo paleistos carui nepalankios pirmoji ir antroji Dūma, o rinkimų įstatymas taip pakeistas, kad caro valdžiai nepalankią Dūmą gyventojai daugiau nebegalėtų išrinkti. Gi šalia tų visą Rusiją lietuvių varžymų vietinė administracija ėmėsi dar specialiai skirtų pagyvėjusiai lietuvių veiklai slopinti. Varšuvos generalgubernatorius, kurio žinioj buvo ir dalis Lietuvos, uždraudė be valdžios leidimo steigti suaugusiems švietsi kursus bei kitokias mokyklas, laikyti viešus knygynus bei skaityklas ir ruošti mokslines paskaitas. Vilniaus generalgubernatorius net uždraudė be valdžios leidimo eiti iš kitur į Vilnių religinėms procesijoms, lydėti tokias procesijas su muzika, dėvėti tautinius drabužius ir nešti vėliavas. Vyskupams buvo įsakyta bažnytinių įstaigų susirašinėjimą vesti rusų kalba.

Pagaliau krikščionių demokratų partijos kūrimo klausimas buvo paliestas ir tiesiogiai. 1907 m. pradžioje Lietuvos vyskupai

gavo iš rusų valdžios potvarkį, jog kunigams draudžiama priklausyti bet kuriai valdžios neleistai partijai. Bet kurios partijos nėra valdžios leistos, nebuvo nurodyta. Prie tokių partijų kiekvienu momentu galėjo būti priskirta kiekviena valdžiai nepatikusi partija. Ir kad taip buvo, netrukus parodė pati valdžia savo veiksmais. Vos keletai mėnesių nuo to potvarkio praėjus, iš Lietuvos buvo ištremtas Vilniaus vyskupas E. Roppas, kuris buvo apkaltintas veikla prieš rusų valdžią. Gi vienas svarbiausių tokios veiklos įrodymų buvo įkūrimas katalikų Konstitucionalistų Partijos.

Vysk. E. Roppo ištrėmimas už Konstitucionalistų partijos kūrimą faktiškai reiškė ne ką kita, kaip tai, jog krikščionių demokratų partijos rusų valdžios laikomos neleistomis partijomis ir apie tokių partijų legalizavimą — bent to reakcijos siautėjimo metu — negali būti nė kalbos. Tad ir lietuvių krikščionių demokratų tuo reikalu pradėti žygiai kol kas turėjo būti sustabdyti.

Nutraukimas žygių krikščionių demokratų partijai kurti tačiau nereiškė bet kokio jų organizavimosi nutrūkimo. Krikščioniškoji demokratija nėra tik politinis sąjūdis. Pagal Leoną XIII politika krikščionims demokratams buvo net ne pirmaeilis uždavinys. Pirmoj eilėj jis statė socialinę ir ekonominę veiklą. Kadangi Belgijoj, Austrijoj ir kitur savo radikalia programa krikščionys demokratai išgąsdino konservatorių bei reakcionierių sluogsnius, kurie net pačiam popiežiui juos pradėjo skųsti, jog tai esąs kažkoks perversmininkų sąjūdis, Leonas XIII nuo ypatingai smarkios politinės akcijos stengėsi krikščionis demokratus kol kas net prilaikyti. Kitaip dar galingi konservatoriai galėjo imtis žygių naujajam sąjūdžiui nuslopinti, ir ne tik sutrukdyti jo politinę akciją, bet ir visą popiežiaus suplanuotą veiklą liaudies gerovei. Graves de communi Leonas XIII tad užgiria ypač tai, kad "padėti neturtingiesiems, ypač ten, kur jie visų labiausiai vargsta, įkurta nemaža naujų tam reikalui įstaigų arba naudingai padidintos jau esančios, pavyzdžiui, biurai bemoksliams teikti teisinę pagalbą, liaudies sekretoriatais vadinami, paskolų kasos kaimuose, draugijos savitarpinei pagalbai teikti ar nuo nelaimingų atsitikimų drausti, darbininkų sąjungos ir kitos tos rūšies įstaigos. "Čia tad ir buvo dar plati krikščionių demokratų veiklos sritis, kurios lietuviai krikščionys demokratai anuo metu galėjo kiek mažiau trukdomi imtis, kaip politikos. Tad ne tik negalint įkurti krikščionių demokratų partiją, bet ir greta su pastangomis ją įkurti buvo kuriamos

įvairios organizacijos ir socialinės bei ekonominės srities darbui, kaip jis buvo numatytas ir Petrapily paruoštoje programoje. Jau toje programoje buvo atžymėta, jog Lietuvos mokslui ir menui remti krikščionys demokratai turi įkūrę "Motinėlę". Dabar, atsiradus kiek daugiau galimybių, ne tik "Motinėlė" plėtė savo veiklą, bet šalia jos buvo kuriama ir visa eilė kitų organizacijų. Per vienerius 1906 m. Kauno gubernijoj įsisteigė 48 katalikų organizaciniai vienetai, kuriuos sudarė vietinės draugijos ar platesniu mastu veikiančių draugijų skyriai. Didelę jų dalį sudarė jei ne formaliai, tai bent faktiškai krikščionių demokratų organizacijos. Suvalkų gubernijoj tais pat metais įsikūrusi "Lietuvių Krikščionių Demokratų Draugija "Žiburys" tik per pusantrų metų įsteigė 46 savo skyrius.

Kuriamos krikščionių demokratų organizacijos buvo dviejų tipų. Vienos apėmė įvairias veiklos sritis. Pavyzdžiui, "Žiburys" apėmė ir švietimą, ir labdarą, ir ūkį, ir darbininkų organizavimą ir dar kitus reikalus. Į jį panašios, nors kiek siauresniu mastu veikusios, buvo Kauno gubernijoj "Saulė" ir Vilniaus gubernijoj "Rytas". Kitos buvo specialiai skirtos tik tam tikrai sričiai arba tam tikrai visuomeninei grupei. Iš tokių pirmoj eilėj paminėtina darbininkų draugijos. Kauno gubernijoj veikė Šv. Juozapo Darbininkų Draugija, Suvalkų gubernijoj Lauko Darbininkų Draugija, o įvairiuose Lietuvos miestuose net visa eilė katalikių tarnaičių draugijų — Šv. Zitos, Darbas, Lietuvių Tarnaičių Draugija ir kt. 1908 m. visuomeninei veiklai, kultūrinei ir ekonominei gerovei kelti bei kovai už lygias moterų teises įsikūrė Lietuvių Katalikių Moterų Draugija. 1910 m. susiorganizavo katalikai studentai ir gimnazijų moksleiviai į Ateitininkus ir apie tą pat laiką katalikiškasis kaimo jaunimas pradėjo burtis į Pavasario sąjungą. Žymus skaičius buvo ūkinių draugijų, iš kurių ypač pažymėtina iš "Žiburio" ūkinio skyriaus 1907 m. įsikūrusi "Žagrė", kuri 1913 m. jau turėjo 20 skyrių ir veikė su didesniu pasisekimu kaip bet kuri kita tuo metu Lietuvoje veikusi kooperatinė žemės ūkio draugija. Eilė draugijų buvo specialiai skirtos labdarai, iš kurių darbo mastu ypač pasižymėjo Panevėžio Labdaringoji Draugija.

Tad krikščionys demokratai, nors ir neturėdami savo politinės partijos,į darbą ėjo jau ne palaidai, bet susiorganizavę, dėl ko ir trūkumas jų politinės partijos nebuvo labai jaučiamas. Tai buvo aišku ir to laiko jų veikėjams. "Šaltinio" 1907 m. 36 numery

buvo rašoma: "Krikščioniškosios demokratijos (krikščionių demokratų partijos — A.G.) su viršuj perkratyta programa ligšiol Lietuvoj dar nėra, tačiau suvalkiečių "Žiburys" su naujai užtvirtintu sindikatu "Žagrė" beveik pilnai gali atlikti tosios demokratijos darbą". Tad toks susiorganizavimas pakėlė nuotaikas ir norą dirbti. Tų pat metų "Šaltinio" Nr. 3 jau buvo rašoma: "Pas mus Lietuvoje dėl visiems žinomo valdžios slėgimo ir nuožmaus visokių susidraugavimų persekiojimo krikščionių demokratų darbas buvo negalimas. Su skaudama širdžia reikėjo žiūrėti į žmonių vargus ir tamsumą, bet veikti nieko nebuvo galima, nes policija visa tai išgriovė. Patekėjus kiek tiek liuosybės saulelei, krikščionys demokratai ir mūsų krašte šoko prie darbo, kad pasivijus palikusias mus užpakaly tautas. Neseniai dar gavome šiek tiek laisvės, o jau ačiū Dievui galima pasidžiaugti su taip svarbia, visų luomų reikalus apimančia draugija, vardu "Lietuvių - Krikščionių - Demokratų Draugija "Žiburys" ". Ir ta pakilusi nuotaika nemaža lėmė, kad darbas buvo sėkmingai plečiamas.

Politinis ir visuomeninis tautos švietimas

Tuo laiku krikščionims demokratams ypač rūpėjo pakelti Lietuvoje visuomeninį susipratimą bei išplatinti visuose visuomenės sluogsniuose krikščionišiosios demokratijos idėjas, nes tik to pasiekę galėjo tikėtis pasisekimo visam savo darbe. Tad į šį reikalą kreipė daug dėmesio, ypatingai plačiai panaudodami spaudą. 1907 m. pasirodžiusi "Draugija" jau pačiam pirmam numery paskelbė ligi tol dar viešai nepaskelbtą Petrapily paruoštą programą ir vėliau atspausdino gana daug krikščioniškąją demokratiją lietusių straipsnių. 1906 m. pradėtas leisti "Šaltinis", kuris pirmasis iš krikščionių demokratų ligi tol pasirodžiusių laikraščių turėjo net ir užrašą, jog tai "iliustruotas lietuvių krikščionių - demokratų savaitraštis", taip pat tais klausimais daug rašė. Pavyzdžiui, vienų 1907 "Šaltinyje" randame šiuos pažymėtinus straipsnius: "Krikščioniškoji demokratija", "Lietuvių Krikščionių - Demokratų Susivienijimas", "Krikščionys - demokratai ir social - demokratai" — per eilę numerių spausdintą ištisą studiją "Ar katalikas gali būti socialistu?", "Apie Lietuvos partijas", "Krikščioniškai - demokratiškos ūkiškos draugijos,", "Krikščionys - demokratai ir

tautiečiai - demokratai" bei eilę kitų — lietuvių tuomet iš rusų reikalautos autonomijos atstovų rinkimo teisių, žmogaus teisių bei kitais panašiais klausimais. Gi tuo pat laiku pasirodė ir eilė tuos klausimus nagrinėjusių knygų — vieno pirmosios krikščionių demokratų programos autorių J. Mačiulio "Krikščioniškasis tvarkos mokslas pagal Leono XIII encikliką", Dr. J. Matulevičiaus, vėliau buvusio Vilniaus vyskupo, kurio beatifikacijos byla kaip tik šiuo metu vyksta Romoje, "Trumpas išaiškinimas šių dienų socialinio klausimo", "Bažnyčia ir nuosavybė" bei "Miestų ir apskritai pramonės darbinikų klausimas", prof. K. Šaulio "Socialistai ir mūsų sociališkieji reikalai", J. Staugaičio "Darbininkų klausimas" bei "Visuomeninės labdarybės tvarkymas" ir kitos.

1907 m. Kaune jau buvo suruošti ir socialiniai kursai, kuriuose žymiausi Bažnyčios socialinio mokslo žinovai nagrinėjo, kaip krikščioniškojoj demokratijoj sprendžiami įvairūs politiniai, socialiniai bei ekonominiai klausimai. Tiems kursams buvo teikiama tokios svarios reikšmės, jog tų kursų ruošimo komitetui pirmininkavo pats vysk. G. Cirtautas.

Taip pat krikščioniškiosios demokratijos propaganda buvo varoma organizacijų susiirinkimuose, skaitant atitinkamas paskaitas, darant pranešimus iš suvažiavimų bei kitos veiklos ir įvairiomis kitokiomis priemonėmis.

Politinė priemonė

Nors krikščionių demokratų partija dėl minėtų aplinkybių — bent kol kas — negalėjo būti įkurta, tačiau tai dar nesulaikė krikščonių demokratų nuo politinio darbo. Jie tą darbą dirbo gana plačiai ir pradėjo net pirmiau, negu žygius įkurti savo partijai.

Vienas svarbiausių šio laiko lietuvių krikščionių demokratų politinių žygių buvo dalyvavimas 1905 m. gruodžio 4 - 5 dienomis Vilniaus seime, į kurį buvo susirinkę per 2,000 lietuvių tautos atstovų. Šiame seime krikščionys demokratai jau pasirodė kaip pilnai susiformavusi ir turinti krašte plataus pritarimo politinė grupė, kurios balsas daug svėrė formuluojant ir priimant seimo nutarimus.

Šis seimas nutarė kartu su visų Rusijos valdomų tautų liaudimi kovoti, kol bus nugalėta esamoji tvarka ir reikalauti Lietuvai

autonomijos. Gi kol esamoji tvarka bus nugalėta, nemokėti mokesčių, uždarinėti valdžios laikomus degtinės monopolius, neleisti vaikų į rusiškas pradžios mokyklas, neiti į esamuosius teismus, neleisti vyrų į kariuomenę iur reikale streikuoti miestuose ir sodžiuose. Taip pat buvo reikalaujama, kad visuose Lietuvos valsčiuose būtų vartojama lietuvių kalba, gimtąja kalba dėstoma mokyklose ir kad Vilniaus krašto bažnyčiose lietuviams nebūtų daroma skriauda, kurią tuomet darė vietos lenkai bei aplenkėjusieji, bandydami lietuvių kalbai nepalikti bažnyčiose vietos.

Po seimo šie nutarimai buvo išpopuliarinti visame krašte ir pradėti gana plačiu mastu vykdyti. Tik nuo sukrėtimo atsigavusi caro valdžia vėliau tų nutarimų vykdymą sulaikė. Šiame darbe krikščionys demokratai taip pat aktingai reiškėsi. Ypač kur buvo jau įsikūrusios jų kuopos, kurios įvairiose krašto vietose kūrėsi nelaukdamos, kol bus galutinai išspręsti programos, centro bei legalizacijos klausimai. Tos kuopos, vadovaudamosi Vilniaus seimo nutarimais bei Lietuvos krikščionių demokratų programiniais nusistatymais, bandė savo valsčiuose įvesti naują tvarką. Jų veiklos kryptį galime matyti iš jų darytų nutarimų ir žygių. Pavyzdžiui Vadaktų krikščionių demokratų kuopa 1905 m. gruodžio 7 d. padarė tarp kitų šiuos nutarimus:

1. Būdami ištikimi Katalikų Bažnyčios sūnūs, o jos skelbiamąjį Kristaus mokslą laikydami mūsų doros pamatu, stosime už pilną mūsų tikėjimo pamatų neliečiamybę, jei kas į juos pasikėsintų, ir pilną jos laisvę nuo pasaulinės valdžios priežiūros.

2. Kitataučių kuopoms užtikrindami pilną jų kalbų laisvę, rūpinsimės, kad lietuviškoji kalba, kaip daugumos gyventojų kalba, būtų visoje Lietuvoje viešpataujanti (oficiali), kaip savitarpiniuose visų gyventojų santykiuose, taip ir visose viešose įstaigose: mokyklų, teismų ir administracijos, turinčiose būti neikieno nevaržomos mūsų pačių priežiūroje ir globoje. Tatai: a. neleisime vaikų į pradedamąsias dabartines mokyklas tol, kol negausime mokytojų lietuvių ir katalikų; kol ne tik "vaikai bus mokomi lietuvių kalbos", kaip žada Lietuvos General - Gubernatorius savo lapkričio m. 23 d. skelbime, bet kol visų mokslo dalykų nepradės vaikus mokyti lietuviškai; a.a. nesiskirdami nuo Rusijos, mūsų kalbos mokėjimą pripažįstame reikalingu, ir jos, kaip atskiro mokslo dalyko, antrais ir trečiais mokslo metais mokytis neatsisakome; b. kol tai įvyks, sutariame kiekviename sodžiuje įsikurti

Lietuvos Nacionalinė Mažvydo Biblioteka

privatines mokyklas bendroj vieno apšviestesnio mūsų kuopos nario priežiūroj; ba. privatinio mokymo laisvę ginsime visomis išgalėmis; c. lietuvių kalbą vartosime visuose žodžiu pasikalbėjimuose su mūsų valdininkais; todėl reikalaujame: ca. kad kiekvienas Lietuvos valdininkas pakaktinai mokėtų lietuviškai; cb. jei dabartiniai nemoka, sukeisti juos su lietuviais, valdininkaujančiais Rusijoje ir Sibire; c.c. rašto santykiuose su aukštesniaisiais valdininkais ir jų raštinėmis, kaip ir visų valsčiaus knygų vedime, vartosime dvi kalbas — lietuvių ir rusų; cd. grynai lenkiški vlasčiai, jei tokių Liertuvoje yra, tevartoja sau lenkų kalbą.

3. Lietuvos krašto gerovę remiame ant smulkaus žemvaldžio. Tad kovosime, kad kiekvienas lietuvis, kaipo pirmutinis to krašto savininkas, būtų čia pat aprūpintas tokiu žemės gabalu, kuris pilnai patenkina jo šeimos reikalus. Todėl reikalaujame: a. kad tautinis iždas į savo fondą supirktų bankų už skolas licituojamus dvarus; b. kad supirktų ir kitus silpnai bestovinčius dvarus, kurių savininkai ir šiaip jau turės juos iš savo rankų paleisti; c. kad atsiimtų į savo fondą kitkart nuo dvarininkų ir bažnyčių atimtas žemes; d. kad kitados dvarų išblaškyti "laisvieji" ūkininkai būtų sugrąžinti į jų senovines sodybas; e. kad dvarai neteisingai nuo valstiečių atimtas pievas, ganyklas ir miškus jiems sugrąžintų; g. jei tų visų šaltinių nepakaktų aprūpinti visus bežemius ir mažažemius pagal nutartą normą, kad ir kitus dvarus, ypač didžiuosius, išpirktų; ga. dvarų vertę apsprendžia iš vietinių gyventojų sudaryta taksacijos komisija; gb. žemę valdyti lietuviams, galintiems ją savo jėgomis gerai išdirbti, tautinis iždas paveda nemokamai, reikalaudamas tik mokesčių nuo pelno.

4. Kovosime už neliečiamybę pogrindiniais valstybės įstatymais ir šiandieną užtikrintos pilnos visaluominių valsčių savivaldos. Tatai: a. nereikalingi Žemiečių Viršininkai; kokia čia valsčių "savivalda", jei "jisai" sueigas gali suardyti, "jisai" nutarimus panaikina, neleisdamas toliau pranešti; jei tegalima tokie nutarimai daryti, kurie tik "jam" patinka; jei jisai tegali valsčiaus susirinkimus sušaukti? Jų globoje valsčiai negali "savo namų" dalykus svarstyti taip, kaip jiems patyrimas rodo; b. jei valsčiai — savivaldiški, tad ne tiktai pasirinkimas jiems tarnautojų, bet ir jų prižiūrėjimas, nepasitenkinimas jų veikimu, atstatymas privalo valsčiams priklausyti.

Panašaus pobūdžio į pacituotuosius buvo 19 tų nutarimų

punktų, lietuvių policijos pertvarkymą bei savo apsaugai vietos gyventojų sargybų organizavimą, santykius su rusų valdininkais, teismų perorganizavimą ir lietuvių teisėjų paskyrimą, svaiginamųjų gėralų pardavinėjimo sustabdymą, protestą prieš naudojimą kariuomenės lietuvių susirinkimams ardyti bei kitais anuo metu buvusiais aktualiais klausimais.

Prie to tenka pastebėti, jog tokius nutarimus priėmę krikščionys demokratai tuo nepasitenkino. Čia minima Vadaktų kuopa tų pat metų gruodžio 12 d. Naumiestyje įvykusioje valsčiaus sueigoje išdėstė sueigos dalyviams savo programą, ir tie krikščionių demokratų nutarimai sueigos buvo priimti bei įrašyti į valsčiaus knygas kaip valsčiaus nutarimai.

Kaip ir visą laiką, krikščionims demokratams ir anuo metu ypatingai rūpėjo darbininkijos reikalai. Todėl ta pati Vadaktų kuopa 1905 m. gruodžio 11 d. savo susirinkime, dalyvaujant ir jos pakviestiems apylinkės dvarininkams, svarstė santykius tarp dvarininkų ir jų kumečių bei nutarė, kad tiek susirinkime dalyvaujančiųjų dvaruose, tiek ir tolimesniuose nuo ateinančių metų kumečiai dirbtų tokiomis palengvintomis sąlygomis: 1. Darbas naktimis bus panaikintas. Darbo diena skaitysis nuo saulės patekėjimo ligi saulės nusileidimo. 2. Pusryčiams ir pietums bus duodama po dvi valandas, per vasaros darbus nuo kovo 19 d. ligi spalių 1 d. nuo skambinimo ligi skambinimo skaitant. 3. Darbai bus varomi visų išvien, ir tik patiems darbininkams sutinkant atskirais uždaviniais. 4. Visi ūkio padargai, neskiriant nei kirvių, nei piūklų, turės būti dvaro; lygiai ir jų taisymas. Darbininkai atsitraukdami juos palieka. 5. Susirgę darbininkai per du mėnesius gauna pilną algą; per sekančius du mėnesius — pusę algos; toliau bus priimti į Labdarių globą, kol bus įvestas visų darbininkų draudimas ligos ir senatvės atveju. 6. Dvarai užtikrins darbininkams ir jų šeimoms gydytojų pagalbą ir kunigą: savo arkliais vežios ligonį pas gydytoją arba gydytoją į namus, savo lėšomis apmokėdami jį ir vaistinę. 7. Užlaikymą dvarai duos darbininkams tokį: a. pnigais — 35-40 rublių, b. grūdais — pirmalakomis: rugių 44 pūdus, miežių 32 pūdus, žirnių 7 pūdus, kviečių 7 pūdus; viso 90 pūdų; c. žemės: bulvėms pasisodinti — dešimtinę šešiems kumečiams, linams pasisėti — dešimtinę 8 kumečiams, daržovėms pasisodinti — po gabalą 2-3 pūrų sodinimo; d. pašaro dviem karvėm užlaikyti: 4 birkavus šieno, 4 birkavus vasarinių

šiaudų, o ruginių ir kvietinių — kiek reiks; už kumečių pašaro sudeginimą dvarai atsakys". 8. Kumečių žmonos jokių dienų nebeeis. Kviečiamos į kokį darbą, bus apmokamos atskirai pagal laiką ir esamąsias kainas. 9. Šienui pasipjauti, bulvėms nusikasti, grūdams susimalti bus duodama pakankamai laiko. 10. Šiemet tarnaujantiems algos šiek tiek iš geros valios pridės. 11. Darbininkai nebus skiriami į gerus ir negerus ir vienas kitam į priežiūrą atiduodami. Prižiūrės patsai ponas arba jo ekonomas. 12. Kylantiems kivirčams tarp darbininkų ir darbo davėjų nuraminti bus tuojau įkurtas mišrus komitetas iš dviejų dvarponių ir dviejų kumečių. Jie pasikvies penktąjį — vietinį kunigą. 13. Darbininkus be laiko atstatyti arba piniginę bausmę jiems uždėti už jų vagystę, apsileidimą, tyčia žalų darymą, rūkymą trobose, beširdį elgimąsi su gyvuliais ir t.t. dvarai galės tik komitetui nutarus. 14. Jau paduotiems skundams peržiūrėti paskiriamas artimiausias posėdis už savaitės. 15. Komiteto nutarimų neklausančius privers bendru boikotu.

Konservatyvūs sluogsniai tokius reikalavimus keliančius krikščionis demokratus laikė agrarinės sauvalės bei tarpluominės neapykantos kurstytojais. Atsigavusi reakcija ne vieną jų už tai persekiojo kaip tariamą nusikaltėlį. Tačiau Lietuvos visuomenėje jie turėjo didelio pritarimo, nes visuomenė matė, kad jie gina skriaudžiamos liaudies reikalus.

Rinkimų į Rusijos Dumą progomis lietuviai krikščionys demokratai aktingai dalyvavo rinkiminėje akcijoje. Jie skelbė savo rinkiminę platformą ir rinkikus ragino balsuoti tik už tuos kandidatus, kurie pasirašys jų paskelbtąją platformą.

Toje platformoje buvo liečiami ne tik grynai Lietuvos, bet ir visos Rusijos reikalai. Tokio susirūpinimo ir visos Rusijos reikalais pagrindas buvo tasai, kad nuo vienokios ar kitokios bendrosios Rusijos politikos priklausė ir josios valdomos Lietuvos sąlygos. Rinkikmams į II Dūmą krikščionių demokratų platformoje net įsakmiai buvo pabrėžta, jog Lietuvai esant kartu su kitomis tautomis rusų valdžioj, lietuviams būtina rūpintis ne tik grynai savaisiais reikalais. (Žiūr. "Šaltinis", 1907 m. 51 psl.).

Išrinkus Dumą, krikščionys demokratai ėmėsi akcijos spaudimo grupės plotmėj. Įvairiose krašto vietose jie organizavo su įmanomai didesnio gventojų skaičiaus parašais Dumos atstovams laiškus, kuriuose buvo dėstoma, ko iš Dumos ir ypač iš savo

atstovų tie gyventojai reikalauja. Suprantama, kad ten buvo reikalaujama to, ko reikalavo krikščionių demokratų programa bei jų rinkiminė platforma.

krikščionys demokratai aktingai įsijungė į veiklą, ir kai Petrapilyje buvo suorganizuota grupė lietuvių inteligentų, kurie turėjo talkinti lietuviams Dumos atstovams, kad jie galėtų sėkmingiau atlikti savo uždavinius.

Kultūrinė, socialinė ir ekonominė veikla

Dirbdami ano meto sąlygose įmanomu mastu politinį darbą, krikščionys demokratai tačiau iš politikos vienos viso gero nelaukė. Jų pažiūrą gerai išreiškė Petrapily parašytosios programos įžangoje pasakyti žodžiai: "Žemiau duodame sąrašą tų dalykų, kurių reikalaujame, kad mūsų valdžia išpildytų. Bet nuo jos visko tikėtis negalime. Jei mes lauktume, kol ji mūsų reikalavimus išpildys, tai vargai mus tuo tarpu spaustų, ir daugelis žmonių mirtų, geresnių dienų neregėję. Dėl to dirbsime ir patys".

Tokios pažiūros laikydamiesi, lietuviai krikščionys demokratai ir ėmėsi tos kultūrinės, socialinės bei ūkinės vieklos, kurią krikščionims demokratams buvo savo enciklikose nurodęs Leonas XIII.

Kaip jau iš programos matėme, krikščionims demokratams ypatingai rūpėjo liaudies švietimas. Šioj srity pirmaeiliu reikalu jie tuomet pagrįstai laikė kovą su analfabetizmu. Atsimintina, kad, pavyzdžiui, Kauno gubernijoj 1902 m. viena pradžios mokykla buvo 175 kvadratinių verstų plotui ir 7185 gyventojams — iš 120 gyventojų vienas lankė pradžios mokyklą. O maždaug tokia padėtis buvo ir kitose Lietuvos gubernijose. Tad krikščionys demokratai ne vienoj vietoj patys steigė pradžios mokyklas. Be to, jie organizavo vaikų mokymą ir šalia reguliarių mokyklų. Ypač "Žiburio" draugijos įvairiose vietose ruošė daugiau prasilavinusiems asmenims kursus, kad jie galėtų kaimuose vaikus pamokinti bent skaityti, rašyti ir katekizmo. Tokių mokyklėlių kai kurių apylinkių kaimuose buvo pristeigta visa eilė. Neturtingų tėvų vaikams buvo kai kur net duodama nemokamai mokslo priemonės. Tam lėšų buvo gauta iš Amerikos Jungtinėse Valstybėse įsikūrusių lietuvų.

Daug kur buvo organizuojami kursai ir neraštingiems arba mažai raštingiems suaugusiesiems.

Tačiau vienu pradžios mokslu nebuvo ribojamasi. Dėta pastangų įkurti ir aukštesniojo mokslo bei specialinių mokyklų. Ypač tokių, kurių buvo jaučiamas išskirtinai didelis reikalas. Taip anuo metu buvo jaučiamas didelis trūkumas lietuvių inteligenčių, nes mergaitės į aukštesnį mokslą mažiau buvo leidžiamos. Tad "Žiburio" draugija pirmoj eilėj ir įkūrė Marijampolėje mergaičių progimnaziją, kuri tuo laiku buvo pirmoji ir vienintelė privatinė lietuvių katalikų tos rūšies mokykla. Lygiai toks trūkumas kaip lietuvių inteligenčių, buvo lietuvių pradžios mokyklos mokytojų. Tad "Saulės" draugija pirmoj eilėj Kaune ir įkūrė mokytojų kursus.

Knygynai ir skaityklos buvo kuriama beveik visose vietose, kur tik įsikūrė krikščionių demokratų draugijų skyriai ar vietinės draugijos. Gi šalia to uoliai buvo platinama ir periodinė spauda.

Kad liaudis turėtų kultūrinių pramogų, buvo gana plačiai organizuojamas liaudies teatras, kuris daugiausia vaidino patriotinio ir didaktinio turino dalykus.

Tenka pastebėti, jog šią programą teko vykdyti sunkiomis sąlygomis. Viena, kad trūko patyrusių veikėjų. Antra, jog rusų valdžia tą darbą visaip trukdė. Pavyzdžiui, liaudies teatrai tegalėjo vaidinti rusų dramatiškosios cenzūros aprobuotus veikalus. Lygiai reikėjo leidimų ne tik reguliaroms mokykloms kurti, bet net ir įvairiems trumpalaikiams kursams.

Skurdas buvo antrasis priešas, su kuriuo krikščionys demokratai ėmėsi kovos. Kadangi Lietuva buvo žemės ūkio kraštas, ypatingas dėmesys buvo skiriamas kaimiečių reikalams, nors ir kitų nebuvo pamiršti.

Kad ta kova būtų sėkmingesnė, pirmoj eilėj buvo imtasi kelti ūkininkų susipratimą bei telkti juos į organizacijas. Straipsniais spaudoje, atskiromis brošiūromis, paskaitomis buvo stengiamasi pakelti kaimiečių ūkinių reikalų išmanymą ir parodyti jiems, kaip jie galėtų pagerinti savo padėtį. O kadangi šiomis vienomis priemonėmis visko pasiekti buvo neįmanoma, buvo užsimota organizuoti ir specialines žemės ūkio bei ruošos mokyklas. "Žagrės" draugija ūkio mokyklai įkurti buvo nupirkusi net Gižų dvarą ir išgavusi iš rusų vyriausybės pažadą 230,000 rublių pašalpos jos įkūrimui bei po 120,000 rublių kasmet josios išlaiky-

mui. O ir Lietuvių Katalikių Moterų Draugija pirmiausia įsteigė ne kokią kitą, bet "Mergaičių ir naminės ūkės mokyklą".

Lygiagreta gyventojai buvo raginami kurti krikščioniškai demokratines ūkio draugijas. Kad norintiems tokias draugijas kurti mažiau būtų galvosūkio, buvo net pagaminti ir paskelbti spaudoje tokios draugijos pavyzdiniai įstatai, pavadinti "Įstatai Lietuvių Krikščionių - Demokratų Ūkininkų Draugijos".

Ši propaganda greitu laiku davė žymių vaisių. Gana greitu tempu kūrėsi vartotojų ir žemės ūkio kooperatyvai. O šalia jų ne vienoj vietoj ir šiaip ūkininkų draugijos, kurios dažniausiai vadinosi Ūkininkų Sąjungos ar Ūkininkų Kuopos vardais. Šios ūkinės draugijos vienos daugiau padėjo gyventojams apsirūpinti kasdieninio vartojimo dalykais, kitos pigiau įsigyti trąšų ar ūkio mašinų, trečios plėsti ūkio švietimą bei ginti ūkininkų reikalus, tačiau tarp jų griežto funkcijų pasidalinimo nebuvo. Kur ūkinės draugijos dar nebuvo, jos funkcijas atlikdavo net kuri bendrinio pobūdžio organizacija. Tas pats "Žiburys", kuris steigė mokyklas, knygynus ir prieglaudas, esant reikalo, padėjo ūkininkams ir pigiau apsirūpinti trąšomis, užpirkdamas jų didesniais kiekiais tiesiai iš gamintojų arba didžiųjų prekybos bendrovių.

Labdaros organizavimas buvo kita sritis, į kurią krikščionys demokratai ėjo gana plačiu mastu. Labdarą jie apskritai nelaiko tieisogine savo darbo sritimi. Jie kovoja už socialinį teisingumą ir socialinę apsaugą. Labdarybė jų pažiūra turi gelbėti ten, kur socialinio teisingumo bei socialinės apsaugos vykdymo nepakanka sunkumams ir vargams pašalinti. Tačiau kur dar nėra suorganizuota socialinė apsauga ir trūksta socialinių įstatymų, ten varguomenei padėti tegalima labdaros keliu. Gi anuo metu Lietuvoje tokia padėtis ir buvo. Ne tik nebuvo kokio socialiniais įstatymais sutvarkyto neturtingųjų aprūpinimo, bet net prieglaudų maža tebuvo, nes ir buvusias po 1863 m. sukilimo rusai uždarė ir jų namus atidavė valdinėms įstaigoms. Kas buvo paliegęs, luošas ar persenas užsidirbti pragyvenimui, turėjo eiti elgetaudamas.

Tokia padėtis buvo nežmoniškai sunki vargšams ir nemaloni kitiems. Tad buvo sukrusta panaikinti elgetavimą, arba bent jį sumažinti, vargšus priglaudžiant ir aprūpinant prieglaudose, kurių po 1905 m. buvo įkurta gana daug.

Kaip šių vargšų globos įstaigos veikė, galima matyti kad ir iš šio vienos tokios prieglaudos aprašymo, kurį yra pateikęs jos

organizatorius ir vienas žymiųjų Lietuvos krikščionių demokratų veikėjų prof. K. Šaulys. Apie tą Panevėžy veikusią prieglaudą jis rašo: "Sudarytasis komitetas nupirko netoli Bažnyčios (Senamiestyje) už 5 tūkstančius rublių didelį dviejų aukštų medinį pastatą. Namas, seniau buvęs išnuomuotas kareivinėms, tuomet stovėjo tuščias. Reikalingi prieglaudai įrengti daiktai: lovos, suolai, stalai, baltiniai buvo daugiausia suaukoti ir surankioti iš gerų ir dosnių kaimiečių. Kaimai save laisvu noru buvo apsidėję nuolatine duokle, natūra ar pinigais, elgetyno reikalams. Aukojamiems daiktams rinkti kaimuose ir mieste buvo parinkti ar pasamdyti tam tikri asmenys atskiroms parapijos dalims. Ta pačia tvarka buvo renkami aukojamieji maisto produktai elgetynui išlaikyti. Elgetyne buvo apie 200 žmonių. Buvo nustatyta ir paskelbta nedavinėti išmaldų elgetaujantiems gatvėse, o visas aukas siųsti į prieglaudą. Visi negalintieji dirbti apmokamo darbo paliegėliai buvo priimami į prieglaudą, išskyrus svetimų parapijų ir valsčių žmonės, kurie Panevėžyje nebuvo aprūpinami. Elgetyne buvo atskiri kambariai ligoniams. Įstaiga turėjo savo dirbtuvę, kur galėjo darbuotis stipresnieji ir gaminti reikalingus prieglaudai daiktus. Elgetos buvo reikiamai aprūpinti: sočiai maitinami, apskalbti, apiprausti, patenkinti. Neturint savo prityrusių prieglaudos vedėjų, buvo pakviestos kelios slaugytojos vienuolės iš Lvovo (Lembergo, tuomet buvusio Austrijoje). Įstaiga veikė ligi karo, pergyveno pirmąjį karą, atsikūrė po karo, kad ir pakeitusi pirmykščią šelpimo tvarką. Prieglaudos ir elgetyno įsteigimas bei jos veikimas Panevėžyje buvo laikomas tam tikra socialine reforma: jos naudingumo nedrįso neigti net ir bažnyčios bei dvasiškijos priešai marksistai. Sykiu panašus varguomenės padėties gerinimo darbas atitiko besikuriančios tuomet krikščionių demokratų organizacijos programą". (Tėvynės Sargas, 1948 m. Nr. 43, 259 psl.).

Pagaliau krikščionys demokratai ėmėsi kovos su socialinėmis ydomis.

Viena didžiausių tokių ydų anuomet Lietuvoje buvo girtavimas, kurį buvo išplatinę keletas veiksnių. Baudžiavos laikais kai kurių dvarų baudžiauninkai net buvo įpareigoti kas metai iš dvaro bravoro nupirkti nustatytą kiekį degtinės. Palaikė, žinoma, jį ir smuklių laikytojai, kuriems žmonių girtavimas buvo pelno šaltinis, o taip pat ir rusų valdžia, kuriai degtinės monopolis davė daugiau pajamų, kaip visi tiesiogioniai mokesčiai, kurių apie 1905

m. surinkdavo apie 700 milijonų rublių. Tad nenuostabu, kad į metus, pavyzdžiui, Kauno gubernijoj degtinės ir alaus buvo išgeriama už pusketvirto su viršum milijono rublių, kas buvo didelė suma, nes 1 dešimtinė žemės buvo parduodama po 100 rublių. Krikščionys demokratai tad ir užsimojo su šia yda kovoti. Pirmiausia jie bandė pasinaudoti valdžios pagalba, ragindami gyventojus valsčiuose daryti nutarimus, kad šventadieniais miesteliuose degtinė nebūtų pardavinėjama, ir tuos nutarimus siųsti aukštesnei rusų administracijai patvirtinti. Ir tai iš dalies pavyko. Ypač kai buvo kai kurių gubernatorių oficialiai suteikta valstiečiams teisė tokius nutarimus daryti. Bet ne visuomet pavykdavo to pasiekti, nes degtinės pardavnėjimu besiverčiantieji taip pat dėjo pastangų, kad tokie suvaržymai nebūtų įvesti. Tad buvo imamasi akcijos savarankiškai nuo tos blogybės gintis. Tam pirmiausia turėjo tarnauti smuklių boikotai, kurie buvo pradėti organizuoti gana plačiu mastu. Žmonių susibūrimų dienomis girtavimo priešai stovėdavo ties smuklėmis sargyboje ir atkalbinėdami visus, kurie norėdavo ten eiti. Taip pat žmonės buvo raginami liautis degtinę vartoti ypač šeimyninėse iškilmėse — vestuvėse, krikštynose, laidotuvėse, svečius priimant — ir jaunimo pasilinksminimuose. Kad atvykę į miestelius pamaldoms ar šiaip su reikalais žmonės turėtų kur apsistoti bei pavalgyti ir neidami į smukles, buvo pradėta steigti gana daug vadinamų arbatinių, kur buvo pardavinėjami tik bealkoholiniai gėrimai.

Toliau buvo kovojama su kriminaliniais nusikaltimais, ypač vagystėmis. "Žiburio" centras 1907 m. net išleido į savo skyrius tuo reikalu atsišaukimą. Pagal rusų įstatymus kelių kaimų gyventojai galėjo padaryti nutarimą, kad tam tikras asmuo, kaip žinomas kriminalistas ar koks nors kitas apylinkės gyventojams kenkėjas, būtų iš apylinkės ištremtas. Rusų administracija tokius nutarimus patikrindavo ir, jei rasdavo, kad kaltinimai teisingi, kaltinamąjį ištremdavo dažniausiai į Rusijos gilumą ir ten laikydavo policijos priežiūroje. "Žiburio" centras tad ir ragino savo skyrius šiuo ir kitais įmanomais būdais nuo kriminalinio bei kitokio demoralizuoto elemento gintis.

Be to, buvo užsimota imtis ir apskritai liaudies papročių reformos, kiek tie papročiai buvo sociališkai žalingi. Pavyzdžiui, Lietuvoje vestuvių iškilmės tęsdavosi 3-4 dienas ir kartais net ilgiau. Tiek dienų besilinksminant, ne tik išlaidų daug buvo pa-

sidaroma, bet įvykdavo ir įvairių nesusipratimų, nuotykių. Ypač kad į tas iškilmes susirinkdavo ne tik kviestiniai svečiai, bet visas apylinkės jaunimas, kuris ten linksmindavosi ligi vėlyvos nakties. Tad buvo pradėta propaganda, kad vestuvės būtų sutrumpintos bent ligi 2 dienų, nebūtų jose vartojami alkoholiniai gėrimai, ypač degtinė, ir kad nekviesti asmens nebūtų į vestuvių pasilinksminimus priimami.

Atkreiptas buvo dėmesys ir į jaunimo pasilinksminimus apskritai. Juose gana dažnai pasitaikydavo tų pat blogybių, kaip ir vestuvinių šokių metu. Tad buvo siekiama tuose pasilinksminimuose įvesti daugiau suaugusiųjų priežiūros, pašalinti iš jų alkoholinių gėralų vartojimą, sutrumpinti juos ir pagaliau vis didesniu mastu pakeisti kultūriniais pasilinksminimais su vaidinamais, chorų pasirodymų, deklamacijomis bei panašia programa.

Lygiai buvo pradėta akcija prieš bylinėjimosi paprotį. Lietuvos kaimiečiai palyginti greit keldavo vieni kitiems bylas ne vienu atveju ir be rimtos priedžasties. Prie to juos skatindavo ne tiek jų užsispyrimas apginti savo poziciją, kiek tuo metu beveik tik svetimtaučiai buvę krašte advokatai bei kitokie — dažnai ir bemoksliai — teisiniai patarėjai, kurie rūpinosi tik kiek galima daugiau uždirbti, o ne jiems svetimų Lietuvos kaimiečių reikalais. Ypač daug bylų būdavo dėl šeimyninio turto tarp brolių ir kitų giminaičių. Ir tos bylos kartais tęsdavosi tol, kol joms apmokėti nepakakdavo ne tik turto, dėl kurio bylos ėjo, bet ir besibylinėjančių anksčiau turėto. Tad krikščionys demokratai ragino žmones liautis be tikro reikalo bylinėtis, nesiduoti įvairiems savanaudžiams įkalbėti pradėti nereikalingas bylas, skatino laiku sudarinėti testamentus, aiškino, kaip jie turi būti sudaromi ir net spausdino laikraščiuose jų pavyzdžius.

Iš šios gana glaustos apžvalgos galima matyti, jog po 1905 m. Lietuvos krikščionys demokratai varė platų darbo barą. Tik trumpas laikas neleido jiems visose srityse tą darbą pakankamai išplėsti. Pirmasis Pasaulinis karas tą darbą nutraukė pačiu jo įsisiūbavimo metu.

(Bus daugiau)

KRIKŠČIONIŠKOJI DEMOKRATIJA BELGIJOJE

VYT. VAIČIULIS

Belgijoje "krikščioniškosios demokratijos" terminas turi specifinę prasmę: tai reiškia visų pirmiausiai *le monde catholique* darbo klasės sparną — katalikų darbo sąjungas, fraternalias organizacijas, žemdirbių draugijas , moterų ir jaunimo grupes bei dar tiksliau — **Socialinės Krikščionių Partijos** progresyvųjį sparną. Tačiau ir visa Socialinė Krikščionių Partija yra pačia tikrąja prasme krikščionių demokratų partija. Ji priklauso Europinei Krikščionių Demokratų Sąjungai ir aktyviai dalyvavo Europos Liaudies Partijos kūrime. Ši, gi, yra sudaryta iš įvairių krikščionių demokratų partijų narių specialiai veikti Europos parlamente, etc. Pirmuoju jos pirmininku buvo ne kas kitas tik Belgijos min. pirm. Leo Tindemans. Iš kitos pusės Socialinė Krikščionių Partija ištikimai laikosi krikščioniškosios demokratijos politinių principų.

Krikščionių Socialinė Partija iš tikrųjų yra dvi partijos: olandiškai kalbanti *Christelijke Volkspartij (CVP)* Flandrijoje ir prancūziškai kalbanti *Parti Social Chretien (PSC)* Volonijoj. Abi partijos veikia ir Briuselyje. Nors abi partijos dabar turi savo atskiras organizacijas, kongresus ir pirmininkus bei partijų biurus belgų atstovų rūmuose ir senate, jos veikia kartu abiejuose rūmuose (kaip vokiečių CDU - CSU), turi Briuselyje bendrą štabą, tautinį sekretorijatą, prazidiumą (tautinį ryšio komitetą) ir bendrą tyrimo centrą. Todėl visai teisinga jas abi vadinti vienu vardu ir laikyti viena partija.

Kadangi belgų "politinė kultūra" yra skirtinga nuo kitų Vakarų Europos kraštų, pravartu pažvelgti į sąlygas, kuriose belgų krikščioniškoji demokratija egzistuoja.

Politinis fonas

Nuo pat 1830 m. kai Belgijos karalija buvo įsteigta, ji buvo hibridas — įvairių tautinių ir religinių grupių sąmaišа, kurios turėjo skirtingas tradicijas. Šiaurėje vyravo katalikai, konservatriai, daugiausiai žemdirbiai, olandiškai kalbą flamai, o pietuose

daugiau laisvamaniai, progresyvūs, daugumoje industrializuoti, prancūziškai kalbą valonai. Sostine buvo Flandrijoje išaugęs Briuselis, apgyventas flamais, kurių valdančioji klasė, tačiau, kalbėjo prancūziškai. (Tik 1884 m. pirmą kartą olandų kalba suskambėjo parlamente).

Belgijos karalija atsirado belgų katalikams ir liberalams susijungus į "opozicijų uniją", 1828 m., kurios tikslas buvo nusikratyti karaliaus Viliamo I valdžia, kurio Olandijos karalija buvo sukurta Vienos kongrese 1815 m. Iš tikrųjų belgų teritorijoj katalikų ir liberalų bendradarbiavimas turi ir gilesnes šaknis, jau nuo 1781-1790 m.

Pirmasis belgų karalius Leopoldas I buvo vienybės šalininkas ir 1830 - 46 m. laikotarpyje visos vyriausybės buvo katalikų - liberalų koalicijos. Tačiau XIX a. viduryje "unijizmas" sugriuvo ir 1846 - 1884 m. laikotarpyje valdė liberalai, o po jų 1884 - 1919 m. katalikai. Nei vieni nei kiti nebandė kitus valdyti ir tvarkyti, išskyrus liberalų bandymą sekuliarizuoti švietimą (vėlai septintam dešimtmety). Daugelis liberalų buvo praktikuoją katalikai ir tas tramdė katalikus nuo savo partijos kūrimo. Nors tiek katalikai, tiek liberalai neskubėjo su socialine legisliacija, tačiau abu toleravo vieni kitus. Abu gražiai sugyveno su 1884 m. įsikūrusia belgų socialistų partija.

Nuo 1919 m. iki šiandien Belgiją valdė įvairiausios koalicijos, kuriose dažnai dalyvavo ir Socialinė Krikščionių Partija. Raktinis faktorius buvo (ir yra) nuosaikumas ir kompromisas.

Belgija pasižymi ir balsavimo papročio stabilumu. 1919 m. trys didžiosios partijos — katalikai, socialistai ir liberalai laimėjo 88% visų balsų. Po 42 metų, 1961 m. jie laimėjo 91%, o 1971 m. 73% ir 1977 m. 78%. Ranka rankon ėjo ir partinis lojalumas. Per daug metų socialistai ir katalikai surinkdavo po tiek pat balsų. Moterims gavus teisę balsuoti, katalikai paprastai gauna apie 40% balsų, socialistai 30%, o liberalai apie 15%. 1965 likusius balsus pasidalino trys kalbinės partijos: flamų nacionalistinė *Volksunie* partija, prancūziška *Rassemblement Wallon* ir Briuselyje *Front Democratique des Francophones*.

Tačiau ne viskas belgų politikoje buvo gera ir gražu. Buvo ir stiprių kovų bei grąsių situacijų. Kovingi ir smurtu persunkti streikai vyko ne tik XIX a. gale, bet ir 1960 - 61 m. Leopoldo III grįžimas 1950 m. belgų tautą privedė beveik iki revoliucijos.

Louvaino sfera sukėlė vienus prieš kitus — flamus ir frankomanus kai šio garsiojo katalikų universiteto prancūziškoji dalis buvo priversta kraustytis į Voloniją.

Iš kitos pusės, šalia įvairių sluogsnių remiančių sugyvenimą, moderaciją ir kompromisą yra ir trys plyšiai, kurių negalima nepaminėti analizuojant belgų partijų sistemą. Pirmasis plyšys — tai katalikai vs. anti-klerikalai. Svarbiausias nesutarimas — mokyklų problema. Tačiau ji toli gražu ne tiek aštri kaip Prancūzijoje — čia klausimas buvo ar katalikų mokyklas iš viso remti, tačiau Belgijoje klausimas buvo — kiek remti. Kai 1954-58 m. socialistų - liberalų koalicija pabandė subsidijas sumažinti, katalikai sukilo ir 1958 m. koaliciją nušlavė. Dar tais pačiais metais problema buvo išspręsta 1958 m. Mokyklų Paktu, kuris vėliau buvo dar patobulintas 1973 m. Mokyklų Įstatymu.

Nežiūrint problemos išsprendžio, katalikų - laicistų įtampa ir toliau buvo vienas iš svarbiausių rinkiminių faktorių. 1967 m. daviniais 93.6% belgų buvo krikštyti bažnyčioje, 42.9% buvo praktikuoją katalikai ir 86.1% visų santuokų buvo sudarytos bažnyčioje. 1971 m. ir 1974 m. visuotiniuose rinkimuose trys penktadaliai Socialinės Krikščionių Partijos balsuotojų buvo praktikuoją katalikai. Iš kitos pusės 73% Bažnyčios nelankančiųjų ar retai lankančiųjų balsavo už socialistus (51%) ar liberalus (22%).

Kitas plyšys — tai kapitalo ir darbo plyšys, kuris ryškus ir svarbus, nors ir ne tiek, kiek buvo anksčiau. Septintam dešimtmetyje tiek katalikų *Confederation des Syndicats Chretiens (CSC)*, tiek socialistų *Federation generale des Traveilleurs Belges (FGTB)* labai vieningai kovojo su kapitalu, pvz. prieš Leo Tindemans vyriausybės anti-infliacinę programą 1977 m. Tačiau pokaryje tie patys darbininkai jau stipriai pabrėžė ir bendradarbiavimo reikalą su "socialiniais" partneriais — darbdavių *Federation des Enterprises Belges (FEB)* ir tuometine vyriausybe. Antagonizmą mažino ir faktas, kad praktikuoją katalikai lojaliai balsavo už tarpklasinę Socialinę Krikščionių Partiją.

Trečiasis plyšys skyrė olandiškai kalbančią Flandriją nuo prancūziškai kalbančios Volonijos. Nors flamai visuomet sudarė belgų daugumą (1980 m. jų buvo dvigubai daugiau negu valonų), XIX a. valdžios, administracijos ir kultūros kalba buvo prancūzų kalba. Tai buvo pirmoji oficiali Belgijos kalba. Tačiau po ilgo

flamų spaudimo, 1914 m. jau ir olandų kalba tapo Flandrijos administracijos ir mokyklų oficialia kalba.

Pirmojo pasaulinio karo metu flamų kariai nepakentė fakto, kad jų karininkai kalbėjo tik prancūziškai. Šis nepasitenkinimas pokaryje susikristalizavo į flamų politinę partiją. Kelis kartus persiorganizavusi šiandien ji veikia *Volksunie* vardu ir vaidina krašto politikoje nemažą vaidmenį. Nuo jų neatsiliko ir valonai, taip pat sukurdami kalbinio - tautinio pagrindo partijas.

Šie kalbiniai ir regijoniniai skirtumai — plyšiai iki šių dienų Belgijos politiniame gyvenime vaidina labai svarbų vaidmenį, įtakodami net didžiųjų partijų politines linijas.

Belgijos politinė katalikybė

Pirmiausiai Belgijoje susiorganizavo Liberalų Partija — 1846 m. Katalikai organizavosi lėtai. XIX a. viduryje katalikų buržuazija buvo pasidalinusi į "katalikus liberalus" (pamaldžius praktikuojančius katalikus), kurie buvo lygiai ištikimi belgų 1831 m. konstitucijos liberalinei dvasiai ir "ultramontamus", kurie norėjo, kad katalikybė būtų oficiali Belgijos religija ir tarė, kad 1831 m. konstitucija yra per liberali. Tik kai liberalai 1879 m. pasiūlė įstatymą grąsinantį katalikų mokyklų nepriklausomybei, katalikai sukruto politiniai organizuotis. Spaudimas buvo iš apačios, iš šimtų kunigų ir pasauliečių sudarytų *"comites scolaires catholiques"*. Šie komitetai netrukus tapo 1884 m. įkurtos *le Parti Catholique* skyriais. Partija belgų politiniame gyvenime vaidino reikšmingą veidmenį iki po antrojo pasaulinio karo.

1884-1919 m. laikotarpyje katalikų partija parlamente turėjo absoliučią daugumą. Ji buvo buržuazinė, konservatyvi organizacija visų pirmiausiai suinteresuota apginti Bažnyčios teises, praktikoje "laisvas" (suprask katalikų) mokyklas. Tačiau palaipsniui ji tolo nuo kraštutinio konservatizmo pozicijų, ypač pramoninės Belgijos socialinių problemų srityje. *Rerum Novarum* (1891 m. įtakoje 1892 m. priimtas įstatymas, draudžiąs moterims dirbti kasyklose, bei įstatymas, reguliuojąs industrinių nelaimių kompensaciją. 1896 m. Fabriko Aktas kodifikavo ankstesnius įstatymus, tvarkančius darbo valandas ir saugumo standartus, 1905 m. įstatymas uždraudė sekmadienio darbą, o 1909 m. įstatymas uždraudė ilgesnę kaip 9 val. dieną.

Belgų katalikų vadai nesiskubino su legisliacija, saugojančia silpnųjų ir neturtingųjų interesus. (Britai ir vokiečiai, net prancūzai buvo daug greitesni). Tik "krikščionių demokratų" sparno spaudžiama katalikų partija sukruto ir šioje srityje.

Atrodo, kad "krikščionių demokratų" terminas Belgijoje pirmą kartą buvo panaudotas 1871 m., kai Gustave de Jaer pasiūlė įkurti "krikščioniškosios demokratijos sąjūdį" kaip atsparą prieš visokias socialistų ir liberalų darbininkų organizacijas, apsijungusias pirmajame internacionale. Nors De Jaer reformos pasiūlytos *L'Economie Chretienne* žurnale buvo kuklios, tačiau pats faktas, kad pramonininkas siūlo sutvarkyti vaikų darbą ir uždrausti sekmadienį dirbti, rodė katalikų pasaulio kitimą. Ši kaita dar aiškiau reiškėsi katalikų kongresuose Liege 1886, 1867 ir 1890 metais.

Krikščionių demokratų sparno vadu tuomet buvo Arthur Verhaegen, kuris buvo ir *Ligue Democratique Belge* kūrėjas (1891 m.). Ši buvo sudaryta iš įvairių katalikų darbo klasės organizacijų ir po kurio laiko išsivystė į įtakingą partijos sparną, prilygstantį vidurinės klasės *Federation des Cercles*. Lygos užmojai buvo kuklūs: Verhaegan ir jo draugai kapitalistinės sistemos nekritikavo, tik reikalavo darbininkams nelaimingų atsitikimų ir ligonių apdraudos, senatvės pensijų, laipsniuotų pajamų mokesčių ir sekmadienio poilsio. Verhjaegen rėmė Ghent ir Liege vyskupai, kurie lygoje matė įrankį *Rerum Novarum* idėjoms įgyvendinti.

Kitas šiuo metu išsivystęs katalikų partijos sparnas buvo flamų ūkininkų lyga — *Boerenbond*, kurią 1890 m. įkūrė Augustin Hellenputte.

Jau 1907 m. buvo paskirti pirmieji krikščionių dmeokratų ministeriai: Lygos Jules Renkin ir Boerenbond Augustin Hellenputte. Pirmojo pasaulinio karo metu katalikų partiją sudarė trys beveik vienodo svorio sparnai: konservatorių *Federation des Cercles*, darbininkų *Ligue Democratique Belge* ir ūkininkų*Boerenbond*, kuri turėjo krikščionių demokratų ir konservatorių posparnius. Taigi jau ir tuo metu katalikų partija turėjo eilę elementų, kurie jau daug vėliau buvo ryškūs Socialinėje Krikščionių Partijoje.

Artimame pokaryje "krikščioniškas demokratinis" elementas sudarė apie trečdalį partijos ir kartu su socialistais vaidino reikšmingą vaidmenį 1920 - 21 m. politinėse reformose: balsavimo teisės išplėtimą visiems vyrams, balsų pluralizmo aukštesnėms

klasėms panaikinimą (turtingas žemvaldys turėdavo kelis balsus, paprastas ūkininkas — vieną balsą), pensijas visiems sulaukusiems 65 m. amžiaus, 48 val. darbo savaitės maksimumą ir pan.

Apskritai pokariniame laikotarpyje katalikų partija nebuvo labai sėkminga. Iš vienos pusės praradusi prieš karą turėtą daugumą, ji dėjosi su partneriais, kurių konservatiškumas trukdė jai laisviau reikštis. Iš kitos — ji pati pradėjo irti ir pamažėle tapo ne vieninga partija, bet jos atskirų dalių neefektyvi koalicija. Ir taip Katalikų Partija 1921 - 36 m. žinoma kaip; *Union Catholique* ir 1936 - 40 m. kaip *Bloc Catholique* tapo savo keturių *standen* (dalių) tąsymosi objektu. Keturi *standen* buvo: *Federation des Cercles et des Associations, Boerenbond,* flamų ūkininkų partija ir valonų ūkininkai *Alliance Agricole, Ligue Nationale des Travailleurs Chretiens* ir *Federation des Classes Mayennes* (Flandrijoj — *Middenstandbond).*

Niekas negalėjo partijai tiesioginiai priklausyti. Į partiją stoti buvo galima tik per *standen*. Tas, žinoma, dar daugiau ardė *Union Catholique* vienybę ir menkino jos galią. 1936 m. rinkimuose partija stipriai pralaimėjo eilei jos vadovų perėjus į reksistų partijos eiles. Po rinkimų partijoje vadai susirinko į specialią "Vienybės" konferenciją, kuri nutarė *Union Catholique* pakeisti sumodernintu *Bloc Catholique Belge*. Vieton *standen* bloką sudarė tik du sparnai: flamų *Katholische Vlaamsche Volkspartij (KVV)* ir valonų *Parti Catholique Social (PCS)*. Nariai buvo partijos nariai, bet ne jos sparnų *(standen)*. Bloko direktorijatą sudarė lygiomis flamai ir valonai, o pirmininkais buvo pakaitomis KVV ir PCS nariai. Tačiau naujoji partija vos spėjo išskėsti sparnus, kai 1940 m. visas kraštas tapo vokiečių agresijos auka.

Socialinė Krikščionių Partija

1945 m. katalikų bloką pakeitė *Socialinė Krikščionių Partija,* kuri buvo nauja partija tikrąja to žodžio prasme. Ją sudarė flamų sparnas — *Christeloijke Volksparti (CVP)* ir prancūziškai kalbąs sparnas — *Parti Social Chretien (PSC)*. Naujoji partija nutraukė ryšius su Katalikų Bažnyčia, panaikino priklausomumą *standen,* nors jų pačių nepanaikino ir pasiskelbė tarpklasine partija, kurios pagrindinis tikslas buvo siekti socialinio ir ekonominio teisingumo visiems piliečiams veiningoje demokratinėje Belgijoje. Vėliau

partija savo struktūrą pakeitė kaip lygiai pakeitė ir savo nusistatymą Belgijos valstybinės struktūros klausimu. 7-jo dešimtmečio gale partija jau buvo prisitaikiusi prie pasikeitusių politinių aplinkybių. Kartu ji aiškiai vaidino raktinį vaidmenį belgų visuomenės modernėjime.

Belgų socialinė krikščionių partija, kaip ir kitos vakarų Europos krikščionių demokratų partijos, yra skolinga rezistencijos periodui, kurio metu, nežiūrint, kad politinė veikla buvo uždrausta, buvo daug mąstoma ir planuojama ateities politinės ir socialinės struktūralizacijos klausimais. Daugiausia šioje srityje veikė trys grupės: *Aalsto, Herberto ir katalikų darbininkų*. Pirmoji grupė buvo iš esmės konservatyvi ir jai vadovavo buvęs katalikų bloko senate lyderis baronas Romain Moyersoen. Karo metu Moyersoen organizavo įvairius susirinkimus Aalste, kuriuose dominavo buvusieji parlamentarai, nors lygiai dalyvavo ir darbo unijų bei ūkininkų organizacijų "krikščionys demokratai.".

1943 m. Aalsto grupė paskelbė savo programos projektą — *Strekkingen* — išvadas. Programa valstybės organizacijos atžvilgiu buvo konservatyvi, bet siūlė aiškiai progresyviai socialines ir ekonomines reformas. Mayersoenas ir jo draugai pabrėžė reikalą naujos, tarpklasinės ir nekonfesinės partijos, kuri vadovautųsi krikščioniškais principais ir gintų žmogaus teises. Programa pabrėžė šeimos svarbą ir jos ekonominę gerovę. Ji pabrėžė tautinę vienybę ir darbininkų teisę dalyvauti įmonių pelno skirstyme.

Antrajai grupei vadovavo pramonininkas Tony Herbert. Ji buvo lygiai svarbi, nes joje dalyvavo ne tik patyrę politikai, bet ir Katalikų Akcijos jaunieji vadai, kurie vėliau tapo iškiliais Belgijos politikais. Jų mintys mažai skyrėsi nuo Aalsto grupės, nors jie daugiau pabrėžė flamų ir valonų kultūrinį palikimą ir tuo netiesioginiai akcentavo mažiau vieningos valstybės sąvoką.

Trečioji grupė iš tikrųjų buvo slaptas darbininkų (katalikų) sąjūdis. Ji buvo tampriai susijusi su Katalikų Bažnyčia ir norėjo atkurti konfesinę partiją, kuri pabrėžtų socialinę politiką. Ji rėmė progresyvesnę mokesčių sistemą, darbo klasės švietimo galimybes, šeimų priedus, balsavimo teisę moterims ir pan.

Tuojau po Belgijos išlaisvinimo šių grupių vadai kartu su iš Londono grįžusiais egzilais susirinko Briuselyje ir nutarė įkurti naują partiją, kurios smulki programa buvo grįsta okupacijos me-

tais turėtomis rezistencinėmis programomis ir paskelbtais manifestais. Jau 1944 m. gruodžio mėn. buvo paruoštas tokios programos projektas, o 1945 m. rugpiūčio mėn. senasis katalikų blokas nustojo egzistavęs. 1945 m. rugpiūčio mėn. įvyko Socialinės Krikščionių partijos steigiamasis kongresas Briuselyje, kuris pirmininku išrinko August de Schryver. Flamų sparno vadu išrinktas P. W. Segers, o valonų Augustin Roberti. De Schryver pasirinkimas buvo idealus: jis buvo didelis organizatorius, pamaldus katalikas, priklausė partijos "krikščionių demokratų" sparnui ir turėjo labai gerus santykius su kitų partijų vadais, kuriuos sudarė Londono egzilio metu.

Baigiamasis kongresas sudarė eilę komisijų programai ruošti. Kiekvienai komisijai buvo pavesta viena kuri svarbi sritis: finansai ir ekonomija, užsienio reikalai, socialiniai klausimai, darbo sąjungos ir t.t. Jų darbą koordinavo Robert Houben, kuris vėliau buvo partijos pirmininku. Komisijos savo darbą atliko stebėtinu greičiu ir taip atsirado vad. Kalėdų programa — *Kerstprogramma,* 70 psl. manifestas, kurio antrinė antraštė buvo "Belgija turi būti atstatyta. Kas bus architektu?"

Naujoji programa buvo nusotabus kūrinys pirmiausiai dėl dviejų dalykų. Pirma, niekuomet anksčiau Belgijos katalikai nebuvo turėję tokios smulkios ir išsamios politinės programos. Anksčiau jos būdavo trumpos ir bendrinės, pasisakančios už katalikų visuomenės interesų gynimą ir katalikų socialinio mokymo vykdymą. Antra, stebino jos aiškus pasisakymas, kad partija nebus konfesinė. Čia, katalikiškoj Belgijoj, krikščioniška partija aiškiau negu kitos Europos KD partijos pasisakė neturėsianti jokių specialių ir specifinių saitų su Bažnyčia. Žinoma, praktikoje ji nekartą elgėsi lyg tokie saitai egzistuotų, pvz. mokyklų klausime (iki 1958 m.), tačiau, pagal ją, taip elgtis ji buvo priversta 1954 - 58 m. liberalų - socialistų koalicijos, bet ne dėl kokio vidinio konfesinio nusistatymo. Toks jos nusistatymas patiko ir hierarchijai, kuri SCP aiškiai favorizavo prieš socialistų katalikų *Union Democratique Belge (UDB).*

Paneigdama savo konfesinį charakterį Socialinės Krikščionių Partijos Kalėdų programa labai pabrėžė Emmanuelio Mounier "krikščioniškojo personalizmo" koncepciją, pagal kurią kiekvienas pilietis, nežiūrint jo aplinkybių, turi turėti galimybę išvystyti savo asmenybę namuose, mokykloje ir darbe. Daug programos

punktų kaip tik ir atšvyti tokį užsiangažavimą "personalizmui". Valstybei buvo uždėta pareiga sukurti tinkamą socialinių patarnavimų tinklą ir visą kraštą apimančią medicinos patarnavimo sistemą, kad niekam nereikėtų bijotis nedarbo ar ligos. Programa siūlė išsamią darbo apmokymo sistemą ir darbininkų dalyvavimą įmonių tvarkyme. Šeima buvo laikoma kertine visuomenės institucija; jai turėjo būti sukurtos kuo geresnės sąlygos auginti vaikus. Moterims turi būti suteikta balsavimo teisė, o šeimų galvoms extra balsas. Katalikų mokyklos turi būti subsidijuojamos, kad tėvai turėtų teisę pasirinkti vaikų auklėjimo ir mokymo būdą.

Ekonominėje srityje partija tarė esanti "anti-kapitalistinė", bet buvo lygiai nusistačiusi prieš pramonės nacionalizaciją. Ji favorizavo privačią iniciatyvą ir ypač rėmė "vidurinę klasę", i.e. mažus biznius, amatininkus, prekybininkus ir smulkiuosius ūkininkus, kurie su šeimomis sudarė apie trečdalį gyventojų. Savo ruožtu partija aiškiai pasisakė už monarchiją ir dviejų rūmų parlamentą. Ji griežtai oponavo korporatizmui, bet laikė, kad įvairios socio-ekonominės grupės turėtų būti atstovaujamos įvairiose patariamosiose institucijose. Partija pasisakė taip pat už prancūzų stiliaus Valstybės Tarybą bei prieš anksčiau praktikuotą neutralumą. Pagal programą Belgija turėjo būti aktyvi Jungtinių Tautų narė ir dirbti kartu su artimaisiais kaimynais — Britanija, Prancūzija, Olandija ir skandinavų kraštais.

Beveik visi šie punktai anksčiau ar vėliau tapo Belgijos vyriausybių programomis.

CVP - PSC organizacija ir struktūra

Kaip ir kitos V. Europos KD partijos, taip ir Socialinė Krikščionių Partija turi savo oficialią struktūrą ir neoficialius rėmus, kurie Belgijoje dažnai vadinami *"la monde catholique"*, i.e. katalikų darbo unijos, žemdirbių organizacijos ir Katalikų Akcijos grupės.

Oficialiai CVP ir PSC yra dvi atskiros partijos, kurios veikia labai tampriame kontakte viena su kita. Nuo 1968 m. jos renkasi savo kongresuose atskirai, o nuo 1972 m. po Robert Houben atsistatydinimo, neturi ir pirmininko, nors ta vieta oficialiai ir nėra panaikinta. Kongresai vyksta dažniausiai kasmet, nors vienas, kitas metas ir praleistas. Teoretiškai kongresai yra partijų

aukščiausi organai, tačiau praktikoje joms vadovauja partijų pirmininkai ir jų biurai, kurie veikia ankštame kontakte su CVP-PSC prezidiumu. Tarp kongresų ir biurų dar veikia ir tautinės tarybos, CVP *"hoofdestuur"* ir PSC *"conseil permanent"*. Abi turi po maždaug 40 narių, yra renkamos kongresuose ir turi pareigą prižiūrėti partijų veiklą.

Abi partijos turi po pirmininką, kurio pareigos atitinka prancūzų ar italų KD generalinių sekretorių pareigoms. Jie vadovauja partijų biurams — CVP *"dagelijka bestuur"* ir PSC *"comite directeur"* ir vaidina reikšmingą vaidmenį. Biurus sudaro maždaug po 20 narių ir jie posėdžiauja kas savaitę.

Svarbiausias bendrinės partijos ryšio organas yra prezidiumas, kuris posėdžiauja kas savaitę aukštutiniame partijos rūmų aukšte rue des Deux-Eglises, Briuselyje. Jo pagrindinis uždavinys yra nustatyti partijos bendrinę liniją įvairiais klausimais ir išlyginti skirtumus dalyvaujant parlamentiniuose debatuose.

Prezidiumą sudaro abiejų partijų pirmininkai, bendrinės partijos tautinis sekretorius, parlamento grupių vadovai ir atitinkamų sričių ministeriai (žiūrint koks klausimas svarstomas). Posėdžiuose paprastai dalyvauja ir ministeris pirmininkas bei partijos tyrimo biuro direktorius. Nors prezidiumas ir neturi įsakomosios galios, tačiau abiejų partijų biurai aprobuoja 98% jo nutarimų ir sutarimų.

Pagaliau labai svarbus yra ir Darbotvarkės Komitetas, kurį saudaro abiejų partijų atstovai ir "le monde catholique" delegatai. Jo reikšmė glūdi ryšio palaikyme tarp visų partijos organų. Lokalinėje plotmėje partijos turi tik silpnas organizacijas ir panašėja į "rinkimines" partijas daugiau negu į "masines". Jos pradeda veikti prieš rinkimus ir vėl prityla tuojau po jų. Prieš 1974 m. abi partijos į rinkimus eidavo vienu sąrašu. Po 1974 m. abi dalyvauja rinkimuose atskirai, išskyrus Briuselį. Tačiau abi tarp savęs nekonkuruoja, nes CVP ribojasi Flandrija, o PSC Valonija.

CVP turi maždaug 100,000 narių, o PSC apie 50,000. Taigi jungtinėje partijoje flamai dominuoja. CVP yra ir vieningesnė bei daugiau "krikščioniškai demokratinė" negu PSC. Pastaroji, tačiau, praėjusį dešimtmetį pasirodė esanti efektyvesnė, ką rodo 1974 m. ir 1977 m. rinkimai.

Abi partijos turi po mėnesinį žurnalą: CVP *"Zeg"* ir PSC *"Action"*. Nė viena neturi savo dienraščio, bet praktikoje konser-

vatyvus *"De Standaard"*, populiarus *"Het Volk"* ir kairėn linkstąs *"De Nieuwe Gids"* dažniausiai palaiko KD liniją. Abi turi politinio švietimo centrus ir bendrą tyrimo biurą Briuselyje. Šis centras *(Centre d'Etudes Politiques, Economiques et Sociales — Centrum voor Economische, Politische en Sociale Studies)* turi 230 štabo narių, kurie patarnauja abiejų partijų parlamentarams ir reguliariai kas dvi savaitės išleidžia įvairių dokumentų rinkinius prancūzų ir flamų kalbomis.

Apskritai socialiniai krikščionys belgų politikoje vaidina reikšmingą vaidmenį. Nors organizacine prasme jie yra suskilę, jų politinė jėga yra didelė (DVP galia Flandrijoje yra beveik absoliuti). Politiniai stebėtojai teigia, kad partijų organizacinis atsiskyrimas buvo teigiamas reiškinys: CVP politiniai oponentai Flandrijoje dabar negali kaltinti ją esant prancūzų įtakoje. O PSC Volonijoje negali būti kaltinama pasiduodanti CVP valiai. Ir taip šiuo metu jungtinė partija yra stipri su lygiai stipria įtaka "le monde catholique" sluogsniuose.

Rinkimai ir vaidmuo vyriausybėje

Socialinės krikščionių partijos vaidino Belgijos gyvenime reikšmingą vaidmenį nuo pat II-jo pasaulinio karo pabaigos. Tarp 1945 ir 1961 metų kiekvienuose rinkimuose jos surinko nemažiau 40% balsų. Sekančių dešimties metų laikotarpyje balsai sumažėjo (1971 m. tik 30%), bet vėliau vėl pakilo (1977 m. iki 36%). Aukščiausio pasisekimo partija turėjo 1950 - 54 m., kai ji turėjo absoliutinę daugumą abiejuose parlamento rūmuose, o net ir žemiausio pasisekimo metu, 1965 - 75 m. ji buvo didžiausia krašto partija, bent 5% pralenkusi antroje vietoje esančius socialistus. Tarp 1946 m. kovo mėn. ir 1977 m. rugsėjo mėn. ji dalyvavo vyriausybėje visą laiką išskyrus 1946 m. kovo mėn. ir 1947 m. kovo mėn. periodą ir 1954 m. balandžio mėn. ir 1958 m. birželio mėn. pariodą. Taigi jie vyriausybėje dalyvavo 27 metus, 50% daugiau negu socialistai ir 100% daugiau negu liberalai. Jų dažniausi partneriai buvo socialistai.

Pirmųjų metų CVP - PSC rinkiminį pasisekimą lėmė keli faktoriai. Pirma, partija paveldėjo flamų nacionalistų (daugiausia katalikų) balsus, nes flamų nacionalistai buvo kiek susikompromitavę kolaboracija su naciais. Antra, balsavimo teisės suteikimas

moterims atnešė vaisių, nes jų daugelis įsirikiavo į KD eiles. Trečia, partijai padėjo ir vadinamoji "karaliaus problema". Tiek partija, tiek Bažnyčia buvo už karaliaus Leopoldo III grįžimą į sostą. Jos tikėjo, kad jis, likęs krašte, yra daug pagelbėjęs tautai prieš vokiečių okupantus. Tačiau Paul-Henri Spaak vadovaujami socialistai ir komunistai įtarė jį kolaboracija ir buvo griežtai nusistatę prieš jo grįžimą į sostą.

Visas kraštas tuo klausimu buvo suskilęs, kol pagaliau Leopoldas abdikavo ir karalium tapo jo sūnus Baudouin (1951 m.), kuris karaliauja iki šiandien. Ši problema tuo metu tiek kaitino belgų jausmus, kad kraštas buvo priartėjęs prie suirutės. Ji ir problemos išsprendis tarnavo KD, kurie tuo pasinaudojo 1950 m. rinkimuose.

Krikščionims demokratams padėjo ir liberalų neišmintingas bandymas pakeisti nusistovėjusią švietimo sistmą. Didelė dauguma belgų vaikų jau nuo seno buvo mokomi ir auklėjami katalikų mokyklose (1970 m. net 60% visų vaikų mokėsi katalikų mokyklose). Nuo 1884 m. belgų dauguma sutiko, kad tiek valstybinės, tiek katalikų mokyklos būtų traktuojamos maždaug vienodai. Tad kai Van Acker vyriausybė (1954 m. balandžio mėn. — 1958 m. birželio mėn.) 1955 m. priėmė nutarimą paskirti daugiau pinigų valstybinių mokyklų statybai, katalikai tarė tai esant pasikėsinimu prieš jų mokyklas ir išėjo į kovą.

Tuojau buvo sudarytas *"Comite de Defense des Libertes Democratiques"*, kuriam visu 100% pritarė Theo Lefevre vadovaujama CVP-PSC. Rezultate 1958 m. partijos balsai pakilo iki 46.5%. Tais metais buvo išspręsta ir *"la guerre scolaire"* abiems šalims priėmus kompromisą — grįžimą į status quo.

Ironiška, bet problemos išsprendis ateinančiuose rinkimuose krikščionims demokratams kainavo balsų: 1961 m. jie tesurinko tik 41.4% balsų. Tiesa, reikšmingą vaidmenį vaidino ir liberalų sėkmė. Jie tuo metu atsisakė savo anti-katalikiškumo ir rinkimuose gavo nemažai turtingesnių katalikų balsų, kuriems patiko energingojo liberalų vado Omer Vanaudenhove propaguojama neo-liberalinė ekonomika. Šie balsuotojai lygiai laikėsi laisviau Jonui XXIII kiek prablaivinus konservatyvų katalikų pasaulį.

Mokyklų problemą netrukus pakeitė regijoninės problemos. Tuo pačiu metu ekonominės ir socialinės kaitos išdavoje pradėjo braškėti ir tradicinė Belgijos partijų sistema. 1965 m. buvęs mi-

nisteris Marcel Gregolise parašė knygą, kuri stipriai kritikavo tradicines partijas, kurios esą sustingusios, jų programos neaiškios ir "amžini" kompromisai nepriimtini. Kad alternatyvose glūdėjo nemažiau pavojų, autorius neužsiminė, o jaunoji karta jų nebijojo. Liberalų ir lingvistinių - regionalinių partijų spaudžiami, krikščionys demokratai 1965 m. rinkimuose tegavo 34.4% balsų, 1968 m. tik 31.7%, o 1971 m. 30%. KD ministeris pirmininkas Gaston Eyskens tarė, kad *"le Belgique de Papa est morte"*.

Regijoninės problemos

1971 m. rinkimuose pasiekę savo sėkmės žemiausią tašką, krikščionys demokratai netruko atsigauti. Tačiau ši atgaiva nebuvo nei visuotinė nei greita, nes jai trukdė vis komplikuotesnės kalbinės ir regijoninės problemos. Vis sunkiau darėsi sudaryti pastovią vyriausybę, nes regijoniniai nesutikimai nešė disonansą tarp partijų ir jų viduje. 1971 ir 1974 m. rinkimai vyko vienerius metus anksčiau negu reikėjo, o 1977 m. rinkimuose vyravo dvi problemos: regijonalizmas ir ekonominė politika.

Regijoninės problemos palietė visas Belgijos partijas iki tokio laipsnio, kad reikalinga į jas kiek giliau pažvelgti. 1831 m. Belgijos konstitucija numatė apjungtą valstybę su trijų laipsnių valdžia: labiausiai svarbiomis centrinėmis institucijomis, provincijomis ir bendruomenėmis. 1893 m. pluralistinio balsavimo ir 1921 m. visuotinio vyrų balsavimo konstitucinės reformos Belgijos valstybinės struktūros nelietė. Tačiau vad. trečioji konstitucijos revizija (1967 - 71 m. pakeitimai) įnešė labai svarbių struktūrinių pakaitų. Šios pakaitos padarytos atsiliepiant į labai sustiprėjusį flamų ir frankomanų nacionalizmą.

Šios pakaitos atsispindėjo naujose konstitucijos pastraipose, kurios tarė, kad "Belgiją sudaro keturi kalbiniai regijonai: prancūzų ir olandų kalbos regijonai, dvikalbis sostinės Briuselio regijonas ir vokiečių kalbos regijonas... Belgiją sudaro trys kultūrinės bendruomenės: valonų, flamų ir Briuselio". Regijonines institucijas sudaro rinkti atstovai.

Šios pakaitos rodė, jog Belgijos parlamentas suprato esamą padėtį: arba Belgija tampa federaline ar pusiau federaline valstybe, ar ji gali sugriūti. Reformas pravedė KD min. pirm. Gaston

Eyskens, kuris valdė koalicijoje su socialdemokratais. Tačiau elektoratas tam nepritarė ir to rezultate 1971 m. rinkimuose krikščionys demokratai laimėjo vos 30% balsų. Pralaimėjo ir liberalai, o visos kalbinės ir regijoninės partijos savo balsų skaičių padidino. Tačiau tas problemos neišsprendė. Daugiausia maišaties įnešė Briuselio statuso klausimas, nes įvairios partijos turėjo ir skirtingas tuo reikalu nuomones.

Tokiose sąlygose naują vyriausybę sudaryti buvo nelengva. Buvusios koalicijos bandymai pradžioje nerado atgarsio. Ir atskiri KD bei socialistų bandymai nedavė rezultatų. Po trijų mėnesių pagaliau Eyskens pasisekė sulipdyti KD - socialistų koalicinę vyriausybę. Tačiau ji nebuvo vieninga ir kiek dirbtinė: pagal naująją konstituciją kabinete turėjo būti po lygų skaičių ministerių iš olandų ir prancūzų bendruomenių, jau nekalbant apie du švietimo ministerius (olandiškai ir prancūziškai kalbančius), du kultūros ministerius, du "institucinės reformos" ministerius ir du valstybės sekretorius.

Eyskens vyriausybė išsilaikė tik iki 1972 m. lapkričio mėn. Ją sugriovė ne partneriai, bet KD partijų flamų sparnas, kuris vadovaujamas "nacionalistinio" pirmininko Wilfried Martens, buvo nusistatęs įgyvendinti konstituciją iki smulkmenų (žinoma, žiūrint iš flamų taško). Martens turėjo ir kitą tikslą — atsikratyti 67 m. Eyskens ir kitų "senosios gvardijos" vadų.

Sekantis kabinetas buvo irgi koalicinis — KD, socialistai ir liberalai ir jam vadovavo socialistas Edmond Leburton. Tačiau po metų ir jo kabinetas griuvo neįstengęs išspręsti regijoninių problemų.

Į 1974 m. rinkimus KD ėjo jau dviems atskirų partijų sąrašais. Partijoms vadovavo jauni ir energingi pirmininkai: 38 metų CVP pirm. Martens ir tokio pat amžiaus PSC pirm. Nothomb. Nežiūrint kai kurių nesutarimų, abi partijos turėjo tą pačią rinkiminę programą. Rinkimuose abi partijos surinko kiek daugiau balsų negu 1971 m. Daugiausiai laimėjo CVP lyderis ir Leburton kabinete vicepremjeras Leo Tindemans. Tačiau sudaryti vyriausybę jam nelabai sekėsi. Jis buvo užsispyręs kaip nors išspręsti regijonines problemas, o tam reikėjo plačios koalicijos. Tačiau galimi partneriai nebuvo tokie optimistiški. Pirmasis jo pasirinkimas buvo socialistai, tačiau šie buvo užsikirtę tarptautinių įmonių kontrolės ir abortų klausimuose. Nemažesnis vargas buvo ir su

kitomis partijomis. Galiausiai jis į partnerius įtraukė liberalus, nors tuo metu ta koalicija buvo laikoma "silpna".

Tačiau ši "silpna" koalicija įstengė pravesti nors ir ne tobulą, bet vistik regijonines problemas sprendžiantį įstatymą (1974 m. rugpiūčio mėn.). Pagal jį Flandrijoje, Valonijoje ir Briuselyje buvo įkurtos regijoninės tarybos, kurias sudarė tų regijonų senatoriai, o Briuselyje dar ir pusė miesto tarybos narių.[42] Šioms taryboms pavesti miestų planavimo, žemės vystymo, turizmo ir apgyvendinimo reikalai. Buvo įsteigti ir regijoniniai egzekutyvai, kuriuos sudarė ministerių kabineto nariai ir valstybės sekretoriai.

Nors socialistai ir abi rinkiminės partijos šiam planui priešinosi, elektoratas 1976 m. savivaldybių rinkimuose aiškiai Tindemans programai pritarė. Dar daugiau balsų jis surinko 1977 m. visuotiniuose rinkimuose. Tindemans ir vėl pirmiausiai tarėsi su socialistais, tačiau šie purtėsi, nes jis kvietė į koaliciją ir liberalus. Socialistai norėjo, kad vyriausybė spręstų nedarbo klausimą, o liberalai norėjo sumažinti valdžios išlaidas. Tuomet Tindemans kalbino Volksunie prieš tai smulkiai paruošęs regijoninių problemų išsprendžio planą. Tuo pačiu metu jis su socialistais sutarė bedarbės sumažinimo planą. Ir taip šešias savaites po rinkimų jis sudarė koalicinį kabinetą, į kurį įėjo 4 partijų atstovai, kurie kontroliavo 172 iš 212 parlamento balsų. Taip kontroliuodamas daugiau negu 2/3 balsų, Tindemans netruko pravesti (1977 - 78 m.) *Pacte Communautaire*.

Pagal paktą tautinis parlamentas buvo atsakingas už užsienio reikalus, krašto gynybą, teisingumą, finansinę politiką ir makroekonomiką. Senato galios, išskyrus konstitucinius ir regijoninius klausimus, buvo gerokai sumažiuntos. Atstovų rūmai tapo pagrindiniu legislatyviniu organu. Pagrindinis senato dėmesys buvo nukreiptas į regijoninius klausimus. Jį sudarė trijų regijonų patarėjai. Egzistuojnančios kultūrinės tarybos buvo perorganizuotos į bendruomenės tarybas, kurių galioje buvo kultūros, švietimo ir sveikatos reikalai. Pagaliau buvo įsteigtos regijoninės tarybos, iš tikrųjų regijoniniai parlamentai, sudaryti iš rinktų atstovų. Šios tarybos sudarė regijonines vyriausybes, kurios regijone turėjo plačias teises. Buvo sudarytas ir arbitracinis teismas, kuris turėjo spręsti konfliktus tarp regijonų, bendruomenių tarybų ir parlamento.

Opi Briuselio problema buvo išspręsta suteikiant jam regi-

joninį statusą, o šalia Briuselio gyvenantiems prancūziškai kalbantiems piliečiams teisę turėti Briuselyje fiktyvinį adresą, tuo būdu jiems suteikiant Briuselio gyventojų teises.

Sunku pasakyti, ar šie sprendimai galutinai išriš Belgijos kalbines ir bendruomenines problemas. Tačiau vos keliolikai metų prabėgus nuo 1967 - 71 m. konstitucinės reformos, atrodo, kad patenkinantis sprendimas jau nėra už kalnų. Belgija užtai gali dėkoti tik Leo Tindemans ir krikščionims demokratmas, kurie nepabūgo spręsti labai komplikuotą problemą.

U ž s k l a n d a

Spręsdami bendruomenines — regijonines problemas, krikščionys demokratai dar kartą pademonstravo gebėjimą prisitaikinti ir tam tikrą pragmatizmo laipsnį. Iš tikrųjų tai yra būdingiausi Belgijos krikščioniškosios dmeokratijos bruožai. Rezistencija ir išlaisvinimas suteikė progą Belgijos katalikams sumažinti specialių interesų įtaką, išsilaisvinti politiniuose reikaluose iš priklausomybės hierarchijai ir sumažinti ryšius su konservatoriais. Tačiau transformuodami "katalikų partiją" į "krikščionių demokratų partiją", jie nenutraukė ryšių su vad. *le monde catholique*, i. e. katalikų akcija ir katalikų darbo sąjungomis bei žemdirbių organizacijomis. To rezultatas — labai reikšminga liaudies partija, kuri galėjo sugydyti įvairius belgų visuomenės suskilimus ekonominėmis ir socialinėmis reformomis, nenutraukdama ryšių su tradicinėmis social-ekonominėmis grupėmis. Žinoma, tam tikra prasme CVP - PSC buvo laiminga, nes Belgijos politinė kultūra sudarė ypatingai vešlią dirvą krikščioniškajai demokratijai klestėti.

Savo ruožtu ir patys krikščionys demokratai savo programomis ir koalicijomis nešė į belgų visuomenę sugyvenimo ir bendradarbiavimo principus. Ir pramoninkus ir darbininkus jie traktavo kaip partnerius, bet ne oponentus. Todėl jiems daugiau negu kitiems sekėsi sulaužyti religinius, ekonominius ir klasių barjerus. Tik krikščionys demokratai galėjo imtis spręsti ir pastarųjų dešimtmečių pačią sunkiausią problemą — kalbinį suskilimą į prancūzų ir flamų bendruomenes ir surasti visiems priimtiną kompromisą. Tipingai belgišką kompromisą ir tipingai krikščioniškai demokratinį. To išdavoje tautos pasitikėjimas jais pakilo ir tas pasirodė balsavimuose. Atrodo, kad krikščionys demokratai

surado atsakymą ir į vis iš naujo kylančią regijoninę - bendruomeninę problemą, atsakymą, kuris sutinka, kad *"la Belgique de papa est morte"*, bet lygiai taria, kad *"la Belgique unie"* gyvuoja ir toliau.

Prierašas: Liuksemburgo krikščionys demokratai

Liuksemburgo Didžioji Kunigaikštija turi virš 350,000 gyventojų, kurių 90% yra katalikai. Kunigaikštijos krikščionys demokratai, susiorganizavę į *Partie Chretien Social, PCS*, dominuoja Liuksemburgo politinį gyvenimą jau nuo 1919 m. Po antrojo pasaulinio karo KD reguliariai surenka trečdalį visų balsų, pralenkdami socialistus ir liberalus (konservatorius).

Apie 1965 m. sociaolistai pradėjo gauti tiek pat balsų, kiek ir krikščionys demokratai. 1974 m. jie pirmą kartą KD pralenkė, surinkdami 29% balsų prieš KD 28%. Tą metą socialistai susiblokavo su liberalais, kurie krypo į centrą ir Gaston Thorn sudarė koalicinę vyriausybę. Tai buvo pirmoji ne krikščionių demokratų vyriausybė nuo 1919 m. Dabar KD vėl turi parlamente daugumą.

1947 - 1974 m. laikotarpyje Liuksemburgą valdė 15 metų KD - liberalų koalicija ir 13 m. KD - socialistų blokas. Visi to laikotarpio ministeriai pirmininkai buvo krikščionys demokratai: Pierre Dupong 1947 - 54 m., Joseph Bech, 1954 - 58, Pierre Frieden, 1958 - 59 m. ir Pierre Werner, 1959 - 74 m.

BIBLIORAFIJA

Pirminiai šaltiniai

Daugiausiai medžiagos sukaupta CVP - PSC tyrimo centre, *Centre d'Etudes Politiques, Economiques et Solciales (CEPES)* partijos rūmuose rue des Deux-Eglises, Briuselyje. Daug medžiagos galima rasti *Confederation des Syndicats Chretiens* rūmuose rue de la Loi, Briuselyje.

Antriniai šaltiniai:

Tarp antrinių šaltinių svarbiausi eilė dokumentų, kuriuos išleido *Centre de Recherche et d'Information Socio-Politiques (CRISP)*, rue du Congress Briuselyje. Ypatingai (1) Serie decumentaire, CRISP ir (2) Courier Hebdomadaire, CRISP.

Laikraščiai ir žurnalai:

De Standaard, Dossiers de l'action social catholique, Notes et docu-

ments de la Federation des associations des Cercles catholiques, La Libre Belgique, La Revue Nouvelle, la Releve, la Terre Vallonese, Re Publica, Revue catholique des ideas et des faits, Revue Generale, Revue generale Belge, Socialisme.

Knygos ir laikraščiai

1. Alexandre, J., "Geographie politique de la Belgique", *Revue Nouvelle,* 1946 m. kovas, 283-89 psl. ir 1950 m. rugpiūtis, 75-85 psl.
2. Arango, R., *Leopold III and the Belgian Royal Question,* Baltimore, John Hopkins, 1963.
3. Aubert, R., "L'Eglise et l'etat en Belgique au XIX sieckle", *Res Publica,* 1968, specialus 2-tras nr., 9-31 psl.
4. Bartier, J., "Partis politiques et classes sociales en Belgique", *Res Publica,* 1968 m., nr. 2., 33 - 106 psl.
5. Bastin, M., "La democratie chretienne politique en Belgique francophone", *Revue Nouvelle,* 1970 m. spalis, 281 - 94 psl.
6. Beaufays, J., *Les Partis catholiques en Belgique et aux Pays-Bas, 1918 - 1958,* Briuselis, Bruylant, 1973.
7. Chlepner, B., *Cent aus d'Histoire Sociale en Belgique,* Briuselis, Institut Solvay, 1956.
8. Coombes, D., and Norton Taylor, R., "Renewal in Belgian Politics: the Elections of March 1968", *Parliamentary Affairs,* 1968-69 m. žiemos numeris, 62-72 psl.
9. Debuyst, F., *La Founction parlamentaire en Belgique,* Briuselis, CRISP, 1967.
10. De Schryver, A., "The Social Christian Party", *Annals of the American Academy of Political and Social Science,* 1946 m. rugsėjis, 5-11 psl.
11. Dewachter, W., "General Elections as a Process of Power Achievement in the Belgian Political System", *Res Publica,* 1967 m. nr. 3, 369-412 psl.
12. D'Ydewalle, C., *Pierre Harmel a l'Huere Atlantique,* Briuselis, De Meyer, 1971.
13. Gerin, P., *Les Debuts de la Democratie Chretienne a Liege,* Briuselis, La Pensec Catholique, 1959.
14. Goffray, V., "La democratie chretienne en Wallonie", *Revue Nouvelle,* 1966 m. vasaris, 113-39 psl.
15. Hill, K., "Belgija", S. Henig ir J. Pinder redaguotoj knygoj *European Political parties,* Londonas, Allen and Unwin for PEP, 1969 m., 68 - 96 psls.
16. Hill, K., "Belgium: political change in a segmented society", R.

Rose redaguotoje knygoje *Electoral Behaviour: A Comparative Handbook*, Londonas, Collier McMillan, 1974 m., 29 - 107 psl.
17. Hislaire, J., *Gaston Eyskens*, Briuselis, Editions Labor, 1971.
18. Houben R., ir Ingham, F., *La Pact Scolaire*, Briuselis, 1960.
19. Huggett, F., *Modern Belgium*, Londonas, Pall Mall, 1969.
20. Lorwin, V., "Belgium': religion, class and language in national politics", R. Dahl redaguotoje knygoje *Political Oppositions in Western Democracies*, New Haven, Yale University Press, 1966 m., 147-187 psl.
21. Oppenheim, F., "Belgium: party cleavages and compromise", S. Norman redaguotoje knygoje *Modern Political Parties*, 155-68 psl.
22. Urwin, D. W., "Social cleavages and Political parties in Belgium", *Political studies*, 1970 m., 320 - 40 psl.
23. Vaussard, M., *Histoire de la Democrate Chretienne: France, Belgique, Italie*, Paryžius, Seuil, 1956 m.
24. Veil, G., *The Benelux Nations: The Politics of Small-Country Democracies*, New Yorkas, Holt, Rinehart & Winston, 1970.

TEISINGUMAS

Popiežiaus Teisingumo ir taikos komisija viename savo pareiškimų rašo: "Teisingumo problema yra, žinoma, centrinė... Ji prasiveržė istorijon žydų pranašų lūpomis ir šaukiasi dangaus keršto kiekvieną kartą, kai patys menkiausi Dievo sutvėrimai yra apgauliojami ar prispausti.

Kas liečia teisingumą, krikščioniška doktrina neleidžia jokio išsisukinėjimo. Lozorius prie turtuolio vartų, turtuolio kluonų didinimas savanaudiškam didelio derliaus talpinimui ir naudojimui, kunigo ir levito praėjimas pro pagalbos reikalingą — tai teisingumo ir sprendimo atlyginimai, žvelgią į mus iš kiekvieno šventraščio puslapio. O galutinis Dievo žmonių surinkimas sukasi apie svarbiausią idėją — kad alkanieji būtų pavalgydinti, nuogieji aprengti, kaliniai aplankyti, ligoniai paguosti. Tai yra meilės ženklai. Jie nepalikti mūsų apsisprendimui. Teisingumas yra įsakymas, kuriam atliepia meilė. Atsisakyti reiškia 'pasirinkti mirtį' ".

BEPINIGĖ VISUOMENĖ

Jokūbas Maritainas ekonominiais klausimais

BERNARD DOERING

Barnard Doering yra prancūzų literatūros profesorius Notre Dame universitete. 1983 m. jis išleido savo veikalą *"Jacques Maritain and the French Catholic Intelectuals"* (University of Notre Dame Press, 1983). Žemiau talpiname jo straipsnio "Misapropriating Maritain" santrumpą. Straipsnis tilpo "Commonweal" žurnale, 1985 m. vasario 22 d. laidoje (105-109 psl.). **Red.**

1982 m. minint Jokūbo Maritaino 100-jį gimtadienį, buvo jo garbei išleistas veikalas, kuriame šalia straipsnių, atsiminimų ir kitokios medžiagos, suplaukusios iš viso pasaulio, buvo ir pačio Maritaino trumpas, dar niekur anksčiau nespausdintas straipsnis, pavadintas *"Visuomenė be pinigų, vienintėlė tikrai radikali revoliucija"*. Tai buvo Maritaino paskutinis rašto darbas, parašytas prieš pat mirtį. Kaip jis pats prieraše sako, jis jau žinojo mirsiąs ir skubėjo jį užbaigti, nors tai jam kainavo daug energijos ir jėgų. Jis jau buvo fiziškai visai nusilpęs. Tačiau jis nenorėjo mirti nepasisakęs klausimu, kuris jį domino visą gyvenimą, būtent "trečiojo kelio" klausimu — kelio tarp kapitalizo ir socializmo ekonomikoje.

Šis jo straipsnis yra svarbus dokumentas. Pirma, jis rodo, kad toji tema Maritainui buvo labai svarbi. Jis pats sako, kad šis klausimas jį "persekiojo" visą gyvenimą, nuo 1930 m. kai jis pirmą kartą jį nagrinėjo. Antra, jis rodo Maritaino mąstymo ekonominiais klausimais esminį tęstinumą. Tas yra ypatingai svarbu šiandien, kai tam tikri sluogsniai, pasigavę kai kurių minčių iš jo "Reflections on America" veikalo, bando teigti, kad Maritainas buvo Amerikos "demokratinio kapitalizmo" teologinis ir filosofinis čempijonas.

Tiesa, Maritainas daug ką Amerikoje mėgo, jos politinės ir ekonominės sistemos kai kuriais aspektais žavėjosi. Tačiau ekono-

minėje srityje jis matė ir žymių trūkumų.

Maritainas savo profesija ir palinkimu buvo spekuliatyvinis filosofas, metafizikas. Jei jis būtų turėjęs pasirinkimą, jis būtų buvęs kontempliatyvus asmuo, nes kartu su Aristoteliu manė, kad kontempliatyvus gyvenimas buvo pats garbingiausias žmogaus pašaukimas. Tačiau vidinės jėgos (gal sąžinės?) jis buvo verčiamas savo dėmesį kreipti į išsprendį tragiškų politinių, socialinių ir ekonominių problemų, kurios vargino pasaulį visą jo gyvenimą. Jo ekonominis mąstymas yra sukauptas penkiuose veikaluose: "Religija ir kultūra" (1930), "Laisvė moderniajame pasaulyje" (1933), "Integralinis humanizmas" (1936), "Priežastys ir priežastys" (1939) ir "Amerikos apmąstymai" (1958). Taip pat ir manifeste pavadintame "Pour la Bien Commun" (1934).

"Religijos ir kultūros" veikale Maritainas pirma kalba apie kontempliatyvinio gyvenimo pranašumą prieš aktyvųjį gyvenimą ir taria, kad kapitalistinėje sistemoje vertybių skalė yra apversta aukštyn kojom, nes ekonomikos viršenybė yra grįsta neteisingu ir falsifikuotu pinigų vaisingumo principu, "vaisingumo, kuris kaip ir visa kita kas prašoka gamtos sąlygas, nežino savo ribų." Vaisingumo, kuris rodo "iki kiek skirtinga yra marksistinė, kapitalistinė ir materialistinė kultūros samprata nuo Bažnyčios Bendrinio Daktaro proto."

Knygos gale Maritainas trumpai susumuoja ką jis turi galvoje kalbėdamas apie "pinigų vaisingumą" ir sako, kad vėliau jis tuo klausimu pasisakys smulkiau. Tą pažadą jis ištesėjo tik prieš savo mirtį jau minėtu straipsniu. Šiame ankstyvame "pinigų vaisingumo" aptarime Maritainas atskleidžia kontrastą tarp teoretiškai neklaidingos sistemos, kurioje savininko investacija ir pelnas visuomet subordinuojamas produktyvios gamybos reikalavimams — reikalingiems įrankiams, žaliavoms, etc. — ir kapitalizmo realybės: "konkretybėje ši neklaidinga sistema operuoja visiškai skirtingai... Pagrindinis mechanizmas turi tą pačią konfiguraciją", bet vertybės, kurios ją maitina yra apverstos. Produktyvinė gamyba, su visa žmogiška veikla jau nėra "gyvu organizmu" maitinamu pinigų, bet pinigai yra tapę gyvuoju organizmu, kuriame produkcija tėra tik instrumentas ir mityba. Maritainas sako, kad "pelnas jau nebėra normalus pinigų maitinamos gamybos vaisius ir tampa normalus gamybos maitinamų pinigų vaisius. Ir tai aš vadinu pinigų vaisingumu ('fecundity of money')". Pirmoji tokio sukeiti-

mo išdava yra suteikimas dividendams pirmenybės prieš atlyginimą. Visa ekonomija yra reguliuojama pinigų įstatymų ir jų panaudojimo galimumų, nors jie turėtų būti tik "ženklas". Dabar jie — pinigai — dominuoja daiktą — žmonijai naudingus gaminius. Trumpai — žmonių ekonominės teisės yra pajungtos pinigų teisei.

Tą pačią temą Maritainas narpliojo ir 1934 m. manifeste "Pour la Bien Commun". Tai buvo Maritaino kūrinys, kurį jam padėjo ruošti keturi draugai, o pasirašė 52 prancūzų intelektualai kaip protestą prieš tų metų vasario 6 d. fašistines riaušes. Manifeste Maritainas taria, kad naujoji civilizacija, kuri pakeis bankrutavusį ekonominį išsilaisvinimą, turės patikinti visiems bendruomenės nariams gero gyvenimo atributus. Kapitalistinė to meto sistema grąsino neturtingumu ir vargu visiems tiems, kurie nepriklausė korporacijų valdančiajam sluogsniui. Jis sutiko, kad tokią naują visuomeninę sąrangą yra sunku aptarti netik todėl, kad ji bus labai skirtinga nuo esamosios, bet dar ir dėlto, kad ji bus įsipareigojusi "kaip ir kiekvienoje žmogiškų institucijų kaitoje pakeisti protus ir širdis, kas suponuos pasikeitimą tos dvasios, kuri ekonomiją gaivina ir jai teikia savitą pobūdį." "Pinigų vaisingumas" jau nevaidins formuojančio vaidmens. Tokį vaidmenį vaidins "darbo garbingumas ir materialinių gėrybių palenkimas tikriesiems žmonių poreikiams." Tas pareikalaus visuotinio taupumo ir "atsisakymo idealo, pagal kurį gamyba turi vykti bet kokia kaina."

Po trijų metų savo veikale "Laisvė moderniajame pasaulyje" Maritainas vėl grįžo prie tuometinių ekonominių problemų svarstymo. Čia jis teigė, kad "net pati idėja, kad yra koks nors bendrinis ryšys tarp krikščionybės ir (kapitalistinės) visuomenės yra savyje pats aukščiausias paradoksas." Jo manymu, faktas, kad kai kurie žmonės gali gera valia tikėti, jog religija ir Bažnyčia yra kaip nors įsipareigojusios ginti vadinamą "kapitalizmo garbingumą" yra ženklas, kai gera valia nėra protingumo sinonimas ir žmonių nuomonės kartais sukinėjasi tarp šešėlių, kur dalykai yra apversti aukštyn galva.

Maritainas čia taip pat tarė, kad "Bažnyčios net keli pinigų skolinimo palūkanų pasmerkimai moderniųjų laikų sąvartoje stovi kaip ekonomijos teisingumo degantis klausimas." Pagal Maritai-

ną, kapitalistinė ekonomija yra kritikuotina ne dėl marksistinės virš-vertės teorijos ar privačios nuosavybės principo atmetimo, bet dėl to, kad ji sujungta su nenatūraliu pinigų vaisingumo principu. Jis vėl padaro skirtumą tarp idealaus pasaulio, kuriame kapitalistinė sistema nebūtų būtinai nepriimtina ar nuodėminga ir konkrečios realybės, kur kapitalizmas yra "žiauri ekonomija", kuriai gyvastingumą teikia "vargo neapykanta ir vargšų paniekinimas." Krikščionio pareiga tarp kitko yra siekti "radikalios reformos, kuri pakeistų... esminius principus", kuriais vadovaujasi egzistuojantis kapitalistinis režimas.

Savo gal garsiausioje knygoje "Integralinis humanizmas" (1936 m.) Maritainas atskleidžia daugiau praktiškus mąstymus apie tai kas turėtų kapitalizmą pakeisti. Toks režimas turėtų būti gaivinamas broliško bendradarbiavimo vieton skaldančios kompeticijos. Pramoninėj civilizacijoj, kuri grįsta mašinerijos tobulumu, darbo racionalizacija, finansų mobilizacija — kolektyvizacija yra neišvengiama, ar ją vykdys valstybė ar pati pramonė. Naujame personalistiniame ir bendruomeniniame režime pramoninės ekonomijos statusas šios kolektyvizacijos neišnaikins, bet ją perorganizuos žmogiškojo asmens naudai.

Pasigaudamas šv. Tomo Akviniečio Maritainas taria, kad "individams skirtos gėrybės turi lygiai tarnauti visų bendrajai gerovei." Kapitalizmas kaip tik užmiršo šį bendrinio naudojimo įstatymą. Šis įstatymas Maritainui suponuoja gamybos įmonių bendravaldymą ir gamybos įrankių valdymo sąjungybę. Pagal Maritainą, tokia bendruomeninė organizacija turi veikti "nuo apačios į viršų pagal personalistinės demokratijos principus visiems suinteresuotiems žmonėms galint ir asmeniškai dalyvaujant vyksmo bazėje."

Kapitalistinės ekonomijos ir prekybinės civilizacijos aksioma yra, kad **niekas negauna nieko dovanai.** Ši aksioma yra siejama su nuosavybės individualistine samprata. Pagal Maritainą, vadovaujantis bendrinio naudojimosi įstatymu "kas liečia žmogaus pirminius poreikius — materialinius ir dvasinius — yra tinkama, kad jis gautų kiek galint daugiau dalykų dovanai". Paskirstymas turėtų būti vykdomas "ne valstybės, bet skirtingų organinių bendruomenių pradedant šeimos bendruomene, kurios integruoja visuomenės ekonominę struktūrą. Juk kiekvienam žmogui

parūpinimas pačių reikalingiausių dalykų "yra tik pirmoji ekonomijos sąlyga, kuri nenusipelno 'barbarizmo" termino."

Viename žurnalo straipsnyje Francois Mauriac citavo Maritaino "Integralinį humanizmą": "Kol modernioji visuomenė savo normalaus veikimo išdavoje gamina neturtą, krikščionis negali ilsėtis." Ši citata užkliuvo poetui Paul Claudel, kuris dėl jos labai įtūžo. Jis sarkastiškai pastebėjo, kad didysis filosofas turbūt niekad negirdėjo apie skolastikų skirtumą tarp **per se** ir **per accidens.** Filosofas nenusileido. Įvyko eilė pasikeitimų laiškais. Galiausiai Maritainas nutarė ginčą baigti straipsniu, kuris vėliau tilpo jo "Raison et raison". Straipsnyje Maritainas rašo:

"Aš sakiau, kad moderniosios visuomenės gamina neturtą, kaip normalų savo veikimo produktą. aš nesakiau, kad jų galutinis tikslas yra neturto dauginimas. Tai būtų tik paprastas absurdiškas teigimas...

Aš lygiai nesakiau, ir tai būtų tipingas marksistinis teigimas, kad kiekviena visuomenė, kuri priima gamybos įrankių privačios nuosavybės principą ir investuota kapitalo pelno teisingumą, būtinai pati savyje kuria neturtą.

Aš kalbėjau apie modernias visuomenes, tokias kokios egzistuoja konkrečioj realybėj. Yra aišku, kad jei, kaip aš galvoju, jų veikimas pats savyje gamina neturtą, tai ne dėlto, kad jos prigimtyje derinasi su dalykų esme, bet dėlto, kad yra organiniai netvarkoje ir kas jas ardo...

Ir kas yra tas organinis sutrikimas, kuris ardo moderniąsias visuomenes?... Tai yra toji situacija, kurioje nėra aukštesnės etinės normos ir kuri ekonominio liberalizmo principų dėka — kaip reakcijos prieš valstybinį socializmą ir mūsų laikų ekonominę diktatūrą — yra inspiruojama dvasios, kuri materialinių gėrybių tiekimo tikslu padaro tokių gėrybių padauginimą."

Maritainas galutinai į Ameriką persikėlė 1939 m. ir, išskyrus pokarinius vizitus Prancūzijon ir ambasadoriavimo metus Romoje, čia išgyveno iki 1960 m. Čia 1956 m. jis skaitė eilę paskaitų, kurias vėliau išleido atskiru veikalu "Amerikos apmąstymai" — "Reflections on America". Tai buvo lyg meilės laiškas kraštui, kurį jis buvo pamilęs. Šiandien ne vienas super-patriotas šią knygą naudoja kaip kapitalistinės ekonomijos galutinį pateisinimą. Tariama, kad Maritainas kapitalizmą laikė teisingos ir humaniškos visuomenės ekonominės organizacijos praktišku įsikūnijimu. Iš tikrųjų tą įskaityti toje knygoje reikia turėti netik stiprias prejudicijas, bet ir tamsius intelektualinius akinius. Maritainui Amerika buvo pažadėtoji žemė, galimybių kraštas, kuriame vyra-

vo personalistinė demokratija ir visi žmonės galėjo laisvai dalyvauti jos politiniame ir ekonominiame vyksme. Jis ypatingai daug vilčių dėjo į amerikiečių darbo unijas ir vylėsi, kad jos bus tosios "radikaliosios reformos" viltis, bet dar ne realizacija. Demokratinio personalizmo procese, kuris ugdė socialinę legisliaciją, ir ekonominės sistemos "humanizacijoje", kurią darbo unijos paverš iš amerikietiškų kapitalistų, jis matė ženklus galimybių eventualaus trečiojo kelio sukūrimui, keliui, kuris nebūtų nei socialistinis, nei kapitalistinis.

Ką Maritainas matė Aerikoje rašydamas savo amerikietiškus apmąstymus 1958 m., tai ne jau teisingos, lygios ir efektyvios ekonominės sistemos įsikūnijimą, bet pirmuosius tokios sistemos daigus kur Popiežių enciklikų skatinami darbininkai taps ekonominių institucijų savininkais ir vadovais kartu su kapitalistais. Tačiau tokia visuomenė turėjo būti kuriama ne per dieną, bet ištisų generacijų, gal net viso šimtmečio. Pagal Maritainą: "Šis naujas socialinis ir ekonominis režimas yra pilname tapsme. Tai yra pirmieji žingsniai procese, kurio pilnas išsivystymas truks visą šimtmetį."

Savo straipsnyje Maritainas tarė, kad pinigus turi pakeisti (metaliniai, popieriniai ir kitoki) ženklai (tokens). Visi piliečiai gautų tokių ženklų pakankamą kiekį, kuris užtikrintų jiems tinkamą pragyvenimą pagal jų orumą. Tas turėtų užtikrinti asmeniui ir šeimai materialinį pragyvenimą — butą, rūbus, valgį, medicinos priežiūrą ir intelektualinių poreikių patenkinimą — nemokamą pradžios ir vidurinį mokslą, fizinį lavinimą ir t.t.

Šioms pajamoms užsitikrinti kiekvienas kvalifikuotas individas turėtų pusę laiko dirbti savo pasirinktoje profesijoje. Tie individai, kurie bandytų nuo tos pareigos išsisukti ir vistiek naudotis visomis ekonominėmis privilegijomis, būtų atitinkamai baudžiami. Žmoniškas, bet rimtas bausmes skirtų ta autonominė grupė — unija, profesinė draugija ar kt. — kuriai nusikaltusis priklauso. Bausmė galėtų būti ženklų sumažinimas, ypač tokių už kuriuos galima įsigyti prabangos reikmenų, atostogų ir pan.

Visų produktų ir patarnavimų ženklų kainos būtų kartas nuo karto nustatomos unijų susitarimu remiantis dviem faktoriais: produkto ar patarnavimo pasiūla ir jų pagaminimo trukme (kiek valandų trunka pagaminti automobilį, stalą ar šaukštą?). Pinigams

išnykus, naujojoje visuomenėje išnyktų ir visokie valstybiniai mokesčiai.

Kad valstybė galėtų vykdyti tarptautinę prekybą su kraštais, kurie dar turėtų piniginę sistemą, turėtų egzistuoti tautinis fondas, kuris kauptų visos tokios prekybos finansus. Už tuos pinigus kraštas galėtų importuoti visas reikiamas ir norimas prekes ir patarnavimus. Kadangi toks fondas būtų prasmingas tik tuomet kai eksportas būtų didesnis už importą, šis faktas turėtų tarnauti aukštesnės produkcijos paskata, kuri savo ruožtu didintų fondo rezervus.

Piliečių kelionės į užsienius būtų finansuojamos kaip tik tokio fondo pagal keliavimo reikalą. Žinoma, visa transportacija krašto viduje, įskaitant autobusus ir požeminius traukinius, būtų nemokama. Jos išlaidas padengtų valstybė.

Pusdienio intelektualinį ar fizinį darbą, kuris būtų kontroliuojamas darbo ir profesinių unijų ir kuris reikalingas būtiniems poreikiams patenkinti, Maritainas vadina "būtina pareiga". Likusio pusdienio užsiėmimus ar veiklą, kurių absoliučiai niekas nekontroliuotų, jis vadina "gyvenimą turtinančia veikla" (expansions de surcroit). Kadangi valstybė gali pasigaminti ženklų kiek jai patinka, ji juos dovanai išdalins visiems "gyvenimą turtinantiems" poreikiams patenkinti. Tiems, kurie tokia veikla, tokie poreikiai nebus pelningi, ženklų skaičius nustatys jų priklausomos sąjungos, klūbai, akademijos, unijos ir pan. vienintelė valstybės pareiga būtų sukčiavimo kontrolė ar sustabdymas. Maritainas manė, kad geriau prarasti milijonus ženklų sukčiams, negu atverti krašto administracinę sistemą vienai valstybinio totaliltarizmo bacilai.

Profesiniams ekonomistams tokia Maritaino sistema gali atrodyti fantastiška. Jie gali teigti, kad ženklų įvedimas tai tik kitokia piniginė sistema, o jų besaikis gaminimas — tai infliacija lygi neribotam pinigų spausdinimui ar kalimui. Nebent kokiu nors stebūklu proporcingai kiltų produktų ir patarnavimų gamyba ir jie greičiausiai teisūs. Tačiau Maritainas neturėjo jokios intencijos pateikti smulkų ekonominį tokios naujos visuomenės planą. Jo pagrindinis tikslas buvo pateikti kai kuriuos tokios žmogiškos naujos visuomenės esminius principus. Pagrindinis Maritaino rūpestis yra pelnas ir kam jis turi tekti. Pagrindinis principas

— visuomenė turi teikti kiekvienam individui būtiną pragyvenimą, atliepianti kiekvieno ekonomines teises ir žmogišką orumą, už ką kiekivienas individas turi atidirbti atitinkamą skaičių valandų. Vertės šaltinis yra **darbas**, bet ne žmogaus turimas **kapitalas.**

Toliau savo straipsnyje Maritainas pateikia dar du pagrindinius principus. Pirmąjį jis iškelia tikriausiai norėdamas iš anksto apsiginti nuo apkaltinimo, kad jis užsiima naiviomis utopijomis. Čia Maritainas kalba apie kiekvieno asmens pareigą daryti viską įmanoma pakeisti ir pagerinti gyven imo sąlygas, kurios yra tokios varganos, ir socialines struktūras, kurios yra tokios žiaurios ir neteisingos. Tai visų pasaulio žmonių pareiga. Tos gyvenimo sąlygos ir socialinės struktūros kaip tik sudaro tą milieu, kuriame vystosi žmogikasis gyvenimas šiame pasaulyje.Tačiau Maritainas teigia, kad šis milieu yra kažkas šalia žmonių, kurie net ir geriausiose sąlygose vistiek egzistuotų vietoje savo didybėje ir mizerijoje ir kurie savo pagrinduose nebūtų pasikeitę nei trupučio. Pasaulis ir jo istorija rieda priekin vienu ir tuo pačiu metu tiek blogyje, tiek gėryje.

"Mano radikaliosios revoliucijos sapnas neturi tikslo 'žmogaus pakeisti'; jos vienintėlis galutinis tikslas (iš tikrųjų ambicingas) yra visiškai pakeisti tas socialines struktūras, kuriose daugiau ar mažiau civilizuotas žmogus gyveno iki šiol. Visuomenėje, kuri būtų visiškai atpalaiduota nuo pinigų suvereniteto ir galiausiai pritaikinta visų žmogiškajam orumui, žmogus pasilaikytų tą orumą, kuri jis gavo iš savo Kūrėjo, ir taip pat pasilaikytų visas tąsias silpnybes ir mizerijas, dažnai tokias žaurias, ir tuos nusikalstumumus ir moralinio blogio puvimą, kuriam jo prigimtis yra atskleista, padauginta kūno ir dvasios silpnumu."

Maritainas dabar atskleidžia ir kitą principą, apie kurį jis jau daug kalbėjo ankstesniuose raštuose. Tai palūkanų nemoralumą. Po kelių puslapių mąstymo apie per aukštų palūkanų istoriją ir Bažnyčios mokymą palūkanų klausimu, Maritainas pabrėžia, kad tik žmogiškas darbas yra vienintelis teisėtas pelno šaltinis. **Kapitalas neturi teisės į palūkanas.**

"Ar akmens amžiuje, arba technokratijos amžiuje..., tik žmogiškas darbas, ir tik jis, buvo produktyvus ir vaisingas. Galvoti, kad produktui atsiradus, tokie pridėtinė suma, pinigų vaisingumo vaisius (investuotojo pateikti pinigai) dar nusipelno kokių palūkanų ant kapitalo yra pagrindinė iliuzija. **Pinigai nėra vaisingi,** todėl pinigų suma, kuri iš anksto nustatoma pagal tam tikrą procentą, nėra niekas kitas kaip tik sumažini-

mas užmokesčio, kuris priklauso kitam žmogui už jo darbą. Tai yra ypatinga ir būdinga kapitalistinės struktūros charakteristika."

Šioje vietoje Maritainas grįžta prie dažnai kartoto teigimo apie reikalą rasti trečią kelią:

"Žiūrint iš ekonominės sistemos taško atrodo, kad komunistinis sprendimas yra geresnis negu kapitalistinis. Tačiau iš socialinio gyvenimo taško, komunistinis išsprendis yra nepalyginamai blogesnis, nes jis atneša valstybinį totalitarizmą ir žmogiškojo asmens laisvių netekimą... Komunizmas, kapitalizmas, nė viena sistema nėra gera; nusivylęs pasirinkimas geresnės iš dviejų blogybių yra nevertas žmogiškosios dvasios nusisusinimas. Tik vienas išsprendis atrodo teisingas ir geras ir tai yra visuomenė be pinigų."

Maritainas savo straipsnį baigia atsiprašymu. Jis puikiai žino, kad ekonominiuose klausimuose jis yra nekompetetingas. Jis taria, kad jo sąžinė kalbant apie ekonominius klausimus buvo nerami. Jis rašo:

"Už šias nevykusiai organizuotas pastabas aš atsiprašau. Ir vistik aš tikiu, kad čia siūlomos idėjos, persvarstytos gerai patyrusių ekonomistų, kurie į jas pažvelgtų atviromis akimis ir panagrinėtų smulkiau, neatrodytų, kaip gal pirmu žvilgsniu jos gali atrodyti, kaip seno kvailio sapnai."

Būdinga, kad Maritaino idėjos ekonominės lygybės klausimu per eilę metų visiškai nepakito. Kas atsiskleidė jo nuojautoje jo kūrybinio gyvenimo pradžioje, išbujojo jo gyvenimo gale be jokio pasikeitimo. Nežiūrint jo pasiūlymo radikalumo ar net kai kurių nuomone "fantastiškumo", jam buvo aišku, kad teisingas ir lygus turto pasidalinimas galimas tik aplenkus kapitalizmą ir komunizmą, kurie nėra įstangūs tai padaryti.

Nors Maritaino idealios visuomenės realizacija yra dar tik tolimas tikslas, jis mano, kad "šio galutinio tikslo idėja, kurį šis procesas skatina, gali tarnauti kaip viso pasaulio žmonių didžioji viltis." Maritainui šis "galutinis tikslas" buvo "bepiniginė visuomenė".

ŽMOGAUS TEISĖS ROMOS KATALIKYBĖJE

JOHN LANGAN

J o h n L a n g a n yra Jėzuitų kunigas, dirbąs Georgetown universiteto Vašingtone Woodstock teologiniame centre. Filosofijos daktaratą padarė Michigano universitete. Daugelio straipsnių etikos ir socialinio teisingumo klausimais autorius. Kartu su Alfred Hennelly suredagavo knygą "Human Rights in the Americas; the Struggle for Consensus". Šis jo straipsnis paimtas iš eilės autorių knygos "Human Rights in Religious Traditions", ed. Prof. Arlene Swidler (new York, 1982). **Red.**

I

Centrinis ir klasiškas dokumentas išryškinęs Romos katalikų žmogaus teisių doktrinos tradiciją yra *Pacem in Terris* (Taika žemėje) enciklika, kurią popiežius Jonas XXIII paskelbė 1963 m. Ji atskleidė tam tikrą pusiausvyros tašką, kūrybinę asimiliaciją ir sintezę, kurios ateina po ilgo kovos ir įtampos periodo, savo ruožtu atskleidžiančio klausimus ir iššūkius, kurių daugelio sintezės ieškotojai nei pramatė, nei norėjo. Pacem in Terris kartu su Vatikano II-jo dekretais yra Romos katalikybės ilgos kovos su modernizuojančia ir pasaulietinančia Vakarų kultūra raktinio periodo išraiška. Šiose grumtynėse centrinė problema buvo religinė laisvė, tačiau žmogaus teisių klausimas apėmė daug daugiau problemų negu tik paprasta religinė laisvė ir kartu sudarė katalikybei pagrindą pasikeisti iš tradicinių režimų globotinės ir sąjungininkės į tiek reakcinių, tiek revoliucinių režimų priespaudos kritikę.

Pacedm in Terris klausimą narplioja ramiai ir neprovokuojančiai, kas padengia praėjusių 200 metų grumtynes, kurios siautė tiek filosofijos - teologijos, tiek socialiniuose - politiniuose frontuose. Jonas XXIII pradėjo su teigimu, kad žmogaus teisės reikalingos palaikyti gerą visuomeninę tvarką: "Bet kuri žmonių visuo-

menė, jei nori būti gerai susitvarkiusi ir produktinga, turi kaip pagrindą priimti tokį principą, būtent, kad kiekvienas žmogus yra asmuo, tai yra jo prigimtis yra apdovanota protu ir laisva valia. To dėka jis turi teises ir pareigas, kurios išplaukia tiesioginiai ir tuo pačiu metu iš pačios jo prigimties. Todėl šios teisės yra visuotinės, nesunaikinamos ir nepakeičiamos".[1] Šis paragrafas daug pasako apie katalikų žmogaus teisių teorijos standartą kaip jis atsiskleidžia oficialiame Bažnyčios socialiniame mokyme.

Pirmiausiai jis atskleidžia dvi harmonizuotas mintis, būtent, žmogaus asmeninį charakterį, kuris apsireiškia protu ir laisve, ir prigimtį, kuri yra teisių ir pareigų šaltinis. Ši kombinacija tarp dviejų mąstymo būdų apie žmoniją skiria katalikų tradiciją nuo tų idealizmo ir egzistencializmo formų, kurios sudaro pagrindinį skirtumą tarp natūralios teisės sferos ir asmeninės laisvės sferos ir kartu nuo tendencijų empyrinėje ir pozityvistinėje tradicijose, kurios suredukuotų asmeniškumą į prigimimą, interpretuotą kaip moksliškai suvokiamą. Žmogaus teisių teorija katalikybėje išplaukia iš antropologijos, kuri yra pagrindinai realistiška žmogaus žinojimo ir žmogaus moralinių užmojų prasme ir kuri pabrėžia tiek žmogiškojo asmens vienybę, kaip pasaulio esimo, tiek žmogaus reikalingą orientaciją į visuomenę ir bendruomenę. Ši antropologija derinasi ir semiasi inspiracijos iš tokių centrinių krikščioniškos teologijos doktrinų kaip įsikūnijimas ir žmonių sukūrimas į Dievo panašumą (Gen. 1:26),[2] bet ji nepristatyta kaip prieinama tik tiems, kurie šitokius teologinius įsitikinimus priima. Ji maitinama krikščioniško požiūrio, kad išganymas išsiskleidžia istorijoje, ir specialiai katalikiška mintimi, kad bažnytinė bendruomenė yra vienalytė erdvėje ir laike ir sakramentinio įvaizdžio katalikiškąja forma.[3] Rezultate šitokios antropologijos ir jos pritaikymo žmonių teisėms šalininkai atrodys katalikiškiausi tiems, kurie laikosi kitų religinių ir intelektualinių tradicijų, kai šie tariasi tik paprastai aptarią universalinio žmoniškumo ribas.

Antra, ši doktrina siekia būti universali, bet ne partikuliaristinė tiek kilmės, tiek pritaikymo prasme.[4] Žmogaus teisių pagrindas ir žmonių visuomenės tvarkos principai apskritai yra randami ten, "kur visų kūrinių tėvas juos įrašė, tai yra žmogaus prigimtyje".[5] Dieviškai atskleistos tiesos vaidmuo šių normų atradime yra iš esmės patvirtinamasis.[6] Žmogaus teisių grindimas prigimtiniu įstatymu suteikia ryšį su centrine katalikų teologijos

tradicija, ypatingai su Tomu Akviniečiu; tai kartu sudaro paralelę su XVIII a. Vakarų revoliucionierių akcija siekti virš pozityvaus įstatymo komplikuotumų, irracionalumo bei neteisingumų ir virš senojo režimo institucijų į "aukštesnį įstatymą", kuris patvirtina prigimtąsias ir Dievo duotas teises. Noras sudaryti žmogaus teisėms pagrindą, kuris būtų visuotinai prieinamas, yra surizgęs su šiandieninės Bažnyčios noru kalbėtis su moderniuoju pasauliu jo kalba.[7] Tačiau galima abejoti, ar žmogaus teisių grindimas prigimtiniu įstatymu iš tikrųjų pagerina komunikaciją su pasauliniais liberalais ar reformuotais krikščionimis. Galima iš tikrųjų tarti, kad pačių žmogaus teisių normų patrauklumas yra iš tikrųjų daug platesnis, negu patrauklumas bet kokio filosofinio ar teologinio pagrindo, naudojamo joms remti.[8] Todėl yra tendencijos šiandieniniame katalikų mokyme mažiau remtis prigimtinio įstatymo kategorijomis, nors jos ir nėra kokio ypatingo pasikeitimo antropologijoje išdava. Ši tendencija kartu bent iš dalies išplaukia iš noro pristatyti Bažnyčios mokslą šv. Rašto kontekste.

Visuotinumas, kuris matomas katalikų požvilgyje į žmogaus teises, apima ir tokių reikalavimų pritaikymo skalę. Tad, kaip matėme, Pacem in Terris patvirtina, kad žmogaus teisės yra "visuotinės, nesunaikinamos ir nepakeičiamos".[9] Jos turi būti įstatymu saugojamos,[10] ir specialias programas patikinančias "bendruomenės mažiau laimingųjų narių", kurie "neįstengia apginti savo teisių" tokioms teisėms apginti ir patikinti — enciklika pagiria.[11] Jonas XXIII ypatingai pastebėjo didesnį moterų dalyvavimą viešajame gyvenime ir jų augančią žmogiško orumo savisąmonę, kuri įgalina jas savintis "teises ir pareigas, priklausančias žmogiškajam asmeniui".[12] Jis taip pat patvirtino visų žmonių lygybę "dėl jų natūralaus orumo" ir iš to išeidamas argumentavo, kad rasinė diskriminacija negali būti pateisinama[13] ir kad visos politinės bendruomenės turi lygų, natūralų orumą.[14] Tad nei lytis, nei rasė, nei ekonominė klasė negali būti pagrindu paneigti ar aprėžti žmonių teisėms.

Žmogaus teisės ne tik priklauso visoms grupėms, net ir toms, kurios buvo daugiausiai prislėgtos praeityje, bet jos yra ir moraliniai reikalavimai, kurie turi didesnės reikšmės, negu valstybių įstatymai. Tad Jonas XXIII laikė, kad "jei bet kuri vyriausybė žmogaus teisių nepripažįsta ar jas pažeidžia, tai ji ne tik neatlieka savo pareigos, bet jos potvarkiai neturi jokios juridinės galios".[15]

Tačiau svarbu pastebėti, kad čia jis nepriėmė tokių visuotinių žmogaus teisių interpretacijų, kurios sunaikintų tokias tradicines Vakarų visuomenės institucijas, kaip šeimą, nuosavybės privatų valdymą, tautines valstybes ir etnines visuomenes.[16] Popiežiškame požiūryje teisės reikalavimai yra normaliai pristatomi socialinių institucijų rėmuose. Šios institucijos privalo įvairiais būdais žmogaus teises respektuoti bei propaguoti ir šių institucijų sunaikinimas arba susilpninimas netarnautų nei viešajam gėriui nei, ilgesnėje distancijoje, žmogaus teisių reikalui. Tiesa, yra atvejų, kai galima svarstyti priežastis, kurios leistų žmogaus teises susiaurinti, nors tokio pateisnimo smulkmenos ir nėra numatytos. Enciklika nebando pateikti kokios specialiosa formos ar konstitucijos valstybėms naudotis ryšium su žmogaus teisių klausimais.[17] Ji pripažįsta istorinių aplinkybių įvairumą, bet stipriai propaguoja tiek galių atskyrimą, tiek piliečių dalyvavimo valdžioje naudingumą.[18]

Trečia, Pacem in Terris žmogaus teisių doktrina yra visa apimanti. Pagal David Hollenbachą, jo vertingoje žmogaus teisių katalikų tradicijos studijoje "Claims in conflict" ji yra "... išsamiausias ir sistematingas... žmogaus teisių sąrašas moderniojoj katalikų tradicijoje".[19] Joje telpa abi taip vadinamos civilinės ir politinės teisės (tokios, kokios išvardintos Visuotinės Žmogaus Teisių Deklaracijos 1-21 straipsniuose[20] ir socialinės bei ekonominės teisės (Visuotinės Deklaracijos 22 - 28 straipsniai), tačiau jos nekategorizuojamos anuo priimtu, bet dažnai klaidinančiu pagrindu. Enciklika taip pat aiškiai, bet kvalifikuotai pritaria Visuotinei Žmogaus Teisių Deklaracijai, kurią ji vadina "svarbiu žingsniu kelyje į pasaulio bendruomenės juridico - politinę organizaciją",[21] kaip tik dėl to, kad ji pripažįsta visų žmonių orumą.

Išvardindama įvairias laisves, enciklika sąmoningai priešpastato jas įvairių ideologinių tradicijų prasmę. Tad sąrašo pradžioje yra "gyvybės teisė, teisė į kūno integralumą ir priemones, kurios reiikalingos tinkamam gyvybės vystymuisi": šios priemonės yra maistas, rūbasi, butas, poilsis, medicinos priežiūra ir galiausiai reikalingi socialiniai patarnavimai.[22] Šiame viename paragrafe užimtoji pozicija gali būti naudojama kritikuoti ir tuos režimus, kurie prakitkuoja įteisintas žmogžudystes ir disidentų "prapuolimą", ir tas visuomenes, kurios neparūpina sąlygų ir priemonių visiems jų nariams patenkinti. Ir taip kai Jonas XXIII kalbėjo

apie ekonominės sferos teises, jis patvirtino, kad "žmonės turi prigimtą teisę į ekonominės srities laisvą iniciatyvą ir teisę į darbą".[23] Čia jis priėmė liberalinio kapitalizmo rūpestį propaguoti kūrybinės veiklos laisvę, teisę disponuoti asmenine nuosavybe ir pasirinkimo laisvę rinkoje. Tuo pačiu jis užgyrė pareigą, pripažintą socialistų ir socialdemokratų sajūdžių, suteikti visiems piliečiams progą pasinaudoti darbo teise. Šios priešpriešos iliustruoja svarbesniųjų Bažnyčios socialinio mokymo dokumentų tendenciją ieškoti vidurio kelio tarp laisser-faire kapitalizmo ir marksistinio socializmo.

Ketvirtoji būdinga katalikų žmogaus teisių doktrinos prezentacijos tendencija yra rūpestis moralinėmis ir religinėmis vertybėmis. Pacem in Terris turi stiprų užtikrinimą, kad visi žmonės turi teisę "gerbti Dievą pagal švarios sąžinės diktatą" ir išpažinti savo tikėjimą privačiai ir viešai".[24] Šis užtikrinimas yra paremtas mūsų pareiga tarnauti Dievui teisingu būdu ir Bažnyčios teise į laisvę; kai kuriais atžvilgiais jis yra daugiau aprėžtas už Vatikano II religinės laisvės deklaracijos formuliaciją, kuri sako, kad net ir tais atvejais, kai veikia specialus teisinis kokios nors religinės formos pripažinimas, yra "tuo pačiu būtina, kad visų piliečių ir visų religinių institucijų teisės būtų pripažintos ir praktikoje efektyvios".[25] Iš dalies Pacem in Terris bando išspręsti sutaikymo problemą tarp teisės į tikėjimo laisvę ir išraišką ir prievartinius tokių vertybių aspektus kaip tiesa, viešasis gėris ir moralinės dorybės — problema, kuri ir toliau neramina liberaliąsias demokratijas.[26]

Ką katalikų tradicija atsiekė religinės laisvės diskusijoje Vatikano II išvakarėse tai tą, kad ji sugebėjo sukurti nerelatyvistinį, neagnostinį religinės laisvės pagrindą. Šitame kontekste žmogiška pareiga siekti tiesos religiniuose klausimuose suprantama pagal "žmogiško asmens ir jo socialinės prigimties orumą";[27] tai yra laisvai dialogiškai. Tad Vatikanas II galėjo patvirtinti pareigą sekti sąžinę ir gerbti tiek sąžinę kituose, tiek kitų religinių grupių teisę burtis, rinktis ir garbinti viešai ir privačiai, nors ši teisė praktikoje dažnai būdavo nemažu kliuviniu. Santaryba taip pat teigė religinę laisvę, grįstą tikėjimo akto laisve ir argumentavo, kad pagarba religijos laisvei derinasi su Kristaus pavyzdžiu ir mokymu.[28]

Pacem in Terris deklaruoja katalikų žmogaus teisių tradicijos

rūpestį atskleisti specifines teises moraliniame kontekste, kuris apima, šalia aiškių tiesos ir moralinių dorybių vertybių, tąsias teises ir pareigas, tampriai susijusias tarpusavyje, kurios priklauso asmens, kuris yra kokios specifinės teisės subjektas ir kurios priklauso kitų asmenų, kurie gali įtakoti ar būti įtakojami subjektui naudojantis jo ar jos teise. Šis rūpestis yra apibendrintas dviejuose principuose: koreliacijos tarp teisių ir pareigų individualiniame subjekte ir tarp asmenų. Pirmąjį koreliacijos tipą Jonas XXIII iliustruoja sekančiais pavyzdžiais: "Kiekvieno žmogaus teisė gyventi yra suderinta su pareiga gyvenimą tausoti; jo teisė į tinkamą gyvenimo standartą, su pareiga gyventi tinkamai; ir jo teisė laisvai ieškoti tiesos, su pareiga jos siekti kuo pilniau ir kuo išsamiau".[29] Pirmojo santykio tarp teisių ir pareigų pagrindas yra suvokimas, kad vertybės, su kuriomis tos teisės ir pareigos siejasi, yra būtinos žmogiškajam vystymuisi, o taip pat bent savo esmingiausiose ir universaliausiose formose jos yra žmogui būtinos.[30] Šio santykiavimo išdava yra tokia: individas šių vertybių akivaizdoje nėra nei visiškai laisvas, nei turi pasirinkimo teisę, bet yra apspręstas moralinės pareigos. Priėmus šį santykiavimo principą, matyti, kad tarp laisvės ir įstatymo nėra tik paprastas skirtumas, kaip Hobbes tarė savo pastaboj, kad "Įstatymas ir Teisė skiriasi tiek, kiek Pareiga ir Laisvė, kas yra nenuoseklu".[31]

Antroji siūlomoji koreliacija yra geriau žinoma ir egzistuoja tarp atskirų asmenų: "Vieno asmens natūraliai teisei atliepia pareiga kituoe asmenyse: būtent, pareigą tą teisę pripažinti ir gerbti".[32] Tie, kurie reikalauja sau teisių, bet nepripažįsta jų kitiems, yra kalti esminiu nenuoseklumu. Reikalavimas sau teisių ir jomis naudojimasis nėra vien priemonė savybiniam interesui ginti ir jį proteguoti, nors jis gali tokia priemone būti, tačiau jis gali būti įpareigojantis kaip pagarbos išraiška žmogiškai savigarbai. Jonas XXIII rašė: "Tas, kuriam tam tikros teisės priklauso, turi pareigą tas teises įsisavinti".[33] Tai nereiškia, kad niekuomet negalima jų atsisakyti, tačiau reiškia, kad krikščioniška moralė neturi būti suprasta pasiaukojančia prasme.

Pripažinimas teisių ie pareigų visuomenėje gali taip pat būti suprastas kaip kokis *preparatio evangelica*, kas atveria žmogui vertybių pasaulį, i.e. "tiesą, teisingumą, meilę ir laisvę" ir kartu atveria jam "tikrojo Dievo geresnį pažinimą, Dievo, kuris yra asmeniškas ir transcendentinis".[34] Čia galima rasti politinės teo-

logijos galimybę, kuri prasideda ne radikaliai neteisingos bendruomenės prispaustųjų kovoje, bet teises naudojančių ir pareigas pildančių žmonių aktyviam įsijungime į visuomenę, kuri teikia bent galimybę teisingumo reikalavimams išpildyti ir viešajai gerovei pasiekti institucijų ir metodų pagalba. Reikalavimų ir jų vertinimo procese, piliečių grupių organizacijoj ir jų darbe bei puoselėjime siekiamo tikslo ir visuomenės būdingoj veikloj, kuri yra visus įtraukiančio, bet ne hierarchinio pobūdžio tvarkos sampratos ir jos atsiradimo prasme, yra pozityvios religinės vertės. Tai ženklina katalikybės vizijos apie žmogiškąją visuomenę didelį ir svarbų posūkį.

Susumuojant, katalikų žmogaus teisių samprata savo klasinėje formoje skiriais nuo liberalizmo vyraujančių formų, ypač anglo-amerikietiškoj kultūroj nepasitikėjimu individualizmu ir bendruomenės pabrėžimu. Tai išplaukia ir iš antropologijos, ir moralinių varžtų, kurie įtakoja naudojimąsi laisve visuomenėje. Ji skiriasi nuo protestantų sampratos argumentacijos ir pristatymo būdu, kuris remiasi filosofinėmis, bet ne teologinėmis ar Šventraščio kategorijomis svarstant politinės ir teisinės teorijos problemas. Katalikų žmnogaus teisių doktrina atsiveria kaip išsami ir naši struktūra, kurios rėmuose tikintieji gali kartu ir dalintis, ir spręsti moralines religiškai pliuralistinio ir vis daugiau supasaulėjančio pasaulio problemas ir, kuri nors ir nėra be vidinės įtampos ir nebaigtumo, vistik gali teikti prieglobstį tiems, kurie jaučiasi atstumti ir liberalinių visuomenių neturtingųjų žmonių socialinių ir ekonominių teisių apleidimo, ir autoritarinių bei totalitarinių režimų priespaudos. Tačiau būtų klaidinga žvelgti į katalikų žmogaus teisių tradiciją tik iš klasikinio sintezės taško. Yra reikalinga pažvelgti ir atgal, į praeities grumtynes, ir į priekį, į ateities problemas ir galimybes.

II

Jei mes grįšime 100 metų atgal nuo Pacem in Terris, popiežių visuomenės mokslo istorijoje sutiksime Syllabus, sudarytą Pijaus IX 1864 m. Tarp klaidų šiame garsiame sąraše *pasmerktų* rasime sekančias:

55. Bažnyčia turi būti atskirta nuo valstybės ir valstybė nuo Bažnyčios.

77. Mūsų amžiuje nepritinka, kad katalikų religija būtų trak-

tuojama kaip vienintelė valstybės religija ir kad kitokios religinės formos būtų išjungtos.

78. Tad tos valstybės, kurios yra nominaliai katalikiškos ir kurios priėmė įstatymus, pagal kuriuos imigrantai gali laisvai praktikuoti savo specifines religijas, yra girtinos.[35] Pijus IX grūmėsi stengdamasis išsaugoti katalikų tikėjimui privilegijuotą ar net monopolio statusą. Tai darydamas jis ir toliau oponavo Pijaus VI religinei laisvei, kuris Prancūzų revoliucijos žmogaus teisių deklaracijos fone ją paskelbė 1791 m. breve *Quod aliquantum,* kuri kritikavo nuomonės ir komunikacijos paragrafus.[36] Katalikybės ir Bažnyčios simpatijos XIX a. glūdėjo konservatizme, kurio šaknys buvo *ancien regime*. Šiandien svarbu šias simpatijas nei slėpti, nei jas pervertinti. Bažnyčia, ypač Prancūzijoje, 1789 m. žmogaus teisių paskelbimą pergyveno kaip labai šaltą ir priešišką vėją ir negali savintis sau vietos teoretiškoj ar praktiškoj žmogaus teisių kovoj XVIII ir XIX a. Žmogaus teisių teorija aiškia ir politiškai dinamine forma katalikybei atsiskleidė kaip svetima jėga ir jai truko ilgai, kol ji ją pasisavino.

Jei yra tiesa, kaip Wolfgang Huberr argumentuoja, kad "žmogaus teisių sąmoningumas iškilo absoliutaus suvereniteto principo konfrontacijos kontekste,"[37] tuomet reikia pripažinti, kad Bažnyčia net ir konservatyvioje ir "tingioje" savo fazėje visuomet jautė atsakomybę priešintis absoliutaus suvereniteto principui ir jį vykdė Liudvikas XIV, ar Napoleonas. Šios opozicijos reikalingumas kilo iš Bažnyčios rūpesčio išlaikyti sau laisvę skelbti Evangeliją, išlaikyti sakramentinį gyvenimą ir tvarkyti savas bendruomenes. Katalikybė senąją tvarką rėmė įtikinančiai, bet ne besąlyginiai ir ši parama buvo stiprinama naujųjų doktrinų daugelio šalininkų anti-klerikalizmo. Bažnyčia baiminosi ne tik dėl savo privilegijuotos pozicijos ar savo turto, bet ir dėl savo vietos tikinčiųjų širdyse bei laisvės būti tuo, kuo ji nori. Ši baimė natūraliai buvo didžiausia ten, kur Bažnyčia turėjo daugiausiai ko prarasti (i.e. tradiciniuose Europos ir Pietų Amerikos kraštuose) ir mažiausia, kur Bažnyčia buvo prisitaikiusi prie varžybinių ar net priespaudos sąlygų (kaip šiaurės Amerikoje, Olandijoje, Airijoje ir Lenkijoje).[38] Bažnyčia visuomet turėjo intelektualinius ir moralinius įrankius (nors nebūtinai politinę valią ir drąsą) pasmerkti žiauresnius tironijos ir barbarizmo išsišokimus, kurie tuo pačiu yra ir žmogaus teisių pažeidimai. Didesnės išimtys čia buvo susiję

su religinės laisvės paneigimu, kaip įvairiuose kryžiaus karuose ar inkvizicinėje veikloje.

Katalikų žmogaus teisių doktrinos vystymesi pirmoji fazė ieškotina Pijaus IX įpėdinio Leono XIII 1891 m. garsioje enciklikoje *Rerum Novarum*, kuri buvo nukreipta į pramoninės visuomenės darbininkų klasę. Šalia stipraus prigimtinių nuosavybės teisių patvirtinimo[39] ir marksistų klasių kovos idėjos pasmerkimo,[40] Leonas patikino kiekvieno asmens "prigimtinę teisę užsidirbti tai, kas reikalinga pragyvenimui".[41] Leonas XIII pats iš dalies naudojo šį argumentą, reikalaudamas teisingo užmokesčio ir priešindamasis neriboto kontrakto laisvei tarp darbdavių ir darbininkų. Tačiau mes galim čia įžvelgti ir pragyvenimo teisės teorijos branduolį, tai yra socialinę ir ekonominę teisę į tuos dalykus, kurie reikalingi pragyvenimui. Šios teisės turi pirmenybę prieš kokią nors politinę, teisinę ar ekonominę tvarką: "žmogus yra pirmiau valstybės ir turi dar prieš valstybės susiformavimą teisę užsidirbti savo kūnui pragyvenimą.[42] Hollenbach pastebėjo, kad Leono asmeniškumo primato pabrėžimas buvo kūrybiškesnis Katalikų Banžyčios ekonominių teisių mokymo prasme, negu politinėje ar kultūrinėje sferose, kuriose Leonas tęsė "Klasinę Katalikų Bažnyčios minties sąrangą su hierarchiniu ir tradicionalistiniu socialinės organizacijos modeliu".[43] Faktiškai popiežius buvo pasiryžęs greičiau susiremti su ekonominiu liberalizmu ir laisser-faire kapitalizmu, negu pripažinti egalitarinę demokratiją.

Antroji fazė nėra pažymėta kokiu vienu dokumentu, bet susideda iš Bažnyčios priėmimo visų tų vertybių, procedūrų ir normų, kurios sudaro Vakarų konstitucinę demokratiją, kaip tinkamą moderniųjų visuomenių modelį. Tai buvo skaudaus patyrimo rezultatas, kurį Bažnyčia išgyveno Europos civilinio karo (1914 - 1945) metu ir pokaryje — šaltojo karo metu. Trumpai, tai Bažnyčios slinktis nuo Franz Josef meto iki Konrad Adenauer meto per Adolf Hitler metą. Šiame laikotarpyje visos viltys grįžti prie senojo režimo vertybių ir praktikos sugriuvo; rasizmo ir totalitarizmo baisenybės buvo pademonstruotos kolosalinėje skalėje; ir Vakarų konstitucinės demokratijos iškilo kaip reliatyviai žmoniški nugalėtojai ir de facto katalikybės gynėjai nuo komunizmo užmačių Europoje.

Reikėtų pastebėti šio proceso du aspektus: vieną praktinį ir kitą teorinį. Pirmasis yra *krikščionių dmeokratų partijų* iškilimas,

kurios Bažnyčiai ir pasauliui įrodė politinio gyvenimo pavyzdį, kuris buvo ir religinis, ir politinis ir kurios (partijos) nusipelnė pasitikėjimo kaip galinčio vykdyti valstybines galias tokiu būdu, kuris nekliudo žmogaus teisių. Antrasis buvo *Jacques Maritain* raštai, kuriuose jis, remdamasis tomistiniu pagrindu, atsleidė prigimtinio įstatymo ir viešojo gėrio naujas sampratas, kuriose žmogaus teisės buvo inkorporuotos kaip gyvybiniai sudedamieji elementai.[44] Tai buvo svarbi reakcija prieš totalitaristines viešojo gėrio interpretacijas, kurios leido asmenų sunaikinimą valstybės galiai išlaikyti ir puoselėti.

Ši antroji katalikų vystymosi fazė sutapo su alijantų žmogaus teisių sutarptautinimu ir suuniversalinimu, karo nusikaltėlių teismų moralinėmis ataugomis ir galiausiai su 1948 m. Visuotine Žmogaus Teisių Deklaracija. Ji taip pat sutapo su Azijos dekolonizacijos pradžia ir su visuotiniu Wilsono tautų apsisprendimo principo pritaikymu. (Deja, ne visuotiniu, bet tik daliniu pritaikymu. *Red.*). Šie vyksmai reiškė Vakarų hegemonijos virš ne-Europos kraštų pabaigą ir atidarė duris mažiau eurocentriškai žmogaus teisių ir katalikybės sampratai, kas pasireiškė Vatikano II ir Pauliaus VI socialiniame mokyume su dėmesiu vystymosi problemoms. Vienas svarbiausiųjų žmogaus teisių idėjos globalinio išsiplėtimo ir geresnio rasizmo blogio supratimo faktų buvo tas, kad žmnogaus teisių kova savo centrinėmis ir paradigmatinėmis formomis prisiėmė grumtynes prieš diskriminaciją.

Trečiąją vystymosi fazę mes jau matėme Pacem in Terris ir Vatikano II Santaryboje. Kas liečia religinę laisvę, Bažnyčiai nebuvo lengva priimti žmogaus laisvės normas, kurios buvo progresyvios viešosios opinijos dalim nuo vėlyvojo XVIII amžiaus. Jei žmogaus teisių užtikrinimas yra pamoka, kurią Bažnyčia moko savo tikinčiuosius ir pasaulį, religinės laisvės užtikrinimas yra pamoka, kurią pati Bažnyčia turi išmokti. Bažnyčia net ir savo sumodernintoj formoj jaučiasi patogiau, kai save pergyvena kaip moralinį mokytoją, kuris pateikia normas, negu moralinį veiksnį, kuris yra normų apspręstas. Eventualus religinės laisvės principo priėmimas yra dayg skolingas Jungtinių Valstybių katalikybės patirčiai ir *John Courtney Murray, S.J.* teologiniams raštams, kuriuose ši patirtis buvo atskleista taip, kad ji neimplikavo nei reliatyvistinio indiferentizmo ar sekuliarizmo.[45] Kas buvo reikalinga daugiau negu tik teoretinis argumentas, tai padrąsinantis

katalikybės pavyzdys, katalikybės židinčios atviroje visuomenėje; pavyzdys, kuris nugalėtų Bažnyčios baimę ir gynimosi mentalitetą, kurio būta žmogaus teisių vystymosi ankstyvesnėse fazėse. Vatikano II nedvejojantis religinės laisvės problemos išsprendis buvo didelis, nors pavėluotas, laimėjimas, kuris tuo pačiu metu teikė Katalikų Bažnyčiai tikėtinumą žmogaus teisių mokymo srityje ir atidarė duris pilnesniam ir turtingesniam santykiavimui su kitomis religinėmis tradicijomis.

III

Tačiau nedaug didžių atsiekimų neturi problematinių išdavų. Nedaug sintezių lieka nekvestijonuotų; nedaug klasinių momentų yra paliekami ramybėje. Pažiūrėkime, tad, trumpai į artimą praeitį, po Vatikano II 1965 m. ir artimos ateities iššūkius. Aš tariu, kad jų yra keturi, kurie šaukiasi dėmesio.

Pirma, Bažnyčios grumtynėse su moderniuoju individualizmu ir liberalizmu dar yra neišspręstų elementų. Katalikybės gilokame sluogsnyje dar glūdi vieningesnės, tampresnės ir daugiau disciplinuotos negu šiandieninės supasaulintos Vakarų visuomenės troškimas. Joje įsišaknijęs žvilgsnis, kad liberalizmas klysta, teigdamas perdaug vietos individualiai laisvei viešojo gėrio ir neturtingųjų poreikių sąskaiton; kad jo teisių doktrina veda į pareigų apleidimą; kad liberalios visuomenės susiniveliavo į nepatenkintą ir savisauginį konsumerizmą; ir kad liberalizmas apima kartu ir žmonėms visuomenėje reikalingų gėrybių normatyvinės struktūros paneigimą ir rimtas antropologines klaidas. Visa tai, žinoma, yra gera medžiaga ateities debatams ir dialogui. Tai nereiškia, kad katalikybė atsisakys savo žmogaus teisių doktrinos; doktrina dabar turi autoriteto ir argumentacijos svorį. Tačiau tas rodo, kad institucinė katalikybė ir katalikų politiniai sąjūdžiai bei jų dalyviai gali padaryti gerokai skirtingus nusitarimus, liečiančius žmogaus teisių politinėje arenoje pirmenybę ir prioritetą. Vienas ryškus tokio pasirinkimo pavyzdys yra būdingas (ir nevien katalikams) rūpestis negimusiųjų kūdikių teisė į gyvenimą. Katalikų žmogaus teisių teorizavimas ir gynimas greičiausiai ir toliau bus aiškiai katalikiškas, nors jie ir bandys siekti universaliai žmogiškų ir prigimtinių kontūrų.

Antra, dar neišspręstas ir klausimas, kokia turi būti visuomenės struktūra, žiūrint iš žmogaus teisių teorijos taško. Jei

išpažįstama visuotinė žmogaus teisių teorija, kuri apima ir civilines bei politines teises, ir socialines bei ekonomines teises, kaip tai daro katalikybė, kokia ekonominė ir politinė forma įgalins visuomenę išpildyti tokius komplikuotus moralinius reikalavimus ir apribojimus? Šis klausimas yra tiesioginiai susietas su katalikybės ieškomu vidurio keliu tarp marksistinio socializmo ir to, ką Jonas Paulius II vadina "sustingęs kapitalizmas".[46] Tam tikri atsakymai yra aiškūs. Valstybė turi pripažinti įstatymo galią. Jos galia turi būti ribota, ne absoliuti. Ji turi gerbti gyvybės teisę ir religinę laisvę. Tai išskiria abu — ir komunizmo režimus ir tautinio sagumo valstybes, tokias, kokios išsivystė Pietų Amerikos kraštuose nuo 1964 m. Liberalių demokratijų su reguliuojamomis kapitalistinėmis sistemomis, kurios patenkintų socialines ir ekonomines teises galimybės yra menkos ir jų ligšiolinė patirtis nevienoda. Tačiau socialistinių visuomenių patirtis, liečianti tiek socialines ir ekonomines teises, tiek civilines ir politines teises, yra nuvilianti. Atrodo, kad atsakymas glūdi kokioj nors socialinės demokratijos formoj ar sužmogintame ir numarksistintame socializme. (Stebėtina, kad autorius šioje vietoje neatsikreipia į krikrikščioniškąją demokratiją. *Red.*).

Tačiau tas dar toli gražu neatsako į esminį klausimą apie tinkamiausią ateities visuomenės struktūrą; į jo klausimą, kuris gali motyvuoti politinę veiklą ir rodyti kelią politiniams pasirinkimams. Žmogaus teisių teorija turi esminį trūkumą: ji lengviau leidžia mums pasmerkti žmogaus teisių pažeidimus, negu parodyti kelią tokių institucijų sukūrimui, kurios žmogiškąjį orumą puoselėtų.[47]Tačiau pastangos žmogaus teisių teoriją išplėtoti, kad ji išspręstų esminius politinės ir socialinės santvarkos klausimus ir sudarytų pagrindą politinei programai, yra išstatytos į dvigubą pavojų: viena, jos gali suardyti žmogaus teisių pažeidimo moralinį sutarimą, kuris turi galimybę prašokti standartinius ir ideologinius skirtumus ir, antra, sukurti perdaug moralistinį ir legalistinį priėjimą, kuris gali būti neužtenkamas spręsti gilesnėms ekonominio vystymosi ir pasaulinės santvarkos problemoms.

Trečia, klausime yra besikeičiantis katalikų žmogaus teisių pagrindas. Raktiniuose 1960 m. dešimtmečio dokumentuose, ypatingai Pacem in Terris ir Gaudium et Spes, kuri yra Vatikano II pastoralinė konstitucija, liečianti Bažnyčią ir modernųjį pasaulį, yra skirtumų tarp neo-scholastinio ir biblinio priėjimo prie

krikščioniškų žmogaus teisių pagrindų, tarp tų ką Hallenbachas vadina "universalistinių ir partikuliaristinių žmogaus teisių teorijos ištakų".[48] Jis pastebėjo nusisukimą nuo racionalistinio neoscholastinio filosofinio priėjimo, grįsto prigimtine teise ir atsisukimą į lankstesnį teologinį priėjimą, kuris yra jautrus istorijos vyksmui ir kultūrų įvairumui. Tai paprastai yra šiandienos katalikybės bendros krypties vienas aspektų, rodąs nusisukimą nuo anksčiau vyravusios ir priverstinės neotomizmo sistemos.

Nors atsikreipimas į daugiau šventraštinį ir mažiau a priori priėjimą prie žmogaus teisių teorijos atveria naujų dialogo galimybių su kitomis religinėmis tradicijomis, ypatingai protestantizmu, jis išryškina tarpą tarp biblinio apreiškimo istorinių bei teologinių kategorijų ir filosofinių, teisinių ir praktinių žmogaus teisių teorijos ir veiklos kategorijų. Šis tarpas nėra ypatingai sunkiai perkopiamas, jei reikalas sukasi apie religinių simbolių panaudojimą motyvacijai. Tačiau sunkūs klausimai, liečią įvairių teisių reliatyvią vertę ir jų sąveiką, ir reikalas bendradarbiavimo su pasauliečiais ir žmonėmis, kurių religinės tradicijos yra radikaliai skirtingos, reiškia, kad kai kurios sistematinės etikos, politinės filosofijos ir jurisprudencijos pozicijos turės būti grąžintos į argumentaciją, slaptai, po teologinės tamsos priedanga. Aš jau anksčiau tariau, kad viena, katalikų žmogaus teisių teorijai plėtoti antropolitinis pagrindas yra būtinas, o antra, šis pagrindas negali būti švariai padalintas į filosofines ir teologines dalis. Tačiau istorinio vyksmo ir kultūrinio įvairumo svarbos supratimas yra svarbi pataisa per ankstyvoms racionalistinėms sistematizacijoms, tokioms, kokias labai įgūdžiai norėjo vykdyti neo-scholastinė filosofija.[49] Vienas geras dalykas apie šį katalikybės žmogaus teisių teorijos dvigubą pagrindą yra tas, kad jis įgalina platų dialogą su skirtingų religinių ir intelektualinių tradicijų žmonėmis.

Ketvirtoji ateities iššūkių ir vystymosi sritis randama pačios Romos katalikybės vidiniame gyvenime. Bažnyčia naudoja žmogaus teisių doktriną skelbti pasauliui teisingumo ir taikos pažadą, tačiau Bažnyčios doktrinos vieta šiame procese lieka neaiški.[50] Todėl nei naujame kanonų kodekse žmogaus teisių doktrina neturi reikšmingesnės vietos. Tačiau susijusios problemos yra ir gilesnės ir daugiau neraminančios negu iš pradžių atrodo. Nes jau anksčiau buvo tarta, kad pasauliečių teisės dalyvauti Bažnyčios misijoje ir patiems apsispręsti nėra nei apsaugotos,

nei puoselėjamos, kad moterų išjungimas iš pašventintos kunigystės ir iš daugumos svarbiųjų Bažnyčios pozicijų yra diskriminacinis lygių teisių ir lygaus orumo pažeidimas, kad įšventintiems kunigams draudžiama vesti, kad teologai yra varžomi ir jų teisės į studijas ir nuomonės pareiškimą yra apribotos, kad pasauliečiams Bažnyčios tarnyboje paneigiama teisė organizuotis ir pasinaudoti socialiniais patarnavimais, kad teisminė procedūra teisių gynimui užtikrinti yra silpna arba jos visai nėra.[51]

Ne visos šios problemos yra vienodai svarbios visose Katalikų Bažnyčios dalyse; iš tikrųjų čia patiektasis sąrašas atšviečia šiaurės Atlanto katalikybės būdinguosius rūpesčius, ypatingai tas dalis, kurios yra įtakojamos anglo-amerikietiškos teisinės kultūros. Tai žmogaus teisių teorijos širdis ir todėl šie rūpesčiai, nors nevisuotiniai, yra ypatingai būdingi. Reikia pastebėti, kad skirtingos problemos turi skirtingą pobūdį. Kai kurios jų liečia teologinį principą (pav. moterų šventimas kunigais), kitos — bažnytinę discipliną (kunigų vedybos ar pasauliečių veiklos pobūdis). Kai kurios liečia daugiau ar mažiau paplitusį draudimą jungtis į darbo sąjungas. Kai kurios liečia visus tris faktorius. Man atrodo, kad yra ir neteisinga, ir neišmintinga laikyti tuos, kurie turi skirtingą nuomonę principiniais klausimais, žmogaus teisių laužytojais ar Bažnyčios disciplinos niekintojais.

Šios problemos spręsti yra trys pagrindiniai būdai. Pirma, kanonų teisę ir ekliozologiją galima interpretuoti remiantis popiežių mokymais, liečiančiais "visuotines, nepanaikinamas ir neliečiamas" teises, kurios turi būti pripažintos "bet kurios žmonių visuomenės", jei ji nori būti tinkamai sutvarkyta.[52] Jei šis požiūris būtų visuotinai priimtas, jis sutapatintų Bažnyčią su valstybe ir kitomis politinėmis, ekonominėmis ir socialinėmis organizacijomis iki tokio laipsnio, kad visur tiktų tokios pačios žmogaus teisių normos. Tokio požiūrio įgyvendinimas reikalautų iš Bažnyčios didelių pasikeitimų ir gal pakeistų katalikybės socialinį charakterį iki tiek, kad šiandien net negalima pramatyti. Kai kuriose pasaulio dalyse tai gali susikirsti su vietinės Bažnyčios kultūriniu pobūdžiu. Net ir pačiais geriausiais laikais visuotinių normų naudojimas visuomeninių ir isntitucijų transformavime yra komplikuotas reikalas. Tačiau šitokis priėjimas, kuris reikštų Bažnyčios rekonstrukciją egalitarinio universalizmo kryptimi, yra girtinas

už savo tiesumą ir paprastumą ir atitiks daugelio moralinius reikalavimus.[53]

Gerokai skirtingas atliepis būtų Katalikų Bažnyčiai ir toliau laikytis principų, kurie teisingai priklauso žmogiškoms visuomenėms apskritai ir tarti, kad jie neliečia Bažnyčios kaip dieviškos institucijos, kuri turi eschatologinį pobūdį, specialius tikslus ir priemones, ir priklausomybę šv. Raštui, iš kurio laukia pagrindinės normos ir struktūra. Šis priėjimas išlaikytų institucinės struktūros maksimumą ir tradicinės katalikybės socialinį stilių, bet jis reikalautų griežto dualizmo tarp normų, taikomų egalitarinei, demokratinei ir dalyvaujančiai demokratijai ir normų, taikomų hierarchinei ir autoritarinei religinei visuomenei.[54] Šis dualizmas nėra psichologiškai neįmanomas, jei mes žvelgiame į amerikietiškos katalikybės istorinę patirtį. Jos gali būti palenktos istoriniam argumentui, nes kai kuri tradicinė praktika ir normos nebuvo katalikybės praeityje visuotinos ir taip jos gali būti subjektu žmogiškos kaitos ir vystymosi. Iš kitos pusės, gali kilti klausimas, kaip mums suprasti konvergenciją tarp žmonių visuomenės vystymosi ir žmonijos išsipildyumo Dieve, temos, kuri ryškiai figūruoja Vatikano II Gaudium et Spes. Pvz. Vatikanas II patvirtino, kad "modernus žmogus yra pakeliui į išsamesnį savo asmenybės vystymąsi ir aiškesnį savo teisių supratimą bei jų pateisinimą. Kadangi Bažnyčiai patikėta atskleisti Dievo paslaptį, Dievo, kuris yra galutinis žmogaus tikslas, ji atveria žmogui tuo pačiu metu jo pačio egzistencijos prasmę, tai yra giliausią tiesą apie save".[55]

Ar mes turime prileisti, kad žmogiškasis vystymasis vyksta radikaliai skirtinga linkme, kai tik mes įžengiame į bažnyžinę sferą, ir kad gilioji tiesa apie žmoniją kertasi su žmogaus asmenybės ir žmogaus teisių vystymusi?

Skirtingas galimas atliepis šiam dualistiniam požiūriui paremti, liečiančiam Bažnyčią ir visuomenę yra toks: Bažnyčia yra savanoriška sąjunga, jos nariai laisvai atsisako kai kurių teisių ir joks neteisingumas nebūna, kai šių teisių naudojimas yra neigiamas ar neleidžiamas. Ši prielaida suponuoja labai aukšto savanoriško visuomenės ir teisės koncepciją, kuri skiriasi nuo plačiosios katalikų srovės socialinės minties ir nevisai derinasi su Bažnyčios savęs pergyvenimu kaip "visuotiniu išganymo sakramentu".[56] Tačiau jos vertė glūdi tame, kad ji primena mums tą skalės ir

rūšies skirtumą tarp žmogaus teisių problemų Bažnyčioje ir tų brutalių ir gausių pačių pagrindinių teisių pažeidimo, kuris vyko mūsų meto politiniame gyvenime. Taip pat, toks savanoriškumo požiūris tarnauja Bažnyčiai ir jos nariams kaip teisių apsauga, kurią žmogaus teisių teorija priskiria visoms savanoriškoms organizacijoms, kartu apsaugodamas Bažnyčią nuo teisinio ir politinio tvarkymo, kuris gali būti varginantis ir nemalonus. Savanoriškumo požiūris geriau pateisina kunigiško celibato discipliną ir kitokią praktiką, kur galima nurodyti į sutikimo aktą, kuris tiesioginiai tokią praktiką liečia.

Įvairios šiandieninės Bažnyčios problemos, kurios turi žmogaus teisių elementų, gal reikalingos skirtingo traktavimo būdų ir tikriausiai ilgo laiko išsprendžiams pasiekti. Katalikų žmogaus teisių doktrina atveria duris šiandien į daugelį pačių pagrindinių ir sunkiai sprendžiamų šių dienų socialinių problemų ir tai rodo jos gyvastingumą, svarbą ir užsiangažavimą. Įtampa tarp to, ko, atrodo, reikalauja sveika žmogaus teisių teorija ir ką Bažnyčia veikia, gali iškelti Bažnyčios viduje savivaldos problemų ir neįtikėtinumo jos mokymo šviesoje. Tačiau katalikai gali pasisemti drąsos užtikrinančiuose Vatikano II žodžiuose: "Kadangi Bažnyčia turi matomą ir socialinę struktūrą kaip vienybės su Kristumi ženklą, ji gali ir turėtų būti praturtinta žmogiškojo socialinio gyvenimo vystymuisi. Ir ne dėlto, kad jai duotoji Kristaus konstitucija yra defektyvi, bet kad ji ją giliau suprastų, geriau išreikštų ir sėkmingiau ją pritaikytų mūsų metui".[57]

Tikras ir preciziškas Bažnyčios profilis po to, kai ji pilnai įsisavina žmogaus teisių teoriją ir katalikų žmogaus teisių ir žmogiško orumo deklaracijos eventualus efektas plačiajai visuomenei bus mūsų laikų religinės istorijos didžioji dalis.

Išnašos

1. Jonas XXIII, *Pacem in Terris*, 9 paragrafas.
2. Ibid., 3 par.
3. Sakramentinio įvaizdžio reikšmė socialinio teisingumo problemų kontekste yra išdėstyta David Hollenbach knygoje "A Prophetic church and the Catholic Sacramental Imagination"; žr. John Haughey, ed., *The Faith that does Justice* (New York: Paulist, 1977).
4. Žmogaus teisių doktrinos formulavimas standartiniame Pacem in

Terris vertime į anglų kalbą sudaro tendenciją, kad taip nėra ir ji esanti partikuliaristinė nepriimtina prasme, i.e. ji yra lytiškai nebalansuota. Formulavimo problema, priešpastatyta turinio problemoms, kyla iš anglų kalbos vertimo, bet ne iš oficialios lotynų kalbos versijos.

5. Jonas XXIII, *Pacem in Terris*, 6 par.
6. Ibid., 10 par.
7. Šis noras yra specialiai ryškus Gaudium et Spes, Vatikano II konstitucijoje liečiančioje Bažnyčią ir modernmųjį pasaulį.
8. Tačiau pagrindų siūlymai nenustoja savo vertės, nes rodo būdus žmogaus teisių normų integracijai įvairiose religinėse, intelektualinėse ir politinėse tradicijose ir kartu atskleidžia savo ryšius su didesnėmis filosofinėmis ir teologinėmis problemomis. Įrodymų, kad žmogaus teisių normos, kurios neturi pagrindo, yra patraukles nės, galima rasti pačioje Visuotinėje Žmogaus Teisių Deklaracijoje, kuri nieko nekalba apie pagrindus; beveik visuotiniame visų ideologinių srovių vyriausybių atsisakyme prisipažinti, kad jos žmogaus teises pažeidžia ir visuomenės atliepyje į Amnesty International ir panašių organizacijų darbą.
9. Jonas XXIII, *Pacem in terris*, 79 par.
10. Ibid., 79 par.
11. Ibid., 56 par.
12. Ibid., 41 par.
13. Ibid., 44 par.
14. Ibid., 89 par.
15. Ibid., 61 par.
16. žr. ibid., 61 par.
17. Ibid., 67 par.
18. Ibid., 68 ir 74 par.
19. David Hollenbach. *Claims in Conflict: Retrieving and Renewing the Catholic Human Rights Tradition* (New York: Paulist Press, 1979), 66 psl.
20. žr. Visuotinė Žmogaus Teisių Deklaracija.
21. Jonas XXIII, *Pacem in Terris*, 144 Par.
22. Ibid., 11 par.
23. Ibid., 18 par.
24. Ibid., 14 par.
25. Vatikanas II, Religinių laisvių deklaracija, Dignitatis Humanae, 6 par.
26. Šiandieninė kontroversijos banga Jungtinėse Valstybėse ryšium su tokiomis skirtingomis "moralinėmis" problemomis kaip pornografija, malda mokykloje ir abortai gali tarnauti kaip pavyzdžiu ir

besitęsiančio nepasitenkinimo liberalizmu juridinėje sistemoje ir sunkumo pateikti problemas abiems disputo šalims priimtinu būdu.

27. Vatikanas II, Dignitatis Humanae, 3 par.
28. Ibid., 10 ir 11 par.
29. Jonas XXIII, *Pacem in Terris*, 29 par.
30. Žr. John Finnis, *Natural law and Natural Rights* (New York: Oxford University Press, 1980).
31. Thomas Hobbes, *Levathian*, ed. C. B. McPherson (Baltimore: Penguin, 1968).
32. Jonas XXIII, *Pacem in Terris*, 30 par.
33. Ibid., 44 par.
34. Ibid., 45 par.
35. Pijus IX, *Syllabus of Errors in Church and State Through the Centuries*, vertė ir redagavo Sidney Ehler ir John Morral, (London: Burn and Oates, 1954), 284-5 psl.
36. Žr. Bernard Flongeron, *Anathema or Dialogue? Christian Reactions to Declarations of Rights of Men in the United States and Europe in the Eighteenth Century*, vertė Lawrence Ginn, in The Church and the Rights of Man, Consilium 124, vertė Allois Muller ir Norbert Greinacher (New York: Seabury, 1979), 41 psl.
37. Wolfgang Huber, "Human Rights — A Concept and its History", in The Church and the Rights of Man, vertė Martin Kitchen, Consilium 124, 5 psl.
38. Flongeron in "Anathema", 40 - 42 psl. Šį punktą pabrėžia turėdamas galvoje perijodą tuojau po Prancūzų revoliucijos, bet aš manau, kad jis gali būti pritaikintas plačiau.
39. Leonas XIII, *Rerum Novarum*, 5 - 10 par.
40. Ibid., 15 - 17 par.
41. Ibid., 34 par. Čia Leonas XIII seka šv. Tomo Akviniečio mokymu, Summa Theologiae, II-11, 66, 7.
42. Ibid., 6 par.
43. Hollenbach, *Claims in Conflict*, 49 psl.
44. Žr. specialiai jo raštus išleistus karo ir pokario metais: *The Rights of Man and Natural Law*, vertė Doris Anson (New York: Scribner's, 1945); *The Person and the Common Good*, vertė John Fitzgerald (New York: Scribner's, 1947) ir *Man and the State* (Chicago: The University of Chicago Pres, 1951).
45. John Courtney Murray, *We Hold These Truths* (New York: Sheed and Ward, 1960).
46. Jonas Paulius II, *Laborem Exercens*, 14 par.
47. Viena įdomi pastanga siekti virš šio riboto rezultato į politikos

normatyvius principus randama Hollenbacho knygose Claims in Conflict, 5 skyriuje, ypač 195-207 psl.

48. Hollenbachas labai išmaningai svarsto šį skirtingumą ryšium su filosofiniais ir protestantiškais etinės teorijos stiliais savo knygoje Claims in Conflict, 5 skyriuje, ypač 195-207 psl.
49. Rimtą prigimtinės koncepcijos vėlesnėje scholastinėje moralinėje teorijoje konservatyvią kritiką, žr. Finnis, Prigimtinis įstatymas, 102 osl.
50. Dėmesys čia yra skiriamas tiems Bažnyčios nariams ir nenariams, kurių teisės yra paliečiamos Bažnyčios ir jos institucijų veiklos ir vadovavimo. Kai Bažnyčios vyresnybė turėjo reikšmingos ir politinės galios, ji galėjo būti įvelta į žmogaus teisių pažeidimą, tačiau toks pažeidimas nesudaro kokių specialių doktrinos ar ekleziologijos problemų.
51. Išvardintos žmogaus teisių problemos yra paimtos iš James A. Colriden "Human Rights in the Church: A Matter of Credibility and Authenticity", Muller and Greinbacher knygoje *The Church and the Rights of Man*, 70 - 71 psl.
52. Jonas XXIII, *Pacem in Terris*. Ši mintis kilo mano pokalbyje su James Donlon, už ką jam esu dėkingas.
53. Egalitarinis universalizmas kaip išsami norma nebažnytinėms visuomenėms turi centrinę vietą Laborem Exercens enciklikoje.
54. Smulkiau apie tokį dualizmą žr. John Langan "Order and Justice under John Paul II", The Christian Century 97 (April 30, 1980), 496 psl.
55. Vatkanas II, Gaudium et Spes, 41 par.
56. Ibid., 45 par.
57. Ibid., 44 par.

Lietuvių Krikščionių Demokratų Sąjunga apgailestauja kai kurias individualias iniciatyvas ir dar labiau neapgalvotus pareiškimus spaudoje ryšium su VLIKo pirmininko rinkimais. Tuo pačiu Lietuvių Krikščionių Demokratų Sąjunga užtikrina Dr. K. Bobeliui, prisiėmusiam ir toliau eiti Vyriausiojo Lietuvos Išlaisvinimo Komiteto pirmininko pareigas pilną solidarumą ir nuoširdų bendradarbiavimą.

IŠ NETOLIMOS PRAEITIES

KOVOJE IR KANČIOJE UŽ TĖVYNĘ

J. MATIJOŠAITIS

1933 m. *Ryto* dienraštyje tilpo ilgesnis straipsnis, kuriame autorius aprašė **kun. Mykolo Krupavičiaus** ir kitų krikščionių demokratų veiklą Rusijoje ir jų kančią bolševikų kalėjimuose I-jo pasaulinio karo gale. Straipsnis pavadintas "**Prieš 15 metų**". Pirmųjų dviejų tęsinių antrinė antraštė yra "iš rengiamos spaudai knygos *Kun. Mykolas Krupavičius*" (1933.III.8., 54/2610 ir 1933.III.11., 57/2613/. Tolimesni keturi tęsiniai turi antrinę antraštę "Voronežo lietuviai kalėjime pas bolševikus (Iš kalinių atsiminimų ir prof. kan. Pr. Penkausko dienoraščio)." (Žr. 1933, III.29., 72/2628, 1933.IV .1., 75/2631, 1933.IV.4., 77/2633 ir 1933.IV.13., 85/2641/.

Šis straipsnis nėra tik istorinio meto atpasakojimas, bet ir prasmingas kaikurių faktų atsiskleidimas. Viena, jame vyrauja ano meto jaunų ateitininkų pasiaukojantis darbas. Prasminga ir jį bei juos prisiminti šiandien.

Straipsnyje iškeliama kun. Mykolo Krupavičiaus veikla. Neseniai gi, šventėme jo 100 metų gimimo ir 15 metų mirties sukaktis. Pagaliau šiemet minime liūdną Lietuvos okupacijos 47 metų sukaktį. Straipsnis, gi, kalba apie to pačio bolševizmo, didžiojo mūsų tautos priešo, kruvinas pastangas prieš lietuvius patriotus jo pragaištingos egzistencijos pradžioje.

Šio straipsnio kopijas parūpino ir "Tėvynės Sargui" prisiuntė buvęs Ateitininkų Federacijos Vadas **Dr. K. Pemkus.** Jam už tai nuoširdžiai dėkojame. **Red.**

Voroneže

1917 metų pradžios Rusijos revoliucija sutrauko vergovės pančius. Despotiškas monarcho sostas subyra. Patys rusai ir kitų tautų karo tremtiniai pradeda tarp savęs tartis, organizuotis, viešaisiais reikalais rūpintis.

Lietuviai katalikai inteligentai Rusijoje ramiai, rankas sudėję, nesėdėjo. Jiems intuicija kalbėjo, kad netrukus jie bus tėvynės pašaukti atstatyti ją iš karo griuvėsių. Jie nujautė, kad Lietuva pareikalaus iš jų didelės valstybinės išminties, darbo ir sugebėjimų. Jie patys dar prieš revoliuciją Lietuvos atstatymui rengėsi, o po revoliucijos plačiu užsimojimu rengė karo tremtinius.

Daugiausia katalikiškos inteligentijos buvo Voroneže. Čia net penkios iš Lietuvos aukštesniosios mokyklos buvo nuo karo prisiglaudusios. Moksleiviai ateitininkai į Voronežą traukė karo tremtinius lietuvius. Ateitininkai, pasiskirstę būreliais, kas šventadienį lankydavo visus tremtinius. Nunešdavo jie tremtiniams žinių iš Lietuvos, nunešdavo lietuviškų laikraščių, nevieną tremtinį ir materialiai sušelpdavo iš surinktų aukų. Tremtiniams ateitininkas buvo viltis ir širdis. Ateitininkų žodis buvo tremtinių žodis.

Kas ateitininkus darė dvasio galiūnais, kas juose ugdė didžiausį idealizmą, kas juos surišo su liaudimi, su karo tremtiniais? Tais dvasios kėlėjais, idealizmo kvėpėjais, su liaudimi surišėjais buvo ne vienas. Pasišventimo pavyzdžius pirmiausia moksleiviai matė savo mokytojuose, kaip kalbininko Jono Jablonskio, kun. Prano Penkausko, kun. Astrausko ir kitų asmenyse.

Iš kitos pusės turėjo moksleiviai ir tokių mokytojų, kurie savo darbais biauriausį pasipiktinimą sukeldavo, kurie savo mokinius aplipinėdavo agitaciniais bolševikiškais lapeliais (garsus buvo Nr. 3) ir taip mokinius su proklamaciju glėbiais automobiliais vežiodavo miesto gatvėmis.

Sunku trumpu straipsnelių parodyti, kas buvo voronežiečiams a.a. Vytautas Endziulaitis. Jis, kad ir negyvendamas nuolat Voroneže, buvo čia vienu viso veikimo davėju. Daug darbavosi ir vyresnieji moksleivių draugai, kaip Petras Karvelis, a.a. Antanas Matulaitis, Jonas Matulionis, Juozas Petrušauskas, Petras Jočys, Bernardas Žukauskas, Veronika Bakšytė, Agota Sabaliauskaitė, L. Krakauskaitė, E. Kaupelytė, M. Gruzdaitė ir kt. Daug padėdavo dažnai atvažiuodami į Voronežą Leonas Bistras, Eduardas Turauskas, Antanas Tumėnas. Bet centriniu asmeniu, apie kurį visas veikimas sukosi, kuris visam judėjimui toną davė, kuris naujai krikščioniškosios demokratijos erai pagrindus tiesė, kurs tai erai žmones rengė visur: ir bažnyčioj ir klasėj, ir salėse,

ir Liaudies Universitete, ir vakariniuose kursuose, ir moksleivių bendrabuty, ir tremtinių barake —tas asmuo buvo M. Yčo gimnazijos kapelionas **kun. Mykolas Krupavičius**. Jis tik 1917 m. pradžioj buvo iš Petrapilio atkeltas į Voronežą. Jis tik vienerius metus išgyveno Voroneže. Jam gyvenant Voroneže, Voronežas tapo visos Rusijos lietuvių metropolija. Pas jį į Voronežą atsikėlė Krikščionių Demokratų Centro Komitetas. Prie jo koncentravosi Vyriausioji Lietuvių Taryba Rusijoje. Prie jo įsikuria Voroneže Liaudies Universitetas, atsidaro vakariniai kursai. Jis ir Vytautas Endziulaitis įkuria Katalikų Veikimo Fondą, iš kurio išsivystė Katalikų Veikimo Centras.

Po revoliucijos banguoja po Rusiją politinis lietuvių judėjimas. Socialistiškas judėjimas jau nuo seniau buvo Rusijoje įsivyravęs. Socialistiškos organizacijos triumfuoja. Karštos socialistiškos kalbos tik dilgina liaudį. Katalikas tai atžagareivis, tai tamsuolis, tai noras carą į sostą grąžinti. Kun. M. Krupavičius pamokslais, paskaitomis, prakalbomis iš pamatų griauja jų argumentus ir vieton jos stato krikščioniškąją demokratiją. Jo žodis pasiekia Maskvą, Peterburgą, Bobrinską, Vitebską, Tambovą, Ekaterinoslavą, Ekaterinodarą. Žem. Novgorodą, Simbirską, Simferopolį ir kitus miestus.

Iš Voroneže gyvenusių lietuvių atminties niekad neišdils istoriškasis mitingas, įvykęs 1917 m. pavasarį Miesto Teatre. Pilnas teatras prisigrūdo tremtinių lietuvių. Socialistai tikėjosi tame mitinge savo debiutą parodyti ir didžiausį pritarimą iš tremtinių įgyti. Kai buvo išrinktas mitingui vesti ne iš socialistų prezidiumas, socialistai pakėlė didžiausi triukšmą. Kumštimis ir lazdomis puldami prezidiumą šaukė: "lauk, čia nevieta buržuazijai revoliucijos vaisiais naudotis!" Miniai šaukė socialistai, kad carizmas, vergijos pančiai, baudžiava grąžinama. Kumštys ir lazdos pradėjo rodytis ir teatro vidui. Bet muštynės neįvyko. Gal susigėdo socialistai, išgirdę visą teatrą kalbant: "Sveika Marija". Kiek aprimus, ir triukšmadarius išgrūdus laukan, vienintelis prezidiumo narys p. Palevičienė, kuri per socialistų puolimą nebuvo nuo prezidiumo vietos pasitraukusi, pakvietė susirinkimą vesti kun. M. Krupavičių. Dar neseniai kun. Krupavičius buvo į Voronežą atkeltas. Dar ne daugelio pažįstamas. Tačiau jis iškart visą susirinkimą patraukia į save. Ir krikščionys demokratai iš to mitingo išėjo didžiausiais, kokių nei patys nesitikėjo, laimėjimais.

1917 m. gegužės 1 dienos šventė vėl praėjo didžiausiu krikščionių demokratų pasisekimu.

Prie tokio triumfo krikščionims demokratams buvo nesunku absoliutinę savo atstovų daugumą į Petrapilio Seimą pravesti. Iš Voronežo į Petrapilio Seimą buvo išrinkti 4 atstovai, kurių 3 buvo krikščionys demokratai, o ketvirtasis labai artimas krikščionims demokratams, tai kun. Jesinskis. Iš kitų vietų taip pat krikščionių demokratų atstovai buvo daugumoje.

Tokio krikščionių demokratų pasisekimo, tokių katalikų laimėjimų socialistai, ypač revoliucionieriai-bolševikai ilgai pakęsti negalėjo. Kapsukas, V. Požėla, Plepys, inž. Bielskis, Valaitės, Butkų Juzė, Kovalskis, Griškelis, J. Mašiotas, Matusevičius, Bendorius, Mylimas ir kiti bolševikai kramtėsi ir nirto dėl tokio katalikų veikimo. Krikščionio demokrato vardo jie negalėjo, nesugriežę dantimis ištarti. O ką kalbėti apie katalikų veikimo vado kun. M. Krupavičiaus nekentimą. "Po žilkam rastaskat" (po gyslelę ištraukyti) — kalbėjosi sau bolševikai, užsimindami apie kun. Krupavičių. Negalėdami kitaip smurtu bolševikai pradėjo katalikų vadus tildyti.

1918 metų pradžioj bolševikai sugalvoja iš lietuvių atimti Lietuvos tremtinių šelpimą. Patys bolševikai norėjo pas tremtinius šeimininkauti. Jie darė, kad patys tremtiniai bolševikus išsirinktų. Tam tikslui jie sušaukia organizacijų namuose visą eilę susirinkimų. Stengiasi įtikinti tremtinius, kad krikščionys demokratai jais visai nesirūpina, kad revoliucionieriai tik geriausi jų draugai. Tačiau veltui bolševikų pastangos. Tremtiniai visai apie tai neleidžia kalbėti. Negalėdami įtikinimo keliu paveikti tremtinius, griebiasi smuto. Vienam susirinkime bolševikai smurtu norėjo įsibrauti į prezidiumą. Prezidiumo nariai B. Žukauskas, A. Endziulaitis ir A. Matulaitis bolševikams pasipriešino. Tada Kapsukas įsako prezidiumo narius areštuoti. Kiti komunistai tuoj puolė prezidiumo narius, ypač B. Žukauską mušti. Čia kelią bolševikams pastojo Kostas Vaitkus. Už tai jis buvo iki kraujų sumuštas. Vaitkų apginti šoko J. Mickaitis. Šitas susirinkimas buvo lietuvių-katalikų persekiojimo pradžia.

Bolševikams nepasisekė sulikviduoti tautinę lietuvių karo tremtinių įstaigą. Šitame nepasisekime jie aiškiai pamatė, kad jie bejėgiai eiti į lietuvius tol, kol veikia krikščionys demokratai, kol veikia Vyriausioji Lietuvių Taryba Rusijoje, kol kun. M. Kru-

pavičius visus veda. Šitas kliūtis pašalinti sau iš kelio bolševikai ėmėsi visu rūpestingumu ir ilgai nedelsdami. Nutaria "Revoliucinis Tribunolas" kun. M. Krupavičių sušaudyti, o kitus Vyr. Lietuvių Tarybos narius ir veiklesnius lietuvius sukišti į kalėjimą.

Ir 1918 m., berods, vasario mėn. 24 d. "Revoliucinis Tribunolas" išrašo orderį kun. Krupavičių sušaudyti. Tuo pačiu laiku kai po Lietuvą sklido linksma naujiena, jog Vilniuje yra paskelbtas Lietuvos nepriklausomybės aktas, Voronežo lietuviai kentė didžiausį persekiojimą.

Su mirties orderiu kišenėj Plepio vedama bolševikų gauja, kaip išalkę tigrai tykojo kiekvieną progą kun. M. Krupavičių suimti. Bet Apvaizda kitaip lėmė.

Berods, 1918 m. vasario 24 d. kun. M. Krupavičiaus bute įvyko Krikščionių Demokratų Centro Komiteto posėdis. Po posėdžio kun. Krupavičius paprašė Joną Matulionį nueiti drauge į geležinkelio stotį palydėti kun. Raštutį. Grįždamas iš stoties, kun. Krupavičius pastebėjo savo bute jau bešeimininkaujant raudonarmiečius. Buvo naktis. Kun. Krupavičius nepastebimas atsitraukė nuo savo buto ir nuėjo pas kun. Astrauską.

Rytą apie 6 val. Jonas Matulionis ir Bernardas Žukauskas ėjo sužinoti, kas kun. Krupavičiaus bute naktį dėjosi. J. Matulionis pasiliko lauke prie durų, o B. Žukauskas įėjo į vidų. Jei B. Žukauską būtų areštavę, J. Matulionis tuoj tą būtų kun. Krupavičiui pranešęs.

Kun. Krupavičius kartu gyveno su kun. Jasienskiu. B. Žukauskas bolševikų kun. Krupavičiaus bute nerado. Kun. Jasienskis po nakties triukšmo dar miegojo. Pažadintas, kun. Jasienskis papasakojo, kad naktį raudonarm. buvo kun. Krupavičiaus kambary ir pas jį darė kratas. Iš jo paėmė Vyr. Lietuvių Tarybos Rusijoje atspaustus blankus ir kt. raštų. Iš kun. Krupavičiaus kambario paėmė kr. demokratų raštų, Katalikų Veikimo Fondo atsišaukimų ir jo paties ieškojo ir klausinėjo.

Tą pačią dieną 12 val. sušaukiamas nepaprastas kr. demokratų posėdis. Daugelis nujautė, kad kun. Krupavičiaus bolševikai ieško negeru tikslu. Nutariama, kad kun. Krupavičius turi kogreičiausiai bėgti į Lietuvą. Posėdyje kun. Krupavičių prikalbėjo bent iš Voronežo kuriam laikui pasitraukti. Ir tą pačią dieną 16 val. kun. Krupavičius bolševikų nepastebėtas išvažiavo į Kozlovą.

Tik kun. Krupavičiui išvažiavus, vakarop, Plepio vedimi rau-

donarmiečiai vėl įsilaužia į kun. Krupavičiaus butą. Ieškomo grobio kun. Krupavičiaus Plebio gauja, žinoma nerado. Areštavo tat kun. Jasienskį ir tuo metu pas jį užėjusius dailininka Varną ir Daukšą.

Areštuotas kun. Jasienskis gavęs telefonu pakalbėti su Staro-Moskovskos (gimnazijos mergaičių) bendrabučiu, tarp kitų reikalų pranešė apie savo ir savo draugų likimą.

Plepys pas save laikė dvi pažįstamas nuo Biržų mokines. Tos mokinės pamatė ant Plepio stalo išrašytąjį kun. Krupavičių sušaudyti orderį. Tai jos pasakė savo draugėms, kad jų kapelionas nuteistas sušaudyti. Ta žinia greit pasiekė tuos, kurie ypatingai kun. Krupavičiaus likimu rūpinosi. Be to, buvo ir iš kitų tikrų šaltinių sužinota, kad Krupavičius nuteistas sušaudyti. sužinota ir kas yra tą mirties sprendimą pasirašę. Be Plepio ir kitų jau dabar negyvų bolševikų pasirašo tą orderį dar vienas, kuris dabar yra, berods, vienos vidurinės mokyklos direktorius ir antras kuris dabar mokytojauja vienoj gimnazijoj.

Buvo patirta, kad bolševikai nutars visą Vyriausiąją Lietuvių Tarybą Rusijoje ir kitus aktingesnius lietuvius areštuoti. Voronežo lietuvių nuotaika pasidarė labai prislėgta ir nerviška. Tai buvo vasario mėn. 26 ir 27 dienomis. Bolševikai uždarė ir lietuvių laikraštį *Lietuvių Balsą* dėl Jono Jablonskio straipsnio.

Vasario 27 d. rytą A. Matulaitis ir B. Žukauskas nubėga pas dr. E. Draugelį pasakyti, kad jis bėgtų iš Voronežo, nes buvo sužinota apie rengiamąsi jį areštuoti. Dr. E. Draugelis, bijodamas, kad jo žmonos su mažu vaiku neareštuotų, atsisakė bėgti. Grįždami A. Matulaitis ir B. Žukausks nuo dr. E. Draugelio sutiko Plepį ir kitus bolševikus važiuojant jo areštuoti. Tą dieną areštavo Martyną Yčą, Mykolą Šleževičių, Zigmą Žemaitį, J. Vokietaitį ir kitus didesnius veikėjus.

Vasario 28 d. rytą nesuareštuotieji lietuviai perbėga per tremtinius, pranešdami apie areštuotus ir šaukdami į susirinkimą. Susirinkimas buvo šaukiamas į organizacijų namus tikslu protestuoti dėl *Lietuvių Balso* uždarymo. susirinkimas buvo lietuvių perpildytas. Visi buvo baisiausiai pasipiktinę bolševikų "žygdarbiais". Tarp susirinkusiųjų daug buvo Plepio atsiųstų ginkluotų raudonarmiečių. Bolševikai mėgino susirinkimą sukliudyti Bet nepavyko. Jie savo atstovą atšaukė iš prezidiumo. Tas vis tiek susirinkimo neišardė, nes salėj bolševikų pasirodė mažuma. Išei-

na į sceną Juozas Petrušauskas ir praneša apie areštuotuosius. Po J. Petrušausko kalba Zubrickas ir Petras Jočys. susirinkimas didžiausį pritarimą kalbėtojams parodė. Buvo laukiama, kad bolševikai čia pat salėj šoks. Petrauską, Jočį, Zubricką areštuoti, Bet salėj to bolševikai nedarė, nes jie, nors ginkluoti, prieš masę jautėsi bejėgiai. Bet kas kalbėtojų laukė išėjus iš salės, buvo visiems aišku. Ir vasario 28 d. vėlų vakarą buvo areštuoti Juozas Petrušauskas, Zubrickas, Adolfas Mikšys, Jočys buvo tą vakarą pasislėpęs. Jį areštavo rytojaus dieną. Kun. Penkauskas bolševikų nepastebėtas vasario 28 d. buvo išvažiavęs už 40 klm. pas ligonį. Nuo ligonio jis grįžo kovo 2. Tą dieną ir jis buvo areštuotas. Kun. Penkauskas būdamas kalėjime, vedė labai įdomų dienoraštį. Kaip kan. Dogelio yra aprašyti Vilniaus lietuviai kalėjimuose pas bolševikus, taip kan. Penkausko Voronežo lietuviai tų pačių bolševikų kalėjimuose.

Plepys ir Bendorius su keliais raudonarmiečiais buvo nuvažiavę senelio Jono Jablonskio areštuoti. Bet kadangi senelis negalėjo paeiti, jo nevežė. Tik padarė pas jį kratą. Plepiui šnekinant Joną Jablonskį lietuviškai, senelis pasakė: "Su žandarais aš visada kalbu rusiškai". Ir J. Jablonskis tik rusiškai šnekėjo su lietuvių išgamomis. Apie bolševikų kratą Jonas Jablonskis su ašaromis pasakojo pas jį atsilankiusiam Bernardui Žukauskui. B. Žukauskas buvo užėjęs pas senelį Jablonskį, papasakoti, kad kun. Krupavičius yra nuteistas sušaudyti, kad dabar jis, pabėgęs iš Voronežo. Daug Žukauskas pas Jablonskį gavo patarimų ir gavo lietuvių veikėjų, negyvenančių Voroneže, adresus.

Kozlove

Kun. Krupavičius laimingai pasiekė Kozlovą ir apsistojo pas kun. Simanavičių. Kad kun. Krupavičius iš Voronežo išvažiavęs žinojo tik trys žmonės. Ir jie, kad suklaidintų bolševikus, tyčia paleido gandą, kad kun. Krupavičius buvo kieno matytas Voronežo priemiesty Slabadoj civiliai persirengęs. Bolševikai, negalėdami kun. Krupavičiaus surasti, baisiausiai keikėsi. Kurie rūpinosi kun. Krupavičiaus likimu, tiems buvo aišku, kad bolševikai patyrę, jog nėra Voroneže kun. Krupavičiaus pradės jo ieškoti kituose miestuose. Tat nutaria Bernardą Žukauską siųsti į Kozlovą pranešti Krupavičiui, kad jis tikrai yra visur ieškomas

ir įtikinti, kad kitaip nebus galima mirties išvengti, kaip laimingai pasprukus į Lietuvą. Be to, B. Žukauskas pagal gautus iš J. Jablonskio adresus turėjo Vytautui Endziulaičiui, Leonui Bistrui, Petrui Leonui ir kitiems iš Kozlovo telegramomis pranešti, kad jų ieško bolševikai. Buvo manoma, kad ne tik Voroneže, bet ir kituose miestuose toks žiaurus yra lietuvių persekiojimas.

Apsirengęs B. Žukauskas kariškai, kad nereikėtų pirkti geležinkelio bilieto, nes pinigų neturėjo, 11 val. nakties išvažiavo į Kozlovą. Į kun. Simanavičiaus butą tik tada buvo Žukauskas įsileistas, kada patirta, kad jis savas žmogus.

Po žinių iš Voronežo, kun. Krupavičius pasiryžo bėgti į Lietuvą. Kun. Abraitis nukirpo mašinėle kun. Krupavičiui plaukus, kun. Simonavičius surado jam tremtinio Zelenioko pasą. Iš zakristijono buvo nupirkti ilgi kailiniai. Žukauskas davė savo karišką kepurę, su kuria buvo atvažiavęs. Be to, kun. Krupavičiaus jau buvo paaugusi barzda. Tokiu būdu jis visai pasidarė išviršiniai nepanašus į Voroneže gyvenusį kun. Krupavičių Jis tapo visai panašus į "tavoriščių". Nutariama, sulaukus nakties, iš Kozlovo išvažiuoti. Ir 1918 m. kovo 2 d. rytą 5 val. atsisveikinęs kun. Krupavičius kun. Simanavičių ir kun. Abraitį, B. Žukausko lydimas, išvažiavo vežiku į artimiausią nedidelę stotį. Rytas buvo šaltas. Lijo ir kartu šalo. Atvažiavus į stotį, ilgai traukinio laukti nereikėjo. Traukinys buvo pilnas žmonių. Kun. Krupavičius tik ant laiptų tegavo užsistoti. Ir taip kun. Mykolas Krupavičius, bolševikų nepažintas, laimingai parvažiavo į jo išsiilgtąją Lietuvą. Velykas kun. Krupavičius jau šventė Utenoj.

Voronežo lietuviai kalėjime pas bolševikus

(Iš kalinių atsiminimų ir prof. kan. Pr. Penkausko dienoraščio).

1918 m. vasario 2 d. naktį Plepys, vedinąs bolševikų gaują, vėl apsupa kun. Krupavičiaus butą. Jo, kaip žinom, nerado. Areštavo ten gyvenusį kun. Jasienską ir atėjusius dail. Varną ir Daukšą. Tą pačią naktį areštavo visus Vyriausios Lietuvių Tarybos Rusijoje Voronežo skyriaus narius, išskyrus du: buv. Tarybos pirmininką Pr. Mašiotą ir kun. Pr. Penkauską. Senelis prof. Jonas Jablonskis tik dėl to nebuvo į kalėjimą įgrūstas, kad nepaėjo ir nepastovėjo, jo areštavimas jau buvo aprašytas. Dėl ko Pr. Mašio-

tas nebuvo areštuotas, galima numanyti, kad to nedaleido turėjęs svarbų balsą pas bolševikus Jonas Mašiotas. Kun. Pr. Penkausko tą naktį areštuoti nesuspėjo. Atvyko jo paimti rytojaus dieną. bet namuoss nerado. Tada du mokiniai Justas Baltrušaitis ir Stepas Bendorius nuvažiavo pas Tautkevičius, kur kun. Penkauskas valgydavo pietus, manydami ten ieškomą grobį nutvers. Iš tikrųjų tada kun. Penkauskas ir valgė pas Tautkevičius pietus. Ir net į S. Bendoriaus paklausimą: "Ar yra kun. Penkauskas"? — Tautkevičienė nieko blogo nenujausdama, atsakė,"kad ką tik valgė, gal dar neišėjęs".

Ir eina J. Baltrušaitis ir S. Bendorius su kepurėmis ant galvų ir revolverius nutvėrę kišeniuose į valgyklą kun. Penkausko ieškoti. Kun. Penkauskas buvo pataikęs atsisėsti prie staliuko už durų. Baltrušaitis su Bendorium gerai nepažiūrėjo už durų — taip kun. Penkausko juodu ir nerado. Po pietų kun. Penkauskui pasitaikė išvažiuoti už 40 klm. pas vieną lietuvaitę ligonę.

Tą dieną, kaip žinom, organizacijų namuose (gubernatoriaus rūmuose) buvo sušauktas lietuvių mitingas, protestuoti dėl "Lietuvių Balso" uždarymo ir dėl Lietuvių Tarybos narių areštavimo. Petras Jočys, Juozas Petrušauskas, Juozas Zubrickas, Kazys Pašys ir kiti drąsesnieji mokiniai pasidarė to mitingo vadais. Jų areštuoti mitinge nedrįso. buvo aišku kas jų laukia naktį.

Ir vasario 28 d. vakare Plepio gauja atvažiuoja areštuoti mokinių. Pirmiausia iš vieno kambario išsivaro J. Zubricką. Tą besivarant, pribėgo Alfonsas Mikšys ir prašo Zubricko kažką pasakyti anksčiau areštuotam Daukšai. Už tai pats Plepys areštavo ir Alf. Mikšį. Tuojau vienas komisaras areštavo ir Juozą Petrušauską Ieško Petro Jočio: Jočys tą vakarą namo neparėjo. Tat jo nerado.

Visus tris pasodina į organizacijų namų požemį. Areštuotieji toj patalpoj rado keliasdešimts girtų bolševikų, ginklus bevartančius, ant areštuotųju kojų bekeikiančius ir užmušti beketinančius. tikrai, tenai gyvybės klausimas buvo kiekvienos minutės problema. Pusę valandos anksčiau į požemį atvežti Zubrickas su Mikšiu buvo apmušti. Kažin kas tą naktį iš tų trijų jaunuolių būtų pasidarę, jei atėjus vyresniam nebūtų griežtai pareikalauta perkelti juos į tokią vietą, kur negrėstų užmušimas. Vyresnysis to reikalavimo paklausė. Vidurnaktį atvežė areštuotus dar tris moksleivius ateitininkus: antganė Kubilių, Kazį Pašį ir Juozą Gražulį.

Petras Jočys kovo 1 d. pats atėjo į organizacijų namus ir pasidavė, nes išsislapstyti nebuvo galima.

Kun. Penkauskas sugrįžo nuo ligonio kovo 1 d. Patyręs, kad jo visur ieško, kad klebonas, pas kurį jis gyveno, net turėjo raštu paliudyti, kad tikrai čia kun. Penkauskas gyvena, kovo 2 d. taip pat patsai atėjo į organizacijų namus pasiduoti.

Organizacijų namų daboklėj kun. Penkauskas rado tik vieną A. Mikšį, kiti jau buvo išvaryti į gubernijos kalėjimą. Gyvenimą Organizacijų namuose kun. Penkauskas savo dienorašty taip aprašo:

— 11 mušant patekau į Organizacijų namų požemius. Įsivaizduoti negalėjau ką čia teko matyti. Mano palydovas, atvedęs į tvankų, nešvarų, tamsų urvą. Pasigirdo vienas kitas rusiškas keiksmas man įskaudinti. Apsižiūrėjau. Man skirtame kambaryje, jei tą urvą, mėšlų ir šiukšlių pilną, galima kambariu pavadinti, pamačiau nelaimės draugą mokinį Alfonsą Mikšį. Pasisveikinova. Buvo pamėlynavęs, baltais veideliais, sunykęs. Nusiskundė, gavęs mušti. Gaila buvo vaikino. Sakėsi, paskutiniąją naktį matęs dar blogesnių apsiėjimų...

— Urvas, kuriame mane apgyvendino, buvo kokių 6 žingsnių aukščio. Visą kertė buvo užversta mėšlais ir sąšlavomis, kurios labai dvokė. Kampe prie sienos stovėjo sulaužytas stalelis, lentų lova, daugiau panaši į apvožtus vartus ar karvių lovį, sėdėjimui beržo kelmas ir sulaužyta kėdė. Asloje šiaudai, šiukšlės, saulėgražų nuolupos, silkių galvos, duonos plutų ir t.t. tokiame mažame urvelyj praėjusią naktį nakvojo septyni "piliečiai".

Kun. Penkauskui neprisėjo nė vienos nakties tam urve nakvoti. Tos pačios dienos vakare jis buvo išgabentas į kalėjimą. Kalėjime jis pateko į lietuvių kamerą. Tai buvo antrame aukšte 22 kamerą. toj kameroj jau sėdėjo 8 lietuviai: Z. Žemaitis, J. Vokietaitis, mokiniai J. Petrušauskas, P. Jočys, J. Zubrickas, A. Kubilius, K. Pašys ir J. Gražulis. Kun. Penkauskas buvo devintas gyventojas. Senieji gyventojai naująjį maloniai priėmė, nes vietos buvo pakankamai.

Gyveno šitoj kameroj 9 lietuviai iki kovo 16 d. vakaro. Jų gyvenimas palyginus su Vilniaus lietuvių: vysk. M. Reinio, kan. Dogelio, kun. J.Vailokaičio, L. Giros ir kitų gyvenimu kalėjimuose, buvo gana lengvas. Galėjo jie kad nori — gulti, kad nori — keltis, galėjo daug vaikščioti, dainuoti, galėjo rašyti, nesunku

buvo maisto priduoti, buvo galima du kartu per savaitę, kalinius lankyti buvo galima per langą, laisvai kalbėtis. Vilniaus, Daugavpilio, Smolensko kalėjimuos to daryti negalėdavo. Be to, Voroneže kitoj kameroj sėdėjo Martynas Yčas, Mykolas Sleževičius, dr. El. Draugelis, su kuriais taip pat lengvai susisiekdavo.

Vienoj savo dienraščio vietoj kun. Pr. Penkauskas apie savo draugus kalinius taip rašo: — Zigmas Žemaitis arba pas langą dainuoja arba gulėdamas ant narų skaito. Vakarais mėgsta padainuoti ir juokų papasakoti. Du ar tris kartus buvo iškėlęs labai įdomių aukštosios matematikos problemų, kurias mums visai prieinamai išdėstė. Išėjo iš kalėjimo kovo 11 d.

J. Vokietaitis guli šalia manęs, turi skaudančią ranką, nuolat per naktis blaškosi. Jis visų ramiausias. Per pasivaikščiojimus labai greit bėgioja. Dažnai su Juozu Petrušausku lošia šachmatais. Diskusijose tyli, jei jo neklausiama, bet visur turi savo nuomonę. Mėgsta gražius juokus, juokiasi balsiai.

— Juozas Petrušauskas — šachmatininkas, patriotas. Daug kalba apie Lietuvos atstatymą, apie Seimą. Giliai persiėmęs krikščioniškomis idėjomis. Yra griežtas. Mėgsta pasijuokti iš vegetarų (P. Jočio ir K. Pašio). Vartoja Kneip'o sistemą.

— Juozas Zubrickas kalba basu. Visur pirmoje vietoje stato fizinę jėgą. Sakosi, būsiąs žmonių sveikatos ministeriu. turėdamas laiko, tai guli, tai sėdi ant savo narų, prisidėjęs kelias šiaudines pagalves, o kojas apsidengęs kalėjimo anklode. Bijo kad bolševikai jo nepakartų, kaip kažkas paleido gandą. Mėgsta sportą. Blogame ūpę — tyli. Mėgsta gerai pavalgyti. Rytais ir vakarais jei tik yra vandens, plaunas visas šaltu vandeniu. Ginčytis nemėgsta. Gydėsi nesveiką nosį. Būdas ramus, charakteris nuolaidus, sugyvenamas.

— Petras Jočys — vegetaras. Būdas ramus, originalas. Nors kameroj šalta: Vokietaitis ir aš sėdėdavom sermėgas apsivilkę, o gulėdavom storai apsikloję. Mūsų originalas Petras visada gulėdavo ant plikų lentų, užsiklojęs vienų viena paklode — ir gulėjo visai arti lango. Porą savaičių Petras augino barzdelę, kuri gana gausiai jam augo. Barzdelė buvo rusva, šiurkšti. Mėgdavo jis būti atsiskyręs ir liūdnas daineles dainuoti. Pirmutinis eidavo gulti, pirmutinis anksti keldavo. Mėgdavo švarą. Jis palaikydavo visos kameros tvarką ir švarą, plaudavo indus.

— Antanas Kubilius pasižymėjo savo gabumais. Jo paslaptin-

gos mėlynos akys, rodos tai juokias, tai džiaugias, tai rimtos, pilnos drąsos. Antanukas, karštuolis. Ką dirbą, dirba greitai, įdėdamas daug pajėgų ir širdies. Karštas patriotas. *Ateities Spindulių* redakcijos narys, Ateitininkų Centro pirmininkas. Mėgsta lietuviškas dainas. Dainuodavo vis: "Tekėjo saulelė pro debesėlį..."

Kaltinamasis aktas

Savo dienorašty kun. Penkauskas rašo:

— Iškrėtė, užgrobę Lietuvių Vyriausios Tarybos Rusijoje raštus ir protokolus, lietuviai — bolševikai negalėjo rasti jokio apkaltinimo. Bet paleisti mus neiškoneveikę, neišvarginę, nesusigėdinę nenorėjo. Kad bent šiek tiek pasiteisintų Voronežo rusų doresniajai visuomenei, kur buvo tokių juodų išgamų darbų pasipiktinus ir reikalavo kogreičiausio mūsų išlaisvinimo, lietuviai — bolševikai įgaliojo VI klasės mokinį, Griškelį ir VIII klasės mokinę V. dabar, berods mūsų dramos artistę, apkaltinti. Ir kovo 9 d. *Izviestijose* atspausdintas toks apkaltinimas.

1. Jie skelbią Lietuvą nepriklausomą valstybę (bolševikai norėjo Lietuvos sąjungos su Rusija).

2. Jie siunčia savo atstovą į taikos tarybą Lietuvių Brastoje (lietuviai bolševikai norėjo vieni toje taryboje atstovauti Lietuvą).

3. Jie ekonomijoje ir politikoje palaiko ryšius su Ukraina (Ukraina tada ėjo prieš bolševikus).

4. Jie organizuoja lietuvių inteligentų ir liaudies grįžimą į Tėvynę. (lietuviai bolševikai šį darbą tik vieni norėjo pasiglemžti).

Kalėjime permainos

Po *Izvestijos* apkaltinimo "didiesiems nusikaltėliams" dar teko kalėjime išbūti po tris savaites. "Mažesnieji nusikaltėliai" buvo anksčiau paleisti. Vienas "mažųjų nusikaltėlių" prof. Žemaitis buvo kovo 11 d. paleistas. Kovo 14 d. plaleido dail. Varną. Dail. Varnas nebuvo V.L.T.R. narys. Jis, kaip žinom, buvo areštuotas pas kun. Jasienskį, pas kurį ir kun. Krupavičius gyveno.

Kovo 16 d. 22 kameros lietuvių būrys buvo išsklaidytas. Buvo perkelti į žemesnį aukštą, į mažesnes kameras ir patalpinti po du kameroje. Pirmiau buvo lietuviai tik dvi kameras užėmę, o dabar net viso koridorio kameras užėmė. Lietuviai dabar gyveno 41, 42, 43, 44, 45 ir 46 kamerose.

Atsisveikinimas su mokiniais

Kalėjime sėdėjo 6 mokiniai abiturientai. Jie "nusikalto" už tai, kad kaip žinom, buvo vieno mitingo vadais ir tame mitinge tremtiniams aiškino apie V. L. T. R. narių areštavimą, kurie nieko pikto Rusijai nepadarė. Bolševikai net atvirai kalbėjo, kad kaikurie mokiniai už jų kontrevoliucines kalbas būsią be teismo sušaudyti. Jeigu bolševikai taip ryžosi pasielgti su mokiniais, tai, sučiupę kun. Krupavičių, tikrai būtų po gyslelę ištraukinėję.

Kaip su tokiais paskirtais sušaudyti bolševikai elgdavosi, kun. Penkauskas taip dienorašty rašo:

— Tai (mokinių sušaudymas), žinoma, ir galėjo atsitikti. Jie (mokiniai) ir mes labai bijojome. Ypač bijojome, kad kartais bolševikai neužsimanytų varyti tardymui į buvusius teismo rūmus naktį. Kuriuos jau naktį ten varydavo, nevisi jie atgal grįždavo. Iš mūsų anksčiau gyvenusios kameros vieną naktį išvarė 14 kalinių. Atgal teparvarė 10. Keturi pakeliui buvo sušaudyti. Pats Plepys kareiviams varantiems nekenčiamus kalinius įsakydavo: "Dajte im kotlet smakoronami!" Tai reikdavo suprasti, kad su tokiais kaliniais pakelėj reikia be triukšmo apsidirbti. Rytojaus dieną laikraščiai žinoma, paskelbia, kad tas ir tas bevarant mėgino pabėgti — "pytalsia bežat". už tai aišku, būdavo nušaunami. Atsakomybės jokios.

Ateitininkams moksleiviams Apvaizda kitaip lėmė. Šv. Juozapo dieną 11 val. 30 min. ateina kalėjimo sargybos vyresnysis ir praneša, kad šeši mokiniai šiandien iš kalėjimo paleidžiami. Skaito jų pavardes. Visų akys džiaugsmo ašaromis suvilgo. iš kitų kamerų išbėgo vyresnieji su moksleiviais atsisveikinti. Liūdui Daukšai diriguojant buvo sudainuota džiaugsmo daina, kuria M. Yčas ir kiti sukūrė bolševikų erzinimui: "Tak za soviet rabočych deputetov my grianem družnoje ura, ura, ura!" Daina buvo taip galinga, taip aidėjo, kad net saragas atbėgo tildyti.

Ir šeši moksleiviai ateitininkai: Petrušauskas, Zubrickas, Jočys, Kubilius, Pašys, Gražulis iš kurių trys buvo Juozai, 1918 m. kovo 19 d. (šv. Juozapo dieną) išėjo iš bolševikų kalėjimo į laisvę. Vyresnieji lietuviai mokytojai dar beveik dešimčiai dienų liko kalėjime.

Mokinių paleidimu iš kalėjimo vyresnieji kaliniai buvo patenkinti. Žinoma, būt buvę daug geriau, jei būt visus kartu paleidę. Iš kitos pusės, būtų buvę daug negeriau, jei būt vyresniuo-

sius paleidę, o mokinius palikę už geležinių grotų. "Mes vyresnieji — rašo kun. Penkauskas dienorašty, — ir vieni kalėjimę pasilikę neliūdėsime, rasime darbo, mokėsime vieni patys dėl tėvynės dilti — kentėti. Jei mes būtume pirmiau iš jaunųjų šaltose kalėjimo sienose palikimu būtume juos labai sugriaudinę ir jų, bet to, sunkią naštą perdaug apsunkinę".

Tačiau po mokinių atsiskyrimo nuo vyresniųjų, ūpas kalėjime buvo gana nukritęs. Jie jau anksčiau buvo pasisamdę advokatus estą A. Ilves ir Mykolą Sleževičių. Tuoj po mokinių išėjimo jie iš savo advokatų išgirdo, kad Plepys ir jo sėbrai nuteisę juos po 3 mėnesius kalėjimo. Ypač dėl tokios žinios nusiminė kun. J. Jasienskis ir J. Vokietaitis.

Kovo 20 d. kaliniai rado *Izviestijose* Lietuvių Brastos taikos raštą, kuriame kalbama ir apie kitataučių politinių nusikaltėlių iš Rusijos kalėjimų paleidimą. Tuo raštu pasirėmę, mūsų kaliniai buvo parašę prašymus, kad juos iš kalėjimo paleistų. bet advokato A. Ilves ir J. Yčio patariami, kaliniai tuos prašymus atsiėmė atgal, nes, sakė, tie prašymai reikalą tik pabloginsią. "Tos dienos vakare, rašo kun. Penkauskas, — sužinojome apie keturių jaunikaičių kelyje iš Organizacijų Namų į kalėjimą užmušimą. Rasti jie rytą gatvėje negyvi — sušalę. Dešimt tų nelaimingųjų užmuštųjų draugų apsigyveno mūsų buvusioje 22 kameroje. Jų daugeliui dar po savaitės krito nuo žandų gumomis nudaužytų veido oda. Buvo jie pamėlynavę, ligoti. Per pasivaikščiojimus būdavo gaila į juos žiūrėti.

Kalėjimo baisenybės

Kun. Penkausko dienrašty parašyta: kasdien vaikščioju pro baisias kalėjimo slėpynes. Štai, šiandien (kovo 22 d.) stovėjau ties kaž kokiom aklom durim. Jos buvo ketvirtos nuo mano 43 kameros. Durys buvo kažkokios ypatingos. Nebuvo jose jokio langelio. Visos apkaltos geležine skarda. Iš vidaus užsklęstos. Pastūmėjau — atidaryti negalima.

Sužinojau, kad čia kankinimo kambarys. Čia budeliai, už rankų pakabinę žmones, muša juos geležinėmis rykštėmis arba guminėmis lazdomis. Čia yra taip pat kartuvės ir vadinamasis "Karceris". Tas kambarys tyčia padarytas žemutiniam aukšte, nuošaliai, kad mušamųjų kankinamųjų ir kariamųjų šauksmų kiti kaliniai negirdėtų. Paskirtieji kankinti ar karti žmogu prieš vaka-

rinį patikrinimą išveda iš jo kameros ir patalpina vienoje kurių dabar lietuvių ušmtoje kameroje. Naktį, visam kalėjimui sumigus, pasmerktas varomas iš mūsų kamerų tiesiai į kankinių kambarį. Jei kankinamasis lieka dar gyvas, tai rytą ji tiesiai per kiemą gabena į ligoninę. o jei nakties kankinimų neišlaiko ir miršta, tai lavoną taip pat per kiemą gabena netoli už kalėjimo į rusų kapus.

Į karcerį reikia eiti per kankinimų kambarį. Karcerio kambariai yra šalti, akmenimis grįsti, visada drėgni, niekad nešildomi, nešvarūs. Į karcerį galima patekti labai greit, už mažiausią menkniekį. Į vieną karcerių kambarį įstumia tik vieną kalinį. Laiko jį ten dvi — tris paras. Maitina tik duona ir vandeniu. Kalinys čia negali nei palto, nei švarko, nei kepurės nei kokios pagalvėlės, nei kito kurio daikto įsinešti. Tai žiemą sušalti karcery visai lengva. Ir daug ten sušaldavo."

Verbų Sekmadienis

Kun. Penkauskas rašo:

— Šiandien, kovo 24 d., Verbų sekmadienis. Viešpatie, kaip aš mėgstu iškilmingas Verbų šventės pamaldas su procesija ir giedojimais. Žemaičių Katedroj Kaune. Kiek tos dienos pamaldose ir giesmėse grožio, kiek ten poezijos, kiek prakilnių jausmų! Begčiau pėsčias už 20 mylių, kad tik mano mylimas pamaldas šiandien pamatyčiau.

— Šiandien ypač man buvo sunki diena kalėjime — negalėjau net paprastų šv. Mišių atlaikyti. Kokios turtingos Verbų sekamdienio šv. Mišios. sudie tam viskam! Trūnėk sau dvokiančiam, drėgnam, šaltam kalėjimo kambary — ir tiek. Visada užrakintas, geležimis iš visų pusių suspaustas, saugojamas dieną ir naktį. O už ką? Už gerą žmonėms darbą, už Tėvynę, už laisvės skelbimą!... Kur teisingumas, kur įstatymai, kur žmoniškumo jausmas? Kiek dvasinės gerybės, kiek dvasios turto aš šiandien, nustojau? Bet tai dėl Lietuvos. Taip tur būt laimė man lėmė. Priimu tai iš Jo paskyrimo be murmėjimo, be skundų. Atvirkščiai, galiu pasakyti, priimu su džiaugsmu ir meile, nes noriu dėl tėvynės dirbti. Prisiminiau senovės akmenį su parašu: "Pro patria molor" — "Už Tėvynę dilstu". Tėvynės labui ir aš nesigailėjau gyventi kietame kalėjimo režime. Lai gyvuoja Nepriklausoma Lietuva! Valio!"

Didysis pirmadienis

"Šiandien kažkokia baimė mūsų dvasią slėgia, — rašo kun. Penkauskas. — Kieme mačiau padidintą sargybą. Kanceliarijoje visą dieną stovėjo didelis milicijos būrys. Vakare anksčiau buvo patikrinimas... Tur būt bijomasi komunistų-anarchistų užpuolimo, kurių daug, kaip girdėti, paėmus vokiečiams Rostovą, Ekaterinoslavą, atvyko į Voronežą".

Didysis antradienis

"Šiandien anksčiau leido mums pasivaikščioti. Vaikščiojom apie dvi valandi. Diena buvo labai graži, saulė taip švietė į naują sniegą, kad net mūsų akys, pripratusios prie tamsos, pradėjo ašaroti. Kai po pasivaikščiojimo sugrįžom į savo tamsius urvus, kelias minutes nieko negalėjom matyti.

Per pietus gavome iš M. Sležvičiaus laišką, kuriame jis pranešė, kad mūsų paliuosavimo laikas dar neatėjęs. Po šitos žinios dar labiau susirūpinome, ūpas krito.

Didysis trečiadienis
Kovo 27 d.

Voronežo lietuvių paliuosavimu iš kalėjimo daug rūpinosi patys kalinamieji ir daug pastangų darė like laisvieji tėvynainiai, ypač prof. J. Jablonskis ir moksleiviai ateitininkai, tremtinių remiami. Daug buvo paduota bolševikų valdžiai prašymų, daug buvo ir rusų laikraščiuose parašyta apie lietuvių kalinių nekaltumą, bet visos pastangos kalinių likimo nelengvino. Buvo laukiama, kad po didelio mokinių G. ir V. pasirašyto ir *Izviestijoje* atspausdinto kaltinamojo akto "Lietuvos reikalų komisarijatas" (Kapsukas, Aleksa, Plepys) paskirs kaliniams teismą. To teismo kaliniai nebijoje, o laukė, nes iš tokio apkaltinimo nesunku buvo išsiteisinti. Bet bolševikai, numatydami su tuo apkaltinimu nieko nepešę, su teismu vis delsė: tai esą Mickevičius-Kapsukas Petrograde užlaikęs tarybos raštą, tai laukiama Z. Aleksos į Voronežą atvažiuojant. Pagaliau prieš Velykas Plepys ir jo padėjėjai buvo labai užimti komunistų-anarchistų gaudymu ir neturėjo laiko teismo rengti. Taip, to teismo ir nesulaukta.

Kaliniai ryžosi kaucija pasiliuosuoti. Bolševikai už užstatą sutiko paliuosuoti. Plepys užprašė 20,000 rublių. Derybose dėl

kaucijos sumažinimo kalinių pusę atstovavo pastorius Jakūbėnas ir p. Šepetienė. Per tas derybas Plepys nusileido iki 10,000 rublių. Bet kaliniai nė tokios sumos negalėjo sudaryti. Tada atėjo kaliniams į pagalbą Voronežo lietuvis K. Liaudanskas, kuris buvo didelis Voronežo kavinės ir cukrainės savininkas, sutikdamas užstatyti savo Voronežo priemiesty esančius namus, įkainuotus 5,000 rublių. Kitus 5,000 rublių laisvieji lietuviai surinko. Su K. Liaudanskio namų įkeitimo aktu ir 5,000 rublių kišenėj nuėjo kalinių atstovai pas Plepį. Bet bolševikai tokio užstato nepriėmė. Esą, namai jiems naudos neduos, juos norima tik prigauti. Tokiu būdu šis pasiliuosavimo sumanymas griūva...

Atėjo žinia, kad atvažiuoja į Voronežą žiaurusis Lietuvių Tarybos priešas Z. Aleksa, kad jis pranešęs Plepiui, jog reikia lietuvių kalinių bylą panaikinti ir kalinamieji nubausti administratyvine bauda po 3 mėnesius kalėjimo. Ir iš tikrųjų toks Z. Aleksos įsakymas buvo Plepiui duotas. To įsakymo raštą matė Plepio bute (Bristolio viešbuty) J. Yčas. Kas po trijų mėnesių gali būti, nežinia. Bolševikai lengvai gali savo nutarimus kaityti.

Tokia žinia labai erzino ne tik kalinius, bet ir laisvuosius Voronežo lietuvius, kurie kaliniais rūpinosi. Pagaliau, pasiryžta J. Yčas su keliais lietuviais, į nieką neatsižvelgiant, kalinius paliuosuoti. Jie pasamdo advokatą A. Ilves. Po didelių pastangų buvo išgautas iš Plepio raštas kalinius paleisti. Ir tas raštas buvo gautas *1918 m. kovo 27 d. — didįjį trečiadienį — 11 val.* Tas raštas kaštavo 15,000 rublių: 10,000 rublių buvo duota Plepiui, 3,000 rublių įnešta kaip užstatas į Voronežo Darbininkų kareivių ir valstiečių atstovų Tarybos kasą ir 2,000 rub. sumokėta advokatui Ilves'ui.

Iš kalėjimo išėjimą taip kun. Penkauskas aprašo:

— Šiandien (III.28) apie 11 val. 30 min. ateina kalėjimo sargų vyresnysis ir praneša apie mūsų paliuosavimą., Pasidarė visame "lietuvių koridoriuje" šauksmas, klyksmas. Seni ūsuoti vyrai tą valandėlę rodėsi mažais vaikais: trypė kojomis, plojo rankomis, rėkė, dainavo. Liepta tuojau kraustytis. Pasiėmę savo švarkus ir susirinkę kitus niekniekius, uždainavom paskutinį kartą: "Tak za soviet rabočych deputatos!" ir taip apleidome nevaišingus namus. Kad nei mūsų priešai į juos nepatektų! Sugaišom dar pusvalandį kalėjimo kancaliarijoje ir dar pietų metu kiekvienas

parvykome į savo namus. Kiek namuos buvo linksmybės, kiek malonumo!"

Velykos

Velykos Voronežo lietuvių kaliniams buvo linksmos. Visi buvo laisvi. Moksleiviai kaliniai abiturientai rengė ir laikė matūrinius egzaminus. Kaliniai mokytojai po kalėjimo vargu ilsėjosi. Kun. M. Krupavičiaus po sunkaus kryžiaus kelio šv. Velykas jau brangioje Lietuvoj, Utenoj, sutiko.

Filed in 411 pat

Kas daugiausia Voronežo kaliniais rūpinosi?

Pirmoj vietoj reikia statyti senelį Joną Jablonskį. Jo rašymas apie kalinius įvairiuose rusų laikraščiuose, gali būti šiek tiek pabudino Plepio ir Ko. sąžines. Jis nuolat žinių atsiųsdavo kaliniams. Jis telkė apie save moksleivius ateitininkus ir jiems vadovavo kaliniam padėjimo ir paliuosavimo darbe. Jablonskis ne kartą yra ateitininkų darbus aukštai iškėlęs. Ypač patiko J. Jablonskiui ateitininkų varoma propaganda ir griežta kova su bolševikuojančiais už nedelsiamą grįžimą į Lietuvą.

Be Jablonskio daug rūpinosi kaliniais ir kiti vyresnieji lietuviai patrijotai.

Negalima čia nesuminėti moksleivių ateitininkių, kurios ypač daug kalinių niūrų, nuobodų gyvenimą švelnino. Kaliniai dažnai su dėkingumu prisimena V. Bakšytę-Karvelienę, Ag. Sabaliauskaitę-Milčiuvienę, Kaupelytę-Ragaišienę, V. Jonuškaitę, Petrauskaitę, Gruzdaitę ir kt.

Voronežo kaliniai Lietuvių Tarybos nariai, išėję iš kalėjimo visai laisvi nebuvo. Jie po kartą savaitėj turėdavo eiti bolševikams pasirodyti. Ir tas tęsėsi iki jie iš Voronežo išvažiavo.

IŠ PERSPEKTYVOS

A. ALBUŠIS

Iš perspektyvos žvelgiant išeivijos lietuvių visuomeninis ir kultūrinis gyvenimas toli gražu nėra apsnūdęs. Eina laikraščiai ir žurnalai, leidžiamos knygos, rengiami kongresai, suvažiavimai, dainų ir šokių šventės, koncertai, baliai ir t.t. Dar juda ir senimas ir jaunimas, dar veikia ir VLIKas, ir ALTas, ir LB. Tiesa, nei visas veikimas, nei atskiri jo momentai nėra vienokios vertės. Yra net ir gerokų šūvių pro šalį ir didelių žingsnių šalia kelio. Iš perspektyvos, žinoma, net ir mažutės, dalykai atrodo aiškiau arba bent kitaip. Žemiau prisimename tai kuriuos dalykus, kaip tik iš tokios mažutės perspektyvos.

1.

Pirmon galvon menasi dvi Lietuvių Bendruomenės politinės konferencijos. Prieš komentuojant — įžangėlė. Jau ne nuo dabar lietuvių visuomenėje buvo diskutuojami politinės laisvinimo vadovybės klausimai. VLIKas remdamasis savo prigimtimi, turimu autoritetu ir krašto mandatu, visai teisingai laikosi nuomonės, kad laisvinimo vadovybė jam priklausanti. Savo ruožtu ir ALTas teigė savo pirmenybę Amerikoje, laikydamasis savo prigimties ir ankstyvo susitarimo su LB dėl veiklos sferų pasidalinimo.

Pastaroji, gi, netilpo savo prigimties ribose ir vis krypo ne tik į politinį darbą, bet ir jam vadovavimą. Ne vienas vadinamasis bendruomenininkas tiesiog negalėjo nusėdėti "kultūriniam darže", taip vieną ir kitą traukė "politiniai sodai" ir juose "uždrausti vaisiai". Nei girdėti nieks nenorėjo apie tai, kad politinis momentas įneš į vieningą Bendruomenę politinio skirstymosi elementą, bereikalingas varžybas su politiniais veiksniais ir, svarbiausia, milžinišką darbą ir atsakomybę, šalia jau turimų. Bendruomenės politiniai "specialistai" tarė, kad politinis darbas Bendruomenėje nebus skaldantis, varžybų negali būti, nes Bendruomenė esanti virš visko, o darbo jai atliksią daug daugiau, negu anie "pasenę" ir "nukaršę" veiksniai.

Taip save įsitikinusios ir PLB, ir JAV LB susidarė stambokas visuomeninių reikalų komisijas ir kibo į darbą. Jau nuo seniau

LB buvo paskyrusi savo "atstovus" prie Valstybės Departamento ir Jungtinių tautų, tad "darbas" jau buvo pradėtas. Pasijuokusios iš VLIKo ir ALTo, kurie nieko kito nemoką, tik susirinkti be galo "nuobodiems" ir "nekūrybingiems" metiniams suvažiavimams, abi komisijos tarė sušauksiančios tokias politines konferencijas, kurios, jei Lietuvos ir neišlaisvins, tai bent bus tokios, kokių Amerikos lietuviai dar neregėjo.

Pasakyta — padaryta. Jau trys tokios konferencijos buvo. Tačiau, vaje, nei jos pavergtos Lietuvos neišlaisvino, nei ypatinga kūrybine audra nusiautė lietuvių išeiviją. Iš tikrųjų, tai buvo eilinės būrio žmonių konferencijos, kokias įvairiausios lietuvių organizacijos turi kasmet.

Pažadėję pačius gudriausius ir įtakingiausius Jungtinių Valstybių politikus kalbėtojais, rengėjai vos įstengė pateikti penktos ar šeštos eilės valdininkus, kurie nepasakė nei dviejų žodžių, kurie būtų nauji ar nežinomi. (Jonas Nasvytis, Clevelando lietuvių demokratų lyderis, prieš kelis metus pats vienas suruošė pavergtųjų tautų klausimams svarstyti konferenciją, kurioje kalbėjo iš Vašingtono atvykę trys valstybės sekretoriaus pavaduotojai — Assistant Secretary of State).

Pažadėję kažkokius nebūtus lietuvius kalbėtojus, rengėjai turėjo, tiesa, kompetetingus paskaitininkus, kurie tačiau paskaitas skaito neviename lietuviškame renginyje.

Pažadėję nustebinti "navatnybėmis", rengėjai net formato negebėjo pakeisti, o rezoliucijos nei nago juodimu nesiskyrė nuo tūkstančių kitų mūsų priimamų rezoliucijų.

Išvados — kelios. Viena, žiūrint į kitų daržą, jis vis atrodo ar žalesnis, negu yra, arba rudesnis, negu yra. Bendruomenė buvo tokia "kūrybinga" kritikuodama VLIKą ir ALTą, jog rodėsi pati griebusi darbo "kalnus nuvers". Deja, kalnai tebestovi.

Antra, daug lengviau "atstovus" prie ministerijų skirti, negu darbą dirbti. Net ir konferencijos, kurios turėjo būti tokios skirtingos, išėjo tokios panašios į visas kitas. Iš tikrųjų tai nebūtinai blogas ženklas.

Pagaliau iš viso būtų įdomu sužinoti, ką komisijos daro. Jau ilgesnis laikas, kai apie jas beveik nieko negirdėti. Ak, kaip lengva kitų akyse krislelį pamatyti ir kaip sunku savoje net rastą pajausti...!

2

Gyveno kartą karalius, kuris turėjo vieną labai artimą dvariškį, kurį labai mėgo ir jam nieko negailėjo. Jis viską galėjo ir buvo didžiai galingas. Vieną kartą būrelis prispaustų kaimiečių sukrapštė paskutinius centus (gal dolerius, gal ir dešimtis tūkstančių dolerių), davė galingajam dvariškiui, kad šis užtartų juos pas karalių. Tačiau iki šiol niekas neatsitiko, o pinigų taip ir nėra...

Koks nors "politinis stebėtojas" jau taria, kad kalbame apie Valiuko - Nixono santarvę. Deja, ne. Tiesa, atvejis panašus, bet kalbame apie Pete Hanaford kompaniją, prez. Reaganą ir mūsų vakariečius kovotojus.

Rodos tik vakar (pernai, užpernai...) skaitėme laikraščiuose, kad Pete Hanaford Antano Mažeikos ir kitų padedamas, per dvi savaites kone visą Lietuvą išvaduos. Jam tik reikia keliasdešimt (o gal kelių šimtų) tūkstančių dolerių. Esą, tai modernus laisvinimo būdas, ne toks, kokį naudoja VLIKo ir ALTo neprofesionalai "seneliai" (Ir vėl "seneliai"! Prieš beveik 40 m. fronto bičiuliai taip juokėsi iš krikščionių demokratų. Jau 20 metų, kai LKDS pirmininkai vis smarkokai jaunesni už LFB pirmininkus. Jau 20 metų, kai frontininkai apie senelius nekalba, nebent apie savo senelius...) Esą, kai profesionalai Lietuvą laisvins, viskas bus kitaip (Tai kun. Šarausko įpiršta mintis).

Tik kažkas jau visi metai ar daugiau kaip netvarkoje. Lietuva, dideliam mūsų skausmui, tebėra užgrobta, o Pete Hanaford taip dingo nuo lietuviško horizonto, kad nei su žiburiu jo rasti negalima. O gal naujas profesionalus laisvinimo būdas slaptas? Gal dėl to laikraščiuose apie jį nė šnipšt?

3

Buvo laikas, kai spaudoj ir susirinkimuose lietuviai dažnokai svarstydavo ir net gerokai apsiginčydavo dėl važinėjimo į pavergtąją Lietuvą, santykių su kraštu klausimais bei bendradarbiavimo su okupantu ar jo statytiniais problemomis. Tačiau nėra tokios aktualijos ar problemos, kuri būtų dėmesio centre visą laiką. Neišbuvo dėmesio centre ir santykių klausimas. Tik, deja, ne dėl to, kad mes jį bent patenkinamai išsprendėme.

Tebėra ir šiandien ne vienas vad. kultūrininkas, kuris už leidimą išleisti Lietuvoje savo knygą ar suruošti kokią parodėlę vos ne dvilinkas lankstosi okupantui ir jo statytiniams — tautos

išdavikams, kad net kartu darosi. Be gėdos tokie užsičiaupia burnas, užsimerkia akis ir užsikiša ausis, kad nematytų, negirdėtų ir nereikėtų kalbėti apie pavergtosios tautos kančią...

Nuostabu, kad šiandien jau nė laikraščiai, nė susirinkimai tokių atvejų lyg nemato, lyg negirdi. O vistik ir šiandien bendradrbiavimas su okupantu yra nemažesnis lietuviško intereso išdavimas, kaip buvo ir prieš dešimtmetį.

Juk pavergtoje Lietuvoje ne tik niekas nepasikeitė gerojon pusėn, bet yra ženklų, kad padėtis net pablogėjusi. Kun. Svarinskas pūna kalėjime tik dėl to, kad gynė tėvynės ir Bažnyčios teises. Kun. Tomkevičius pūna kalėjime už tą patį. Kalėjimą ir tremtį kenčia šimtai lietuvių, kurių vienintėlis nusikaltimas yra Dievo ir tėvynės meilė. Helsinkio nutarimams sekti komtetas išvaikytas. Tikinčiųjų teisėms ginti komitetas išvaikytas. Bažnyčia persekiojama. Tikintis jaunimas persekiojamas. Ir taip be galo.

Naujos informacijos iš tikrųjų neatskleidžia nieko naujo. Jos tik patvirtina seniai žinomus tragiškus faktus. Pastarieji pabėgėliai — latvis, buvęs KGB agentas ir Latvijos Rodinos vadovas ir estas, Estijos teisingumo ministerijos valdininkas, tik patvirtina tą, ką turėjusieji akis ir ausis jau seniai matė ir girdėjo. Didelė KGB veiklos dalis yra kaip nors sugniuždyti baltiečių išeivių veiklą. Tam nesigailima nei pinigų, nei pastangų.

Todėl tie, kurie Vilniuje puotauja su Rodinos ar kitokiais šiandienos ponais, turėtų atsiminti, kad kitoje gatvėje KGB rūsyje ar kalėjime kenčia tie broliai, kurie neparsidavė už gardesnės duonos kąsnį ar sriubos šaukštą ir nepardavė savo sąžinių už kokią knygpalaikę ar teplionę...

4

ALTui ir Bendruomenei eilę metų pešiojantis. turbūt abiems organizacijoms nelabai užkliuvo vienas įdomus ir svarbus faktas: labai didelė Amerikos lietuvių dauguma yra toli už jų abiejų veiklos orbitos.

1980 m. JAV cenze lietuvių kilmės amerikiečiais užsirašė netoli milijono žmonių. Vieni jų tarė esą kilę iš abiejų lietuvių tėvų, kiti turį tik vieną (tėvą ar motiną) lietuvį. Tai nepaprastai svarbus faktas, nes surašymas yra laisvas ir tų žmonių niekas nevertė lietuvių kilmės amerikiečiais prisipažinti. Tačiau kiek iš tų lietuvių skaito lietuviškus laikraščius ar anglų kalba leidžiamus

lietuvių leidinius? Kiek iš jų nusiperka ir paskaito nors vieną lietuvišką knygą metuose? Kiek priklauso bent vienai lietuviškai organizacijai?

Prof. Kazys Pakštas jau prieš 25 metus tarė, kad tokių lietuvių yra gal vos 80,000. Šiandieną gal tik 40,000. Taigi tik 5% visų lietuvių kilmės žmonių. O kur 95% likusiųjų. Argi jie visi iš tikrųjų yra tik mirusios sielos? Pabaltinti lietuvybės grabai? Tikriausiai ne. Bet tuomet, kodėl niekas jais nesirūpina? Nebando grąžinti juos į lietuvišką orbitą, įpiršti knygą, laikraštį?...

Turbūt nėra abejonės, kad čia tiesioginė ALTo ir LB sritis. Gal daugiau LB, nes šioji pasinešusi atstovauti visus lietuvius. Tačiau iki šiol beveik nė ženklelio, kad šiam misijiniam reikalui LB ar ALTas būtų skyrę ypatingesnio dėmesio. Laiko ir išteklių užtenka "atstovybėms" prie JT ir valstybės departamento išlaikyti, mokslo simpoziumams sponsoriuoti, politinėms konferencijoms ir kongresams šaukti, visokeriopoms premijoms finansuoti, bet 95% lietuvių reikalui nė dolerio, nė valandos! Ak, tiesa, laiko yra marios ir begaliniams ginčams, tik nėra tarnauti lietuviams pačia gražiausia to žodžio prasme.

5

Pinigų tausojimas, biudžetinis išmintingumas, finansinis konservatyvumas, prioritetų nustatymas — tai vis nemažos dorybės, kuriomis nedaugelis tepasižymi. Gal ant popieriaus nevienas dar šiaip taip subalansuoja esamus resursus, bet realiame gyvenime tokis balansas tik popieriuje ir teegzistuoja.

Nesame tos taisyklės išimtis ir mes lietuviai. Pinigų vis trūkstant patiems svarbiausiems uždaviniams atlikti, ne kartą desperatiškai tariame, kad reikia super-biudžeto, kuris nustatytų mūsų finansinius prioritetus visai išeivijai. Tariame, kad taip būtų surenkama daugiau pinigų ir tie patys išleidžiami, kur jų daugiausiai reikia. Gal taip ir gal ne. Iš tikrųjų kartais net desperatiškai bandome racionalizuoti savo finansinį elgesį. Tariame, kad tos ar kitos išlaidos yra beprasmės ar mažaprasmės, etc.

Iš to taško žiūrint, jau ne kartą buvo kritikuota lietuvių opera, dainų ir tautinių šokių šventės ir kai kurie kiti išlaidingesni renginiai. Tariama, kad tie pinigai išleisti kitam tikslui būtų daug naudingesni, daug daugiau gero atlieką.

Negalima sakyti, kad tokiuose teiginiuose nebūtų kiek tiesos.

SPAUDOJ ir Gyvenime

PO 70 METŲ

Šiemet jau sukako 70 metųnuo Lietuvos nepriklausomybės atstatymo. Visose laisvojo pasaulio lietuvių kolonijose šią šventę jau atšventėme. Kai kur net iškilmingiau kaip dera apskritų metų sukakčiai. Tačiau daugelyje vietų tai darėme trafaretiniais minėjimais, kurie jau "nusisėdėję" ir bent kiek nuobodūs. Žmonių tuose minėjimuose buvo irgi truputį mažiau, bet tas suprantama. Vyresnioji karta mažėja, o jaunimas jau sunkus prikalbinti. Jie teisinasi, kad minėjimai nuobodūs ir juose nedalyvauja, nepagalvodami, kad gal jei jie dalyvautų ir minėjimai būtų geresni.

Tačiau jaunimas tam tikros racijos turi. Mūsų Vasario 16-sios minėjimai dažnai yra per ilgi, apkrauti bereikalingomis kalbomis, sveikinimais, proklamacijų skaitymais ir vadinamąja menine programa, nežiūrint, ar ji tikrai meninė ar ne. O dargi reikia ir gyvenamojo krašto

---

Juk tiesa, kad išleidžiame nemažai operai, o stalčiuose tūno ne vienas veikalas, kurio išleidimas būtų naudingas. Tiesa, kad lituanistikos katedra brangi, o VLIKui ir ALTui reikėtų padvigubinto biudžeto. Panašių palyginimų galėtume rasti ir daugiau.

Tačiau prieš kritikuojant save ir kitus, būtinas labai realus žvilgsnis į visą šią finansavimo problematiką. Iš vienos pusės labai sunku nustatyti, kas lietuvių visuomenei svarbu, svarbiau ir svarbiausia. Iš kitos, ir truputį pasiblaškydami, bendriesiems reikalams surenkame vistik nemažas sumas pinigų. Pagaliau, ir tai turbūt svarbiausia, pinigų sulaikymas nuo vieno dalyko, nebūtinai padidins lėšas kitam reikalui. Tai labai svarbus gyvenimiškas faktas. Patirtis rodo, kad nuo vieno dalyko — tikslo nutraukti pinigai niekuomet nėra surenkami kitam tikslui. Dalis jų, ir gal nemaža dalis, visuomet dingsta.

Kaip tik todėl gal geriausiai remti kiekvieną gerą lietuvišką projektą, net jei jis ir nėra pirminės svarbos. Kitaip tie pinigai iš viso dings visuomenine prasme ir vieton teikę pirmenybes, mes karpysime galimybes. Kitais žodžiais, bet koks geras užmojis yra bendrojo gėrio dalis, o tokio užmojo nebuvimas — tokio gėrio sumažinimas.

piliečiams ko duoti (o jų būna du ar trys), tad ir ta kalba skaitoma ir kalbama. Štai kodėl tie minėjimai ir ištysta iki 3 - 4 valandų.

Kai kur protingi žmonės taria, kad ši problema yra lengvai išsprendžiama tuos minėjimus perskeliant: JAV vieną jų ruošiant amerikiečiams, o kitą sau — lietuviams. Amerikiečiams toks minėjimas galėtų būti "cocktail party" forma, jiems geriausiai tinkamu laiku, nevarginant jų nei ilgomis kalbomis, nei menine programa. Miesto centro viešbutyje rengiamas tokis priėmimas mielai patrauks amerikiečius ir kitus svetimtaučius be jokio išsisukinėjimo.

Savo ruožtu savybinis minėjimas būtų pusiau trumpesnis ir tokis, kuris tinka patriotinei šventei. Juk Lietuvos nepriklausomybės šventė ir turėtų būti mūsų tautinės atgaivos šventė ir mūsų patriotizmo demonstracija. Deja, mūsų "valdžias" sunku įtikinti. Jos dažnai laikosi "kietai" ir minėjimai bando duoti visiems po truputį. O tie trupučiai taip ir ištįsta į nesibaigiančias valandas. Tebūnie.

Dabar grįžkime į pirminį šio rašinėlio tikslą. Jis gi, bent kiek kitokis, nors ir esmingai liečiąs Vasario 16-ją. Kaip paprastai, ir šiemet pasirodė vienur kitur balsas, kad minint Lietuvos nepriklausomybės **atstatymą** reikalinga paminėti ir Lietuvos valstybės **sukūrimą**, taigi, karaliaus Mindaugo pastangas kuriant valstybę. Tai iš tikrųjų nėra bloga mintis. Juk mes turime didžiuotis savo valstybės senumu ir lietuviškojo valsytingumo laimėjimais. Lietuva neprasidėjo prieš 70 metų, bet prieš 700 metų ir tas faktas negali būti panaikintas ar užmirštas.

Tačiau šioje vietoje dera būti atsargiems, kad besidžiaugdami valstybės kūrimu, neužmirštume atstatymo gilios prasmės. Iš tikrųjų Vasario 16-ji nėra tik data, tik nepriklausomybės atkūrimo fakto prisiminimas. Tiesa, atkūrimas jau pats savyje yra prasmingas faktas, bet iš tikrųjų jis savyje slepia daug gilesnę prasmę.

Pirma, jis labai vaizdingai liūdija lietuviškojo valstybingumo atgaivą ir atsinaujinimą. Valstybingumas lietuviuose brendo ir bujojo Didžiosios Kunigaikštijos rėmuose per kelis šimtmečius ir tik Rusijos okupacijos buvo prislopintas. Nepriklausomoje Lietuvoje jis vėl skleidėsi ir žydėjo.

Antra, vasario 16-ji atskleidė lietuvių tautai, lietuvių politinei bendruomenei demokratijos grožį. Istorijos būvyje Lietuva, kaip ir kitos to meto valstybės, buvo monarchija, gi atsikurianti ji jau tvirtai pasuko demokratijos keliu. Tiesa, neilgam, bet ir tas trumpas demokratinis laiokotarpis buvo giliai prasmingas. Pati didžioji valstybinio rūmo dalis buvo pastatyta kaip tik šiame demokratiniame periode: sukurta konstitucija, pravesta žemės reforma, išleista eilė pagrindinių įstatymų. Užveistas demokratijos žiedas vėliau kiek apvyto, bet niekuomet nesunyko.

Trečia, Vasario 16-ji liūdija lietuvių tautoje liaudies primatą. Lietuvos aristokratija sandėrio su lenkais metu pamažu nutautėjo, o rusų okupacijos metais ir visai išnyko lietuvybei. Tačiau kraštas neilgam liko be savo šviesuomenės, be vadų. Jie kilo iš sveikojo tautos sluogsnio, iš užgožtos, tamsios ir suvargintos liaudies. Tik jų širdyse visų pirmiausiai atgimė ir lietuvybė ir galiausiai nepriklausoma valstybė. Šitoksai atgimimas iš liaudies buvo Lietuvai palaimingas, nes jos naujosios šaknys buvo grynai lietuviškos, nepakastos svetimų kultūrų šalnų.

Ketvirta, Vasario 16-ji žymi ir lietuviškosios kultūros atgaivą, geriau tariant, jos klestėjimą. Juk istorinė Lietuva iš kultūrinio taško nebuvo progresyvi valstybė. Vilniaus universitetas gal buvo tik vienas iš nedaugelio žibintų kultūrinėje padangėje. Visa kita daugiau rėpliojo negu šuoliais lėkė. Tik nepriklausomybė sudarė ir tinkamas sąlygas ir suteikė impulsų savai kultūrinei kūrybai gražiai išsiskleisti moksluose ir menuose.

Pagaliau penkta, Vasario 16-ji žymi ir tuometinio jaunimo subrendimą ir tautinės sąmonės kokybę. Tą mes neretai šiandien užmirštame. O juk viso atkuriamojo ir kūrybinio darbo didelė dalis buvo dirbama jaunimo. Jauni buvo ir Seimų nariai, ir laisvės kovų savanoriai, ir naujieji ūkininkai, ir valdžios aparato vairuotojai. Jie kūrė Lietuvą ant savo jaunų pečių ir jų keliai nepalinko. Tai ypatingas pavyzdys šiandienos jaunimui.

Tik čia ir glūdi Lietuvos nepriklausomybės atstatymo giliaprasmiškumas. Tad minėdami Vasario 16-ją prisiminkime ir valstybės sukūrimą, bet jokiu būdu ne jos atstatymo sąskaiton. Po 70 metų Vasario 16-ji ir toliau yra pati prasmingiausia tautinė šventė, giliai įsišaknijusi mūsų tautos širdyje.

RUDŽIŲ PAGERBIMAS

LKDS centro komiteto pirmininkas inž. Antanas Rudis ir BALFo piormininkė Marija Rudienė jau galėtų poilsiauti po labai plačios veiklos įvairiose visuomeninio darbo plotmėse. Tačiau jiedu ir toliau pluša, dirba, juuda, skleisdami apie save maloniai gaivinančią šviesą ir sėdami gėrio sėklas. Nenuostabu tad, kad šiemet sausio 10 d. čikagiškė visuomenė jiedu pagerbė iškilminga puota, dalyvaujant šimtams iškilių Čikagos veikėjų, tarp jų vysk. Vincentui Brizgiui, prel. dr. J. Prunskiui, Stasiui Piežai, garbės konsului V. Kleizai ir kt.

Plačiau apie abiejų Rudžių darbus kalbėjo jų senas bičiulis žurnalistas Stasys Pieža, suglaustai aptardamas jų darbus tautos, Bažnyčios ir žmogaus srityse. Jis prisiminė A. Rudžio darbus Lietuvą laisvinant (ALTo pirmininkas, Kersteno komisijos spiritus movens) bei jų abiejų

nesiliaujančią veiklą pabėgėlių rėmimo srityje. Visa tai buvo ir yra daroma Dievo garbei ir tautos gerovei.

Jiedu ir šiandien nenuilstamai dirba. Štai inž. A. Rudis praeitą spalio mėn. lankėsi Europoje krikščionių demokratų veiklos reikalais. Briuselyje jis buvo susitikęs su Krikščionių Demokratų Internacionalo generaliniu sekretorium, o Strasburge su Europos parlamento vadovais. Po to nuvyko į Romą, kur matėsi su Pasaulio Krikščionių Demokratų Internacionalo vadovybės nariais. Kelionėje jį lydėjo LKDS vicepirmininkas inž. Adolfas Venskus iš Paryžiaus, o Romoje dar ir prel. L. Tulaba.

Buvo ir gausių sveikinimų raštu, tarp jų ir kardinolo Čikagos arkivyskupo Bernardin, kuris ypatingai pabrėžė Rudžių apdovanojimą Popiežiaus ordinais bei savo džiaugsmą lietuvių krikščionybės jubiliejaus minėjimais.

Į visus sveikinimus labai nuoširdžia ir jautria kalba atsakė Marija Rudienė, dėkodama už pagalbą dirbant Balfe ir kitur.

Pokylis praėjo išskirtinai pakeltoje nuotaikoje ir sklandžiai. Jį sužuošė platus visuomenės komitetas, vadovaujamas Irenos Kriaučeliūnienės, o vadovavo Jolita Kriaučeliūnaitė. Dalyvavo apie 650 svečių.

KELIOS MINTYS MOTINOS DIENOS PROGA

Motinos diena nėra tik šiaip sau šventė ir tokia neturėtų būti. Nors ji kaip šventė nėra ypatingai sena, bet ji yra ypatingai prasminga. Ji nors kartą metuose bando išskirtinai pabrėžti ir išryškinti motinystės idėją ir jos mistiką. Sakau mistiką, nes motinystė nežiūrint filosofų mąstymo ir poetų gražiausių posmų, dar nėra išsemta ir greičiausiai niekuomet nebus. Motinos ir vaiko santykį mes bandome išmąstyti, bandome įvairių menų kalba išsakyti, bet ji ir toliau lieka neišmąstyta ir neišsakyta. Gal dėl to, kad motinystė yra mūsų pačios egzistencijos esminė dalis. Mes visi į šį pasaulį atėjome per motiną. Dar daugiau. Ir mūsų išganymo pačiose gelmėse yra motinystės idėja. Kristus pasaulio išganyti galėjo ateiti įvairiais būdais ir formomis. Jis galėjo kilti iš degančio krūmo, ar ateiti per perskirtą jūrą, ar perkūnu ir žaibais. Ar dar kitaip. Tačiau jis atėjo į žmoniją, kaip ateina kiekvienas žmogus — per motiną. Dievas mums atsivėrė ne kitaip, bet tik moterystės mistikoje, motinystėje, tuo ją pašventindamas ir pakonsekruodamas visiems amžiams iki istorijos pabaigos. Ir Kristaus paskutinė misija šiame pasaulyje kaip žmogaus buvo rūpestis savo motina. Jau ant kryžiaus kabodamas, atpirkimo dramos paskutinėse minutėse, jis pavedė ją šv. Jono Apaštalo globai. Jo žemiško gyvenimo paskutinė mintis buvo apie savo Motiną...

Nieko nėra sunkiau, kaip ruošti žodį, kalbelę apie motiną. Iš vienos pusės tai tema, kurią kiekvienas norime kuo kruopščiausiai paruošti. Pati tema mūsuose sukelia pačius jautriausius ir pačius geriausius jausmus. Norime, kad tas žodis būtų toks, kokio dar niekas neparašė, kokio dar niekas niekada nepasakė. Ir kaip tik todėl yra baisiai sunku, nes jautriausi poetai yra jau seniai išdainavę gražiausius posmus, muzikai sudėlioję pačius gražiausius garsus, dailininkai vaivorykštėse supynę pačias gražiausias spalvas — ir vis motinai, jos garbei, jos džiaugsmui, jos šlovei...

Motinystė mums visuomet atsiveria įvairiose savo dimensijose, nes ji nėra tik vieno matmens idėja. Pačia pirmąja ir giliąja prasme ji yra santykis tarp dviejų visiškai atskirų asmenybių — motinos ir vaiko, tačiau santykis, kokio nėra niekur kitur, jokioj kitoj plotmėj. Gal dėl to, kad vaiko ir motinos santykis yra pažymėtas meile, kuri arčiausiai priartėja prie tobulos meilės idealo — paties Dievo. Visuose žmonių santykiuose jokis nėra priartėjęs prie tobulos meilės kaip motinos meilė savo vaikams. Amerikiečiuose yra toks posakis — jo veidas yra toks, kokį tik motina gali mylėti. Tai vienas iš tobulesnių motinos meilės aptarčių, ryškinąs motinos meilės nesuinteresuotumą, ne materializmo, ne fizinę jos išraišką, bet didžiosios meilės atšvaitą.

Tik motinos meilė pralaužia ir žiauriausio kriminalizmo rėmus, ir bjauriausio nusikaltimo dimensijas — ne juos pateisina, bet visai paprastai pralaužia ir pakyla į mistikos plotmę.

Vaikų auklėjime ir mokyme motinystė ir motina atsiskleidžia kaip kultūros ir civilizacijos kūrėja. Istorija mus moko, kad už daugelio galingų valdovų ir vadų pečių stovėjo ir stovi moteris. Tačiau už kiekvieno žmogaus — moters ir vyro — pečių, už jų atsiekimų ir jų kūrybos stovi visų pirmiausiai motina. Jei krikščionybė yra toji istorinė energija, kuri keičia žemės veidą ir žmonių širdis, tai motinos yra tieji laidai, kuriais ši istorinė ir dieviškoji energija kursuoja ir pulsuoja. Pasaulis per motiną ne tiktai vis atsinaujina, bet per motinystės meilės mistiką artėja į Kūrėją Dievą. Pačia giliąja prasme motina yra ne tik mūsų vartai į pasaulį, ne tik jo kultūros ir civilizacijos kūrėja, bet ir vartai į dangų, į mūsų galutinį ir amžiną tikslą.

To nepakeičia ir tos nesibaigiančios baisenybės, kurias žmonės užsikrauna sau ir kitiems. Kaip negalima blogį kildinti iš Dievo, kuris yra gėrio įsikūnijimas, taip negalima kaltinti motinos, per kurią jis neateina. Vis atsinaujinantis blogis pasaulyje ne tik neateina per motinas, bet yra tam tikra prasme motinystės liūdytojas. Motinos meilę laužiantis blogis yra tos meilės patvirtintojas.

Neužtemdo motinystės gėrio ir grožio nei tos moterys, kurios šventą motinystės msitiką iškeičia į kūno malonumus, šunų ir kačių "meilę"

ar materialines gėrybes. Ir šios prigimtinės nuokrypos tam tikra prasme tik patvirtina motinystės didybę ir prasmę.

Gal tu ir aš — motinos ir vaiko santykis yra mums maloniausias, nes jis visuomet gaivina mūsų širdyse pačius mieliausius, intymiausius ir brangiausius jausmus. Kas gi brangesnio kaip atgaivinti tuos nesibaigiančius prisiminimus, kurie mus riša su mūsų motinomis, su kurių gyvenimu mūsų gyvenimas yra taip neatskiriamai susijęs. Tačiau net nenoromis motinystė atsiskleidžia ir kitose savo dimensijose.

Prisimename šiandien ir tas lietuves motinas, kurios prie verpimo ratelio mokė savo vaikus skaityti ir rašyti lietuviškai. Tik jų dėka nemirė lietuvių tauta ir atsikūrė kaip šviesi, moderni ir reikšminga valstybė.

Prisimename šiandien ir tas lietuves motinas, kurios metų metais kentėjo Sibiro ir kalėjimų kančias už savo tikėjimą ir tėvynės meilę. Kas išmatuos jų kančios gelmes, kai jos vergavo dažnai atskirtos nuo savo vaikų.

Prisimename šiandien ir tas lietuves motinas, kurios atidavė savo sūnus ir dukras partizanų karui už Lietuvos laisvę. Tiesiog nuostabu, kiek meilės galėjo tilpti motinos širdyje — ir savo vaikų, ir savo vyrų, ir savo tėvynės. Tos motinos buvo paliestos šventumo.

Prisimename šiandien ir tas lietuves motinas, kurios dabar, šiuo metu, pavergtoje Lietuvoje neša skaudžią vergiją ir kovoja šventą kovą. Per jų mylinčias širdis šiandien teka į lietuvių tautą tėvynės ir tikėjimo meilė, pasiaukojimo ir kančios didybės pojūtis, nepasidavimo ir kovos paskata. Už tai lietuvės motinos moka aukštą ir dažnai skausmingą kainą. Mums net sunku įsivaizduoti skausmą motinos, nuo kurios vaikų krūtinių yra plėšomi kryželiai ir jie tampomi po tardymo kameras už tarnavimą mišioms ar dalyvavimą procesijoje. Koks siaubas ir skausmas turi plėšyti tų motinų širdis, kurių sūnūs ir dukterys kenčia kalėjimuose, darbo stovyklose, psichiatrinėse ligoninėse. Ir šios motinos yra paliestos šventumo...

Prisimename šiandien ir tas lietuves motinas, kurios savo motinystę išplėtė į visuomeninės veiklos ir profesinio darbo sritis. Švelnus motiniškumas vis daugiau persunkia tas sritis, kurios anksčiau buvo jai uždaros. Tačiau lygiai prisimename vis didesnes mases motinų, kurios į darbą jungiasi ne savanoriškai, bet verčiamos ekonominio nepritekliaus. Tai kaltinimas tų politinių ir ekonominių sistemų, kurios skriaudžia šeimas ir ypač motinas.

Prisimename šiandien ir savo mirusias motinas. Prisimename neretai su ašara akyse ir su netekimo skausmu širdyje. Tačiau tie, kurių mamos jau ilsisi Viešpatyje, turime tai, ko tie ir tos, kurių motinos dar gyvos — neturi. Tai tą ilgesingą ryšį tarp dangaus ir žemės, kurį mūsų

motinos palaiko. Dangaus pasiilgimas mums yra tapęs daug realesnis, kaip ir pats dangus artimesnis — juk ten yra mūsų motinos!

Pagaliau argi galime šiandieną prasmingai švęsti, neprisiminę ir savo močiučių, uošvių, žmonų ir dukterų. Juk ir jos yra šventosios motinystės mistikos dalyvės. Mūsų močiutės argi nėra motinos, pakeltos į aukštesnį laipsnį! Argi nuostabu, kad mūsų vaikai, atrodo, jas daugiau myli, negu mus? Argi nuostabu, kad senelių meilė savo vaikaičiams dažnai yra dar žaismingesnė negu motinų.

Mūsų taip dažnai pajuokiamos ir piktoku žodžiu paminimos uošvės mums (bent vyrams) šiandien turėtų būti brangios jau vien dėl to, kad jos išaugino mūsų amžinam džiaugsmui ir laimei savo dukras — mūsų žmonas ir mūsų vaikų motinas.

Pagaliau šios dienos šventės mistikoje labai nuostabiu būdu dalyvauja ir mūsų dukterys — rytojaus motinos. Jas mokindami, jas auklėdami ir jas mylėdami ir mes vyrai dalyvaujame istorinėje ir likiminėje motinystės pašaukimo misterijoje.

Jau minėjau, kad motina kaip niekas kitas atsispindi meno kūriniuose, ypač poezijoje. Savo dalį motinos meilei ir jos garbei yra atidavę ir lietuviai poetai ir poetės.

Gilioje esmėje visos moterys yra motinos. Ar Miguel de Unamuno Rachelė, kuri taip vaizdingai atstovauja biologinę motinystę. Ar Pearl Buck "Gerosios žemės" O Lana — šeiminės motinystės, šeimos židinio motinų atstovė, ar pagaliau Axel Munthes vienuolė Filomena "San Michele knygoje" taip gražiai atstovaujanti dvasinę motinystę. Teisingai sako Antanas Maceina, kad motinystė yra moters likimas.

Ta prasme ir motinos diena yra ne tik motinų šventė, bet ir moterų šventė. O moters prasmuo ir motinos mistika niekur nėra tiek išryškinta ir tiek įprasminta, kiek Marijoje, kuri buvo ir laikų pradžioje ir išganymo centre. Motinos dienos prasmė, todėl siekia mūsų egzistencijos pačias gelmes. Gerbdami ir mylėdami savo motinas, mes atsiskleidžiame savo egzistencijos pačiai giliajai prasmei ir amžinojo moteriškumo švelniajai mistikai.

ŽEMĖS REFORMOS KLAUSIMAS PIRMOJE LIETUVOS VYSKUPŲ KONFERENCIJOJE

(Iš arkiv. Pr. Karevičiaus atsiminimų)

Apaštališkasis Vizitatorius Lietuvai Antoninas Zechhini[1] 1922.V.8-9 d. sukvietė Lietuvos vyskupus: Karosą, Karevičių, šio pagelbininką Skvirecką į konferenciją.

Pirmoji (V.8) diena buvo skirta lietuviškų poterių ir giesmių svarstymui. Antrajai dienai (V.9) Vizitatoriaus nustatytoje programoje buvo vienas svarstytinas klausimas, liečiantis dvarų nusavinimą. Į tą konferencijos posėdį buvo vysk. Karevičiui leista pakviesti prel. Maironį ir kan. Šaulį, kaip Bažnyčios turtų Valdymo tarybos narius. Seinų vyskupiją atstovavo kun. J. Staugaitis ir kun. Pr. Būčys. Neaišku, ar tame posėdyje dalyvavo Vilniaus vyskupijos dalies administratorius kan. J. Kukta.

Vizitatorius Zecchini prabilo:

— Seimas, nusavindamas dvarus, nuskriaudė dvarininkus, o gi Seime dalyvavo kunigai, tai ką veikė vyskupai, kad leido kunigams daryti tokią skriaudą?

— Seimo Krikščionių demokratų partijos lyderis kun. Mykolas Krupavičius, — atsakė vysk. Karevičius, — kreipėsi į mane raštu, kad pareikščiau, ar jo partijos projektas nusavinti dvarų žemes gali būti suderinamas su katalikų Bažnyčios dorovės mokslu. Tą klausimą išnagrinėti pavedžiau vyskupijos Bažnytinių turtų valdymo tarybai. Jos pirmininkas vysk. Skvireckas su prel Maciulevičium, buvusiu Petrapilyje Akademijos moralinės teologijos profesorium, parašiusiu stambų veikalą "De iustutia et iure" drauge su jau minėtos tarybos nariais prof. Paltaroku ir bažnytinės teisės prof. Šauliu, pasiremdami rimtais autoriais, ypač Jėzaus Draugijos nariais, pagrindinai išgvildenę tą klausimą, parašė tokį atsakymą:

"Lietuvos suvereninė vyriausybė, esant svarbiam reikalui, gali piliečių nuosavybę nusavinti, bet turi už ją savininkui atsilyginti. Lietuvos vyriausybė turi tiek už nusavintą žemę, tiek už miškus atyginti tikrąja aukso valiuta".

Vysk. Karevičius tą sprendimą pasiuntė Krikščionių demokratų partijos lyderiui, o raštinėje yra likęs jo nuorašas. Tai pasakęs, dar pridūrė: "Didžiausias moralinės teologijos autorius jėzuitas Lehmkuhl daug švelniau tą klausimą riša, negu čionykštė Bažn. turtų valdymo taryba, kad vyriausybė už nusavintą turtą turi atsilyginti "kiek tai galima".

Kaip posėdis vyko toliau, pasakoja pats s vysk. Karevičius:

"Vizitatorius Zecchini, kuris tą klausimą patiekė konferencijai, dabar griežtu balsu, išgirdęs mano atsakymą ir pamatęs minėto sprendimo raštą, nuleistu tonu prakalbėjo:

— Aha, tai vyskupai darė, ką galėjo. Bet kodėl Seime buvusieji kunigai vyskupų nutarimo nepaklausė? Kodėl balsavo su kitais ne taip, kaip vyskupai nutarė?

Aš, su ironijos doze, rodydamas į seimo narius kun. Staugaitį ir Šaulį, sakau:

— Taigi, taigi, Ekscelencija, jie kaltininkai.

Tada vieton Seimo narių prabilo prof. kun. Pr. Būčys sklandžia lotynų kalba. Jis nurodė tą faktą, kad krikščioniškosios partijos, leisdamos žemės reformą, viršijo kitas partijas tik ketvertu balsų...

Į tai Succhini, visai rimtu tonu, atsakė:

— Tokiose aplinkybėse, aišku, kunigai negalėjo kitaip pasielgti, negalėjo nebalsuoti su savo partija.

Tuo klausimas buvo išsemtas. Vysk. Karevičius pareiškė Vizitatoriui padėką, kad tą klausimą iškėlė ir dabar autentiškai sužinojo, kaip visas dalykas vyko.

Prel. Maironis ta proga paklausė:

— Vyriausybė mano iš nusavintųjų dvarų žemių duoti bažnyčioms, neturinčioms žemės, po 8 ha. Ar Bažnytinių turtų valdyba sąžinėje turi teisę tą vyriausybės dovaną priimti?

Zecchini, kasydamas pakaušį, atsakė:

— Aš žiūriu tik bendro principo. Konkrečių faktų aš nesprendžiu.

Tada vysk. Karevičius prabilo:

— Girdėjau, kad Latvijos vyriausybė iš nusavintos dvarų žemės duoda bažnyčioms net po 11 ha žemės, ir kad Latvijos lenkai dvarininkai yra jau protestą prieš tai pasiuntę Apaštalų Sostui prašydami, kad arkivyskupas neleistų tos vyriausybės dovanos priimti. Aišku, maloniau būtų dvasiškijai, jei patys dvarininkai būtų aprūpinę žeme jos neturinčias bažnyčias, negu nugis, kada pasaulinė vyriausybė dvarininkų paimtą žemę dalina bažnyčioms. Bet jie savo laiku to nepadarė. Nugis pažiūrėsime, kaip tą dalyką Latvijos arkivyskupijai išspręs Šv. Sostas.

Prel. Maironis dar paklausė:

— Bet ir žmonės, gavę iš vyriausybės dvarų žemės, kai kurie kreipiasi į kunigus klausdami, ar gal tokią žemę imti. Kunigai vėl klausia Bažnyt. turtų tarybos.

Vizitatorius, kiek susijaudinęs, atsakė:

— Aš jau sakiau, kad negaliu leistis į konkrečių faktų sprendimą.

Tuo ir baigėsi Apašt. Vizitatoriaus sušaukta ir vadovaujama pirmoji nepriklausomos Lietuvos vyskupų konferencija.

Apaštališkasis Vizitatorius Zecchini protingai pasielgė, neatsakydamas į prel. Maironio klausimus. Jeigu būtų atsakęs teigiamai, dvarininkai būtų jį skundę Apaštalų Sostui. Jeigu neigiamai — Seimas, Lietuvos vyriausybė būtų jį puolusi.

Matyt Vizitatorius pranešė Apaštalų Sostui tai, kas vyskupų konferencijoje kalbėta apie dvarų nusavinimo klausimą. Po kelių savaičių vysk. Karevičius gavo iš kard. Gasparri konfidencialų raštą, kurio turinys yra maždaug toks:

Apaštalų Sostui pranešta, kad Lietuvos vyriausybė išleido žemės

reformos įstatymą... Dėl to kilo kai kurių sąžinės abejonių. Jas spręsti Apaštalų Sostas paveda Apašt. Vizitatoriui Zecchini".

Kun. V. Jarulaitis, 1909 m. sukurtos "Artojo" bendrovės pirmininkas, buvo piktas ant Seimo, kad tos jo vadovaujamos draugijos apie 2500 ha žemės ir miškų ketina nusavinti. Jis pasiskundė Apaštalų Sostui ir gavo atsakymą: "Apaštalų Sostas negali kištis į vidinius Lietuvos valstybės reikalus". Tai pasakodavo patsai kan. Jarulaitis.

B. Ž.

---

[1] **Antonino Zecchini (1864 - 1935), jėzuitas, teologijos mokslus baigęs Krokuvoje, 1921.XI.19 paskirtas apaštališkuoju Vizitatorium Lietuvai. Nuo 1922.X.20 arkivyskupas ir Apaštališkasis Delegatas Lietuvai, Latvijai ir Estijai. Nuo 1926 m. nuncijus Rygoje.**

LIEPOS 4-TOJI

Tai yra šventė tos valstybės, kurią sukūrė laisvę mylį ir laisvei pasišventę žmonės, nepamiršdami ir pavergtųjų. Ta valstybė tai Amerika, Vakarų pasaulio žemynas, laisvės kraštas, tūkstančių galimybių šalis, pasidarė viso pasaulio žmonių svajonė, anapus didžiųjų vandenynų, buvo lyg koks pasakų kraštas.

Šiemet Liepos 4-tąją švenčiame Amerikos Nepriklausomybės 208 metų šventę. Amerikoje, ypač atvykę iš Europos žmonės, sukūrė pasaulyje demokratiškiausią pirmaujančią valstybę ir laisvą turtingiausią šalį. Amerikos visas gyvenimas yra persunktas optimizmu, kaip ūkiniu taip ir pollitiniu gyvenimu. Iš tikrųjų, nebūnant optimistu, negalima rimtai ir demokratiniais idealais tikėti. Amerikiečio tikėjimas laiminga pabaiga ("happy ending") veda visą jo gyvenimą. Jis skaito knygoje, mato jį filmuose, ir jis yra jam pasidaręs savaimingu gyvenimo credo.

JAV-se yra visų tautų žydintis pasaulis, vertinantis kiekvieną žmnogų ir tautybę su atsinešta sava kultūra, tautiniais papročiais, religiniais įsitikinimais ir nacionaliniais jausmais, kas daro Ameriką gražia mozaika. Amerikiečiai iš karto linkę žmogų pasitikti su pasitikėjimu ir laikosi šio nusistatymoi tol, kol nemato pagrindo jį pakeisti, leidžia žmogui bandyti laimę. Tačiau šis demokratiškas optimizmas nėra iš karto pasiekiamas. Optimizmas laikui bėgant ir amerikiečių nuolat ugdomas. Beveik jokiame krašte demokratija nėra tapusi tokia stipri ir gyva jėga, kaip Amerikoje. Amerikietiškas kapitalizmas yra savos rūšies jų ūkinio optimizmo išraiška.

Amerikos optimizmas seka ir iš to, kad jos tautiečių dauguma savo prigimtimi ir kilme yra buvę savos rūšies pionieriai. O būdamas pionierius žmogus turi būti ir optimistas. Jau nuo šimtmečių geriausieji Eu-

ropos optimistai raižo Atlantą, kad kitoje pusėje sukurtų gyvenimą. Jei, pavyzdžiu, Europoje neturtingoje šeimoje buvo du sūnūs ir vienas iš jų nusprendė iškeliauti į Ameriką, tai keliavo, be abejo, pasiryžėlis optimistas, o pesimistas liko namuose. Amerikos karai, politiniai bandymai, modernūs išradimai, technika, aukšta civilizavija, turtai, pirmavimas erdvėse pasaulyje, nuvedė į laimėjimą, ir ji lieka nenugalėta. Jos 208 metų praeitis yra nenutrūkusios kūrybos ir pažangos grandinė. Tai faktai amerikiečių optimizmui — tikėjimas į laimingą pabaigą supa visą gyvenimą. Jų samprotavimu pasaulis demokratijos keliais rieda civilizacijos ir žmoniškumo linkme, ir šių dienų diktatūros su savo eksperimentais pranykstančios kaip pavasario sniegas. Civilizacija ima sau jėgas iš dvasinės kultūros, ir ji klesti tik kultūros pavėsyje. Amerikietiško optimizmo jaučiama ir religiniame gyvenime. Tikima, kad jokia blogybė šiame pasaulyje nėra nepataisoma. Švęsdami liepos 4-tąją prisimename kaip Amerika kūrėsi, suformavusi drąsiųjų žmonųi eiles, kurių tarpe randame ir lietuviškos kilmės generolą Kosciusco. Amerika pasiskelbė demokratine respublika, kurioje visi piliečiai lygūs, suteikiant religijos, žodžio ir spaudos laisvę. Tai laisvės šalis, kuri pasidarė viso pasaulio pavergtųjų ir vargstančiųjų svajonė ir viltis... Pirmojo pasaulinio karo metu Amerika visais atžvilgiais padėjo Lietuvai nepriklausomybės kovose. Amerika pripažino Lietuvą nepriklausoma valstybe ir visada ją rėmė. Antrojo pasaulinio karo metu priešui neteisngai okupavus Lietuvą, Amerika ligi šiol nepripažįsta Lietuvos ir kitų užgrobtų kraštų okupacijos.

Atbėgome ir mes nuo okupanto tautų naikintojo ir mirties į šį laisvės kraštą, kad galėtume savo darbu, auka ir Amerikos pagalba iškovoti gimtajai žemei laisvę ir nepriklausomnybę. Prie Amerikos krantų pasitiko mus Laisvės statula su įrašu: (vertimas): "Duokite man jūsų pavargtuosius, jūsų vargšus. Savo masinę grupę norinčią kvėpuoti laisvai. Atmestus atstumtus nuo jūsų derlingų krantų. Atsiųskite juos, benamius, audrų mėtytus man! Aš keliu savo lempą šalia šių auksinių durų". Švęsdami Amerikos Nepriklausomybės šventę, maldaukime Visagalį Amerikai palaimos, kad visada išliktų tvirta ir galinga pasaulyje valstybė kovoje už pavergtų tautų ir paniekinto žmogaus laisvę. Kiekvienas savo pajėgumu, darbu, žodžiu, sumanumu ir gyvenimu eikime su galinga Amerika.

Marija Peteraitienė

ATSIŲSTA PAMINĖTI

Leonardas Šimutis (L. Šilelis): ILGESIO VALANDĖLĖS, eilėraščiai. Leidėjai Leonardas ir Zita Šimučiai, spausdino "Draugo" spaustuvė, 227 psl., kaina nepažymėta. Tai autoriaus dalis pomirtinio palikimo. L. Šimutis yra daugiausiai žinomas kaip Amerikos lietuvių vadas, stambiųjų bendrinių organizacijų kūrėjas ir vadovas. Tačiau jo būta ir poeto ir ši knyga yra to liūdijimas. Išleista sūnaus ir marčios ir tai yra labai gražus tėvo pagerbimas.

Dr. Kazys Šidlauskas: SVARSTYBOS VISUOMENINIAIS IR TEISINIAIS KLAUSIMAIS, Leono XIII fondo leidinys, 1987 m., 216 psl., tiražas 600 egzempliorių, spausdino M. Morkūno spaustuvė, kaina $6.00. Tai yra straipsnių rinkinys, kurie buvo spausdinti lietuvikškoje perijodikoje. Penkiose knygos dalyse autorius nagrinėja Lietuvos konstitucinės teisės problemas, Vliko klausimus, Lietuvių Bendruomenės problemas, amerikiečių politikos klausimus ir kt. Autorius yra teisių daktaras, baigęs Harvardo universitetą ir visą gyvenimą aktyviai vadovavęs visuomenei. Buvo LKDS ir ALTo pirmininkas.

NAUJOJI VILTIS, politikos ir kultūros žurnalas, Nr. 20, 1987 m. Leidėjai Lietuvių Studentų Tautininkų Korporacija "Neo-Lithuania" ir Amerikos Lietuvių Tautinė Sąjunga. Vyr. redaktorius Vytautas Abraitis. Administratorius Bronius Kasakaitis, 7150 So. Spaulding Ave., Chicago, IL 60629, 176 psl., kaina $5.00. Numeris gausus įdomia medžiaga.

Gimtosios kalbos grynumas yra labai svarbus reikalas. Tai svarbus tautinės kultūros sveikumo ir grynumo veiksnys. Gimtoji kalba yra mūsų tėvynė. Kas gina savo kalbą, vaidina tokį pat vaidmenį, kokį vaidina karys, gindamas savo tėvynę nuo priešo. Kas numarina savo kalbą savyje ir savo šeimoj, numarina ir tėvynę. Būna išimčių, bet jos labai retos. Toms išimtims reikalingos ypatingos sąlygos. Bendra taisykle paremta mūsų praeitis.

Kun. M. Krupavičius

A. A. VLADAS ŠIMAITIS
1911.VI.18 — 1988.I.30,

Dr. Vladas Šimaitis mirė Čikagoje, sulaukęs 76 metus amžiaus. Tai buvo didžiai šviesus ir kūrybingas asmuo. Gimė Užnugarių kaime, Batakių valsčiuje, Tauragės apskrityje. Baigė Kražių gimnaziją ir Vytauto Didžiojo universioteto teisių fakultetą. Toliau mokėsi Tuebingeno universitete (teisių daktaras) ir Loyolos universitete bei Marhsallio teisių mokykloje.

Garbusis velionis didžiąją savo gyvenimo dalį paskyrė visuomeniniam bei politiniam darbui. Daug metų aktyviai veikė krikščionyse demokratuose ir Lietuvos Darbo Federacijoje. Taip pat Amerikos Lietuvių Taryboje (jos garbės narys), Registruotoj Lietuvių Bendruomenėje (jos vienas vadų), Ateitininkų Sendraugių centro valdyboje, ALRK Federacijoje, Katalikų Susivienijime, Lietuvių fonde, teisininkų draugijoje ir kt.

Jo pasigesime. Tebūna jam lengva svetinga Amerikos žemė.

TĖVYNĖS SARGO RĖMĖJAI

Iki šių metų liepos 1 d. Popiežiaus Leono XIII literatūriniam fondui aukojo:

4 dolerius kun. V. Pikturna; 5 dol. dr. A. Juzaitis; 8 dol. I. Skirgaudas; 10 dol. dr. A. Laucis, kun. S. Morkūnas, K. Račiūnas; 15 dol. J. Bobelis, H. Idzelis; 20 dol. dr. J. Starkus; 25 dol. L. Kazlauskas; 26 dol. dr. P. Bagdas; 30 dol. A. Pautienis; 40 dol P. Mikšys; 100 dol. J. Motiejūnas.

Prie Tėvynės Sargo leidimo išlaidų padengimo prisidėjo: 4 doleriais S. Bublienė. D. Tričienė; 5 dol. B. Paliulis, kun. J. Velutis; 10 dol. J. Giedraitis, P. Vilutis; 16 dol. kun. A. Račkauskas; 25 dol. A. Keniausis.

Tėvynės Sargo 1 (66) numerio leidimą parėmė:

5 dol. S. Dzikas, dr. A. Juzaitis, dr. B. Kasakaitienė; 10 dol. P. Augaitis, dr. A. Matukas.

Tėvynės Sargo 2 (67) numerio leidimą parėmė:

5 doleriais P. Aleškaitis, L. Barauskas, S. Beigienė, J. Bobelis. dr. A. Budreckis, E. Butkienė. V. Butkys, E. Cibas, dr. R. Čepulis, J. Čiurinskas, A. Dabšys, J. Daugėla, A. Dovydaitis, S. Dzikas, E. Gaškienė. A. Gudaitis, J. Jakučionis, A. Januška, dr. A. Juozavičienė, dr. B. Kasakaitienė. S. Lukas, E. Paliulionienė, J. Pažemėnas. dr. K. Rimkus, I. Skirgaudas, K. Sragauskas, J. Šiaučiūnas, B. Užemis, V. Vaitkus; 6 dol. P. Abromaitis A. Balčytis, M. Brakas, V. Čižauskas, P. Gaučys, L. Jaras, E. Milkauskas. P. Norvilas, R. Shatas, A. Sirutis, dr. S. Skripkus, kun. dr. I. Urbonas; 7 dol. K. Bačauskas, V. Kazlauskas; 8 dol. L. Dubauskienė. dr. J. Kriaučiūnas; 10 dol. dr. S. Bačkis, vysk. dr. A. Deksnys, dr. B. Kaslas, dr. K Katilius, dr. L. Kriaučeliūnas, B. Kuodienė. dr. B. Mikonis. S. Rauckinas. J. Stravinskas, dr. L. Šimutis, V. Šoliūnas, A. Vaičiulaitis, kun. dr. T. Žiūraitis; 14 dol. B. Lukas, J. Mikaila, P. Mikšys; 16 dol. K. Norvila; dr. K. Valiūnas; 20 dol. kun. S. Morkūnas; 24 dol. kun. J. Gasiūnas; L. Kazlauskas; 25 dol. prel. J. Kučingis, P. Povilaitis.

Tėvynės Sargo 3 (68) numerio leidimą parėmė: 5 doleriais K. Bačanskas, kun. P. Baltrumas, L. Barauskas, S. Beigienė, V. Butkys, E. Cibas, dr. R. Čepulis, kun. V. Dabušis, J. Daugėla, kun. L. Dieninis, A. Dovydaitis, S. Dzikas, A. Gudaitis, prof. J. Jakštas, J. Jakučionis, dr. A. Juozevičienė, dr. B. Kasakaitienė, E. Paliulionienė, kun. V. Pikturna, dr. R. Sidrys, J. Strazdas, K. Sragauskas, J. Šiaučiūnas, P. Tamulionis, B. Užemis, kun. J. Velutis, dr. P. Zundė; 6 dol. B. Galinis, V. Kazlauskas, kun. R. Krasauskas, J. Pažemėnas, J. Sonda; 8 dol. dr. J. Kriaučiūnas; 9 dol. B. Kondratas; 10 dol. M. Brakas, dr. K. Katilius, P. Kliorys, dr. L. Kriaučeliūnas, B. Kuodienė. J. Mikaila, J. Pabedinskas, I. Skirgaudas. dr. S. Skripkus, kun. J. Steponaitis, dr. K. Šidlauskas, V. Šoliūnas, kun. dr. I. Urbonas, kun. dr. T. Žiūraitis; 25 dol. A. Balčytis, prel. J. Kučingis, P. Povilaitis.

Tėvynės Sargo 1 (69), 1988 metų numerio rėmėjai:

5 dol. dr. R. Sidrys, P. Tamulionis; 7 dol. V. Prižgintas; 10 dol. kun. dr. I. Urbonas.

Už Tėvynės Sargo 1987 metų prenumeratą įteikė 15 dol. P. Razgaitis; 20 dol. B. Brizgys, O. Galvydienė, J. Inčiūra, J. Poshka, S. Radžionis. Už 1988 metų 20 dol. A. Orentas; 25 dol. prel. J. Balkūnas, dr. P. Gruodis, A. Valavičius; 27 dol. dr. V. Dambrava.

Visiem Tėvynės Sargo skaitytojams, rėmėjam ir aukotojam reiškiu gilią padėką už žurnalo palaikymą ir finansinę paramą.

Tėvynės Sargo administratorius

TURINYS

Albinas Gražiūnas — Krikščioniškoji demokratija Lietuvoje 1
Vyt. Vaičiulis, Krikščioniškoji demokratija Belgijoje 27
Bernard Doering, Bepiniginė visuomenė 47
John Langan, Žmogaus teisės Romos katalikybėje 55
J. Matijošaitis, Kovoje ir kančioje už tėvynę 75
A. Albušis, Iš perspektyvos 92

SPAUDOJ IR GYVENIME
Po 70 metų 97
Rudžių pagerbimas 99
Kelios mintys motinos dienos proga 100
B. Ž. — Žemės reformos klausimas pirmojoje Lietuvos vyskupų konferencijoje 103
Marija Pėteraitienė — Liepos 4-oji 106

Atsiųsta paminėti 108
A. a. Vladas Šimaitis 109
"Tėvynės Sargo" rėmėjai 110

"TĖVYNĖS SARGO" ADMINISTRACIJOJE galite gauti šias knygas:

LITHUANIAN CHRISTIAN DEMOCRACY — **Algirdas J. Kasulaitis.** Išleido Leono XIII Fondas 1976 m. 244 psl. Kaina $4.00

MYKOLAS KRUPAVIČIUS — **Petras Maldeikis.** Išleido Lietuvių Krikščionių Demokratų Sąjunga 1975 m. 493 psl. Kaina $10.00

ARKIVYSKUPAS MEČISLOVAS REINYS. Autorius gyvena okup. Lietuvoje — neskelbiamas. Išleido Lietuvių Krikščionių Demokratų S-ga 1977 m. 245 psl. Kaina: minkštais viršeliais $6.00, kietais — $7.00.

KRIKŠČIONIŠKOJI DEMOKRATIJA — **M. Krupavičius.** Išleido "Tėvynės Sargo" Biblioteka 1948 m. 164 psl. Kaina

KRIKŠČIONIŠKIEJI VALSTYBINIO GYVENIMO DĖSNIAI — **Kard. Aug. Hond.** Vertė **G. Taučius.** Išleido "Tėvynės Sargo" Biblioteka 1948 m. 45 psl. Kaina $1.00.

DIEVUI IR TAUTAI. Leidinys M. Krupavičiaus paminklo pastatymo proga. Išleido Prel. M. Krupavičiaus Paminklui Statyti Komitetas; išleidimo išlaidas apmokėjo Petrutė ir Jurgis Starkai, M.D., 1976 m. 60 psl. Kaina — auka ne mažiau $1.00 pasiuntimo išlaidoms padengti.

PIRMOJO PASAULINIO KARO TREMTYJE — **Bernardas Žukauskas.** Lietuvių Krikščioniškosios Demokratijos Studijų Klubų leidinys. 136 psl. Kaina $1.50.

VLIKO GRUPIŲ KOMISIJOS PRANEŠIMAS. Išleido Clevelando Lietuvių Demokratinių Grupių Prezidiumas 1958 m. 80 psl. Kaina $1.25.

KOMUNIZMO GRĖSMĖ EMIGRACIJOS KRYŽKELĖJE — **Algirdas Kasulaitis.** Paskaita skaityta Čikagos lietuvių visuomenei 1969 m. kovo 1 d. 24 psl. Kaina $0.50.

KRIKŠČIONIŠKOJI DEMOKRATIJA IR LKDS KOVOJE UŽ ŽMOGŲ IR LAISVĘ. Išleido Lietuvių Krikščionių Demokratų Sąjungos Centro Komitetas 1966 m. 31 psl. Kaina $0.50.

MODERNIOSIOS PAŽANGOS PROBLEMOS — **P. Maldeikis.** Atspaustas iš L.K.M. Akademijos Metraščio II tomo 1966, 144 psl. Kaina 1.50 dol.

Užsakymus siųskite šiuo adresu:

TĖVYNĖS SARGAS
c/o Adomas Viliušis
4050 So. Campbell Ave., Chicago, ILL 60632

Alp(LKA) 1745
1988, Nr.1

Kaina 4 dol.

9074379